



**T.C.
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GÖÇ ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI**

**SURİYELİ VE TÜRKİYELİ KADINLAR
AÇISINDAN TOPLUMSAL CİNSİYET
EŞİTSİZLİĞİ: HATAY'DA SURİYELİ MÜLTECİ
KADINLAR ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Uysun BUBOLAR**

**Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Zerrin ARSLAN**

HATAY-2021



**T.C.
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GÖÇ ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI**

**SURİYELİ VE TÜRKİYELİ KADINLAR
AÇISINDAN TOPLUMSAL CİNSİYET
EŞİTSİZLİĞİ: HATAY'DA SURİYELİ MÜLTECİ
KADINLAR ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Uysun BUBOLAR**

**Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Zerrin ARSLAN**

HATAY-2021

ONAY

Uysun BUBOLAR tarafından hazırlanan “ZORUNLU GÖÇTE KADIN MÜLTECİLERİN DENEYİMLERİNİN TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ: HATAY’DA SURİYELİ KADIN MÜLTECİLER ÖRNEĞİ” adlı bu çalışma jüri tarafından lisansüstü öğretim yönetmeliğinin ilgili meddelerine göre değerlendirilip oybirliği / oyçokluğu ile MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ GÖÇ ARAŞTIRMALARI ANA BİLİM DALINDA YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

26/08/2021

Jüri Üyeleri	İmza
Dr. Öğr. Üyesi Zerrin ARSLAN	
Dr. Öğr. Üyesi Şenay Leyla KUZU	
Dr. Öğr. Üyesi Tülay ATAY	

Doç. Dr. Mustafa Onur KAN

Enstitü Müdürü

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile bu tezde yer alan bilgilerin tamamının akademik kurallara ve etik ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Söz konusu kural ve ilkelerin gereği olarak tezde yararlandığım eserlerin tamamına uygun bir şekilde atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (26/08/2021)

İmza

Uysun BUBOLAR

ÖNSÖZ

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, toplumlarda kadın ve erkek arası değişen rol ve davranış farklılıklarına işaret etmektedir. Cinsiyetler arası farklılıklar kadınları ikincil konumlamaktadır. Kadınlar cinsiyetlerinden dolayı cinsel istismar ve şiddet gibi travmatik olaylar, fırsatlara ve kaynaklara erişimde dezavantaj gibi birçok eşitsiz durum ile karşılaşmaktadır. Bu tez kadınların çatışma, zorunlu göç, mültecilik gibi zorlu şartlarda ve aile içi, çalışma alanı, sosyal yaşam gibi gündelik yaşamda karşılaştıkları eşitsizlikleri konu etmektedir.

Zor günlerin yaşandığı zaman aralığında hazırladığım bu çalışmaya emeği geçen ve teşekkürü borç bildiğim birçok destekçim olmuştur. Bunlardan öncelikle, bu çalışmada bana büyük destek veren, zorlandığım zamanlarda anlayış gösterip beni sabırla yönlendiren danışman hocam sayın Dr. Öğr. Üyesi Zerrin ARSLAN'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Bana olan inancı ve güveni çalışmayı yürütebilmemde itici güç oldu. Teşekkür ederim.

Tezin son aşamalarında tavsiyeleriyle çalışmaya katkıda bulunan, gözden kaçırdıklarımıza ışık tutan sayın Dr. Öğr. Üyesi Tülay ATAY hocama ve sayın Dr. Öğr. Üyesi Şenay Leyla KUZU hocama çok teşekkür ederim.

Tez yazım süreci de dâhil olmak üzere yüksek lisansa başladığımdan bugüne her zaman yanımda olan, yardımlarını esirgemeyen, beni destekleyen, bana güç, kuvvet veren çocuklarım Nazlıcan, Cansel ve Serhat'a sonsuz teşekkürler ederim. İyi ki varsınız, iyi ki benim çocuklarımsınız. Çok teşekkür ederim.

Son olarak, çalışma sürecinde bana her türlü destek veren ailem, akrabalarım, arkadaşlarım ve dostlarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Burada isimlerini sayamadığım tüm destek verenlere minnet ve şükranlarımı sunarım.

SURİYELİ VE TÜRKİYELİ KADINLAR AÇISINDAN TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİ: HATAY’DA SURİYELİ MÜLTECİ KADINLAR ÖRNEĞİ

Uysun BUBOLAR

**Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Göç Araştırmaları
Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2021**

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Zerrin ARSLAN

ÖZET

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği toplumlarda görülen kadın erkek arası rol ve davranış farklılıklarına işaret etmektedir. Toplumlar cinsiyet temelinde kadın ve erkeği ayırarak farklı alan ve statüde (birincil, ikincil) eşitsiz konumlamaktadır. İkincil konumda gösterilen kadın biyolojik yapısı ve buna atfedilen anlamlar üzerinden ev içi alana uygun görülerek ev dışı alanlarda geride veya dışarıda bırakılmaktadır. Benzer şekilde, kadın cinsel yönden görünür kılınarak sosyal kısıtlamalar, şiddet, taciz, tecavüz vb. olaylarla yüz yüze bırakılmaktadır. Bu bağlamda özellikle çatışma ve zorunlu göç gibi travmatik bir olguda kadınlar bu eşitsizliklere daha fazla maruz kalmaktadır. Kadın zorlu şartlarda kendini korumak, tehdit ve tehlikeler karşısında korunmak amacıyla gönüllü veya mecburen eşitsizlikleri kabul edebilmektedir. Bunlardan baskı, sınırlama, kısıtlama, cinsel yönden gelen tehlikeler, erken yaşta evlilikler ve çokeşli evlilikler toplumsal cinsiyet temelli eşitsizliklerdendir.

Bu doğrultuda çalışmanın amacı, toplumlarda var olan cinsiyetler arası eşitsizlikleri, Suriyeli mülteci kadınların göç öncesi, çatışma ortamı, göç süreci ve gelinen yerde yaşadıkları deneyimleri temelinde ve Türkiyeli kadınların konuya dair görüş ve ifadeleri doğrultusunda toplumsal cinsiyet perspektifinden ortaya koymaktır.

ANAHTAR KELİMELER

(Toplumsal cinsiyet, Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği, Zorunlu Göç, Mülteci, Suriyeli Mülteci Kadınlar, Evlilikler)

GENDER INEQUALITY IN TERMS OF SYRIAN AND TURKISH WOMEN: THE CASE OF SYRIAN REFUGEE WOMEN IN HATAY

Uysun BUBOLAR

**Hatay Mustafa Kemal University Social Sciences Institute Department of
Migration Research Master's Thesis, 2021**

Supervisor: Dr. Öğr. Üyesi Zerrin ARSLAN

ABSTRACT

Gender inequality points to the differences in roles and behaviors between men and women in societies. Societies, by dividing men and women on the basis of gender, position them unequally in different fields and status (primary, secondary). The woman, who is shown in the secondary position, is seen as suitable for the domestic space based on her biological structure and the meanings attributed to it, and is left behind or excluded from non-domestic spaces. At the same time, as making women sexually visible, they confronts social restrictions, violence, harassment, rape, etc. Correlatively, women are more exposed to these inequalities, especially in a traumatic phenomenon such as conflict and forced migration. Women can accept inequalities voluntarily or compulsorily in order to protect themselves under difficult conditions and to be protected against threats and dangers. Among those inequalities, oppression, limitation, restriction, sexual dangers, early marriages and polygamous marriages are gender-based inequalities.

Accordingly, the aim of the study is to propound the inequalities between the genders in societies through a gender perspective, on the basis of the experiences of Syrian refugee women before migration, during the conflict environment, the migration process and the place they came from in accordance with the views and expressions of Turkish women on the subject.

KEYWORDS

(Gender, Social Gender Inequality, Forced Migration, Refugee, Syrian Refugee Women, Marriages)

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	II
İÇİNDEKİLER.....	III
TABLOLAR.....	V
KISALTMALAR.....	VI
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI VE ÖNEMİ	5
1.2. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ	8

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. ZORUNLU GÖÇ	12
2.2. MÜLTECİLİK	15
2.3. TOPLUMSAL CİNSİYET	19
2.3.1. Cinsiyet Ayrımcılığı.....	21
2.4. TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİ.....	26
2.4.1. Aile	32
2.4.2. Evlilikler, Çokeşli Evlilikler	34
2.4.3. Eğitim	40
2.4.4. Çalışma ve İş Gücüne Katılım	42
2.4.5. Sosyal/Kurumsal Alan.....	45
2.4.6. Din	47
2.5. FEMİNİST PERSPEKTİF	50

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SURİYELİ MÜLTECİLER VE TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİ

3.1. SURİYE ZORUNLU GÖÇÜ VE SURİYELİ MÜLTECİLER	55
3.1.1. Hatay’da Suriyeli Mülteciler.....	61
3.1.2. Suriyeli Mülteci Kadınlar	63

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

4.1. KATILIMCILARIN SOSYO-DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ	70
4.2. TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİKLERİ	73
4.2.1. Suriyeli Kadınların Çatışma ve Göç Süreci	73
4.2.2. Aile	77
4.2.3. Evlilikler, Çokeşli Evlilikler.....	81
4.2.4. Eğitim	89
4.2.5. Çalışma ve İşgücüne Katılım	91
4.2.6. Sosyo-Kültürel Yaşam.....	93
4.2.7. Din	99
5. SONUÇ	102
KAYNAKÇA.....	104

TABLolar

Tablo 1: Suriyelilerin Geçici Barınma Merkezlerine Göre Dağılımı.

Tablo 2: Geçici Koruma Statüsünde Bulunan Suriyelilerin İllere Göre Dağılımı.

Tablo 3: Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyelilerin Yaş ve Cinsiyete Göre Dağılımı.

Tablo 4: Suriyeli Katılımcıların Sosyo-Demografik zellikleri

Tablo 5: Türkiyeli Katılımcıların Sosyo-Demografik zellikleri



KISALTMALAR

AI: Uluslararası Af Örgütü

BM: Birleşmiş Milletler

BMMYK: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği

CEDAW: Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi

DPT: Devlet Planlama Teşkilatı

GİGM: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü

IOM: Uluslararası Göç Örgütü

İGEV: İnsani Gelişme Vakfı

TMK: Türk Medeni Kanunu

TÜSİAD: Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği

YUKK: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanun

GİRİŞ

Toplumsal yaşamda kadınların ve erkeklerin yaşamsal pratikleri, belli serbestlikler ve sınırlamalarla eşitsiz bir dağılım eşliğinde işlemektedir. Kadınlara yöneltilen sınırlama, engel, eşitsiz rol ve davranışlar, kadınların biyolojik yapıları ve biyolojik yapılarına yüklenen anlamlar üzerinden gereklilik düşüncesiyle belirlenmektedir. Bu nedenle kadınlar, sosyal alan ve faaliyetlerden uzak tutularak ev alanına evin temizliği, eş ve çocukların bakımı ve ihtiyaçları işlerine yönlendirilmektedir. Böylece kadın sınırlı bir alanda kısıtlı faaliyetlerle eşitsiz bir şekilde kendini var etmektedir. Cinsiyetler arası eşitsizlikten kaynaklı eğitim, çalışma hayatı, sosyal yaşam alanlarına yeterince katılamayan kadın, içinde bulunduğu sosyolojik konumu içselleştirip görevi görerek bu eşitsiz deneyimlerin üretilip aktarılmasında başat rol almaktadır.

Kadınların biyolojik yapısına yüklenen anlamlar kadınları olumsuz ve eşitsiz deneyimlere maruz bırakmaktadır. Cinsel yönüyle öne çıkarılan kadın cinsel taciz, şiddet, tecavüz gibi olaylara maruz kalmaktadır. Bu durumda kadın, namusun korunması ve güvende olma düşüncesiyle evliliklere yönlendirilmektedir.

Toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri birçok yaşamsal alanda kendini göstermektedir; Aile içi eşitsizlikler, eğitim alanında görülen eşitsizlikler, çalışma alanı ve sosyal yaşamda görülen eşitsizlikler. Aynı zamanda dini normlardaki kadın anlatıları eşitsizliklerin işleyip sürdürülmesine önemli ölçüde etki etmektedir.

Dini norm yorumlamaları kadının giyim kuşamını, karşı cinsle ilişkilerini belirleyen, evliliğe ve cinsiyetçi rol ve davranışa kadar ataerkil ifadelerle yer veren düzenlemeler içermektedir. Eşitsizlikler dini normlarda yer alan ifadelerle dayandırılarak kutsalla ilişkilendirilip meşrulaştırılmaktadır. Böylelikle kadının eşitsiz konumu daha da sağlamlaştırılmaktadır.

Güçsüz, yönlendirilmeye ihtiyacı olan gözüyle bakılan kadın toplumsal cinsiyet rollerine ters düşen her davranış veya ifade psikolojik ve fiziksel şiddet gibi yaptırımlar ile karşılaşmaktadır. Ekonomik özgürlüğü olmayan, yeterli eğitim alamamış çoğu kadın gördüğü muameleyi sineye çekerek eşitsizliklerin süregitmesine katkı vermektedir.

Kadınların yüzleştiği eşitsizliklere çatışma ve zorunlu göç gibi travmatik bir olgunun eklenmesi deneyimlerine farklı eşitsizlikler ekleyerek zorlukları katlamaktadır. Çatışma ortamlarında kadınlar işkence, tutukluluk, kaçırılma, tecavüz gibi travmatik olaylara maruz kalmaktadır. Uluslararası göç sırasında sınır geçiş şekli ve süresine göre zorluklar, şiddet, ekonomik kayıp, aile ve akrabalık bağlarının zayıflaması gibi travmatik olayları yaşamaktadır. Göç sonrası yerleşilen ülkede; ekonomik belirsizlik, temel hizmetlere erişimde zorluklar, ulaşılan ülkenin dilinin bilinmemesi, sosyal ve kültürel uyum sorunları, geleceğe dair belirsizlikler yaşadıkları başlıca sorunlardır (Demirbaş ve Bekaroğlu, 2013).

Çatışma ve zorunlu göç karşısında kadınlar cinsel istismar, sınırlama ve yoksulluk gibi eşitsizliklere daha fazla maruz kalmaktadır. Karşılaşılan sorunların üstesinden gelebilmek için aileler ve kadınlar isteyerek ya da istemeden önerilen ya da hazırlanan evlilikleri onaylamaktadır. Birçok kadın içinde bulunduğu zor şartlarda çözüm yolu olarak görülen evliliklere onay vermektedir. Ancak verilen kararlar mevcut eşitsizlikleri bitirmediği gibi değiştirip dönüştürerek eşitsizliklerin farklı yönlerden yaşanmasına neden olmaktadır.

Çatışma-savaş gibi şiddet ortamlarında taciz ve tecavüz, karşı tarafı sindirmede önemli bir tehdit aracı olarak kullanılmakta (Başterzi, 2017: 381) ve kadın ve kız çocuklar cinsel istismarın hedefi olmaktadır. Kadın üzerinde oluşan bu tür olumsuzluklar göç sürecinde ve yerleşilen ülkede farklı şekillerde varlığını sürdürmektedir (Başterzi, 2017). Şeker ve Uçan'ın (2016: 206) aktarımıyla Sam'e (2006) göre kadınlar göç sürecine sorumlu tutuldukları toplumsal cinsiyet rolleriyle katıldığı, göçün ve cinsiyetlerinin mağduriyetlerini bir arada yaşadığından dezavantajlı ve hassas grupta yer almaktadır. Buna paralel göç eden kadınlar hem aile içinde hem de yerleşilen yerde işgücünde ve sosyal yaşam alanlarında toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklı zorluk ve sorunlarla baş etmek zorunda kalmaktadır (Şeker ve Uçan, 2016).

Suriye'de 2011 yılı Mart ayında başlayan kargaşanın büyümesi ve çatışmaya dönüşmesi sonucu milyonlarca Suriyeli, başta Türkiye ve komşu ülkeler olmak üzere birçok Avrupa ve dünya ülkelerine göç etmek zorunda kalmıştır. Suriyeliler, dünyada en fazla mülteci nüfus olarak görülmektedir. Tarih boyunca yoğun göç ve iltica akışının olduğu coğrafi konumda yer alan Türkiye, Suriyelilerin oluşturduğu milyonlarca mülteci ve sığınmacı nüfusuyla dünyada en fazla mülteci barındıran ülke

konumunda yer almaktadır.¹ Başta Suriye ile sınır komşusu olan iller olmak üzere Türkiye'nin tüm bölge ve illerinde Suriyeli nüfusun olduğu görülmektedir. Türkiye'de bulunan Suriyeli nüfusun neredeyse yarıya yakını kadın mültecilerden oluşmaktadır.

Suriye zorunlu göçü üzerine gerçekleştirilen çalışmalarda Suriyeli kadınların; taciz, tecavüz, fuhuşa zorlanma ve cinsel şiddet gibi toplumsal cinsiyet temelli şiddet ve zorla ve/veya çocuk yaşta evlendirilme, çok eşli evliliklere razı olma gibi toplumsal cinsiyete dayalı istismar yaşadıkları ifade edilmektedir. Yaşamsal faaliyetler açısından sağlık sorunları, beslenme, barınma sorunları ile yerleşilen yerde ülke ya da köken nedeniyle dışlanma, hizmetlere erişimde yeterli bilgi edinememe gibi zorluklar ve sıkıntılar yaşadıkları belirtilmektedir.²

Uluslararası zorunlu göç eden kişilerin haklarının korunması, mağduriyetlerinin giderilmesine dair düzenlemeler mevcuttur. Bunlardan BM (1951) Cenevre Sözleşmesi ve Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesine Dair Sözleşme 1981 (CEDAW) kadın haklarını koruma altına alan önemli uluslararası sözleşmelerdendir. Türkiye Cenevre Sözleşmesinde yer alan coğrafi sınırlama nedeniyle 2014 yılında Avrupa dışından gelenlerin statüsünü bir zemine oturtmak amacıyla Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nu (YUKK) yürürlüğe koymuştur. Kanunda yabancılara dair dört farklı statü belirlenmiştir; Mülteci, Şartlı Mülteci, İkincil Koruma ve Suriye iç savaşı sonucu Türkiye'ye gelen Suriye vatandaşlarını kapsayan Geçici Korumadır. Fakat Türkiye'de kaçak yollardan giriş yapan kayıtsız Suriyeliler, Türk vatandaşlığı alanlar ve Geçici koruma statüsünde bulunanlar olmak üzere farklı statüde Suriyeli bulunmaktadır.

Bu çalışmada, 2011 yılından bu yana zorunlu olarak Türkiye'de bulunan ve Hatay'da ikamet eden Suriyeli Mülteci kadınların çatışma öncesi, çatışma ve göç süreci, Hatay'a yerleştikten sonra yaşadıkları deneyimleri ile Türkiyeli kadınların toplumsal cinsiyet eşitsizliği deneyimlerine dair görüş ve ifadeleri üzerinden toplumlarda görülen toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ifade edilecektir.

Çalışmada yer alan Suriyeli kadın katılımcıların bir kısmının T.C. vatandaşlığı almış olması, bir kısmının geçici koruma statüsünde bulunması ve bazılarının statüsünün bilinmemesi nedeniyle Suriyeli kadınları ifade ederken

¹ <https://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2020/09/SB2019-TR-04092020.pdf>, Erişim Tarihi: 20.07.2021.

² http://www.huksam.hacettepe.edu.tr/Turkce/suriyudenturkiyeye_TR_210519.pdf, Erişim Tarihi: 10.08.2021.

“Suriyeli mülteci kadınlar” ifadesi kullanılmıştır. Suriyeli mülteci kadınların çatışma esnası, göç süreci ve yerleşilen yerde karşılaştıkları toplumsal cinsiyet eşitsizliği deneyimleri yanında gündelik pratiklerinde, eğitim ve çalışma durumlarında, sosyal ilişkilerinde karşılaştıkları toplumsal cinsiyet eşitsizliği pratiklerine yer verilecektir. Ayrıca hemen her toplumda görülen toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini ortaya koymak açısından çalışmada Türkiyeli kadın katılımcılara da yer verilmiştir. Türkiyeli kadınlardan toplumsal cinsiyet eşitsizliği deneyimlerine dair görüş ve ifadeler alınmıştır. Veri analizinde elde edilen bulgular, ilgili literatür taramasında ulaşılan bilgiler ile ilişkilendirilerek değerlendirilmiştir.

Çalışma beş bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında genel olarak betimlenen çalışmanın, ikinci bölümünde metodolojisi açıklanmıştır. Üçüncü bölümde, zorunlu göç, mültecilik, toplumsal cinsiyet, cinsiyet eşitsizlikleri ve feminist perspektif çerçevesinde kuramsal ve kavramsal çerçeve oluşturulmuştur. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve eşitsizliklerin görüldüğü alanlar toplumsal cinsiyet perspektifinden tartışılmıştır. Dördüncü bölümde, zorunlu göç ve mültecilik, Hatay’da yaşayan Suriyeliler örneği üzerinde açıklanarak, Suriyeli kadın mültecilerin göç öncesi, sonrası ve Hatay’a yerleştikten sonra yaşadıkları deneyimleri toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri açısından değerlendirilmiştir. Bir başka ifade ile bu bölümde, mülteci kadınların çatışma ortamında göç ve yerleşim sürecinde karşılaştıkları toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, Hatay’da yaşayan Suriyeli mülteci kadınların kendi deneyimleri ve Türkiyeli kadınların görüşleri aracılığıyla, araştırma bulguları açıklanmış ve tartışılmıştır. Son olarak, beşinci bölümünde, alanda elde edilen bilgiler ile verilerde ulaşılan bulgular neticesinde çıkarımlar yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI VE ÖNEMİ

Toplumsal cinsiyetin kadın üzerindeki olumsuz etkisi hemen her alanda hissedilir durumdadır. Kadınlar toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklı birçok kısıtlama ve sınırlamalar çerçevesinde yaşamını sürdürmektedir. Birçok kadın hak ve fırsatlardan yeterince yararlanamamanın getirisi olan ekonomik yoksunluktan dolayı (baba, kardeş, eş) erkeğe bağımlı yaşamak zorunda kalmaktadır.

Kadın her alanda ve her durumda toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin mağduru olabilmektedir. Bu duruma özellikle zorunlu göçlerde kadınların karşılaştıkları olumsuz olay ve deneyimler örnek niteliği taşımaktadır. Kadınların özellikle iç karışıklık, çatışma ve savaş gibi olaylarda ve bu nedenle başlayan göç sürecinde karşılaştıkları taciz, tecavüz, kaçırılma gibi riskler, tehlikeler ve geline yeni yerde haklardan yeterince yararlanamama ve yine cinsel bakışın yarattığı kötü etkiler literatürde sıkça dile getirilmektedir.

Göç olgusu mekânsal ve fiziksel yer değişimini ifade etmektedir. Ancak gerçekleşme şekillerine göre insanlarda olumlu olumsuz duygu değişimlerine neden olabilmektedir. Zorunlu göçü deneyimlemiş insanlarda zorla yerinden edilmenin yarattığı etki olumsuz, travmatik yönde kendini göstermektedir. Böyle durumlarda göç edenler arasında kadınlar ve korunma ihtiyacı duyan çocuklar erkeklere oranla daha fazla zarar görme tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadır. Toplumsal yaşam içerisinde cinsiyeti gereği ikincil görülen kadın, zorunlu göçün etkisiyle göç süreci ve yerleşilen yerde farklı psiko-sosyal sorunlarla yüzleşmektedir (Demirbaş ve Bekaroğlu, 2013).

İkincil kavramı, kadınlara göre üst pozisyonlarda yer alan erkek hâkimiyetine gönderme yapmaktadır. Karar verme hakkı ve kaynaklardan faydalanma ayrıcalığı olan erkek hâkimiyetinin alt pozisyonuna işaret etmektedir. Bu yüzden kadın ikincilliği, erkeklerle karşılaştırıldığında kadınların alt pozisyonunu göstermektedir. Toplumsal cinsiyetin dayattığı ayrımcı, kısıtlanmış ve sınırlandırılmış eşitsiz deneyimler kadınların ikincilliği konusunu pekiştiren etkenler olarak görülmektedir.

Kısacası kadınların ikincilliği, erkek-kadın arası eşitsiz iktidar ilişkileri ve bu ilişkide erkekten sonra görülen kadın konumunu ifade etmektedir (Altay, 2019).

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği; özel/kamusal alan fark etmeksizin cinsiyetler arası eşitsiz işleyen rol ve davranışlara karşılık gelmektedir. Günlük yaşamda işleyen eşitsiz deneyimler çatışma, göç, zorla yerinden edilme gibi durumlarda değişip, dönüşüp, artarak kendini göstermektedir (Buz, 2007). Bu noktada kadınlar, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yarattığı zorluklar ve sınırlılıklara ek olarak çatışma, zorla yerinden edilme gibi travmatik olaylara maruz kaldıkları ya da baş etmek zorunda oldukları durumlarda yeni ve farklı engel, sınırlılık ve eşitsizliklerle yüzleşmektedir. Kadınlar karşılaştıkları olumsuz koşullarda birçok eşitsiz durumu kabul ederek yaşamlarını sürdürmek zorunda kalmaktadır (Şeker ve Uçan: 2016). Suriye iç savaşı sonucu zorunlu göç edenler arasında Suriyeli mülteci kadınların çatışma, yerinden edilme, göç, farklı bir ülkede yaşamın sürdürülmesi neticesinde toplumsal cinsiyet eşitsizliği deneyimleri çeşitlilik göstermektedir. Çalışma bir bakıma toplumlarda görülen toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin zorunlu gerçekleşen olaylar karşısında nasıl şekillenip belirginleştiğine de dikkat çekmektedir.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği kadın yaşamını ölüm, yaralanma, psikolojik sorunlara varan travmatik zararlar vererek etkilemektedir. Kadınlar toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yarattığı yaptırımlar eşliğinde (psikolojik, cinsel, ekonomik veya fiziksel şiddet görme) sınırlamalar ve kısıtlamalar ile eşitsiz deneyimlere tabii bırakılmaktadır (Akkaş, 2016). Bu çerçevede amaç, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin pratikleri nasıl etkileyip şekillendirdiği konusunu çalışmada elde edilen bulgular doğrultusunda yorumlayarak çalışmaya aktarmaktır.

Toplumsal Cinsiyet eşitsizliği bağlamında mülteci olmanın yarattığı zorluğu görmek açısından, Suriyeli kadın mültecilerin çatışma ortamında içinde bulunduğu duruma, göç ve zorunlu göç sonrası deneyimlerine bakmak önem taşımaktadır. Bu açıdan hem sınır kenti olmasından dolayı farklı girişlerin (yasal, yasa dışı) yaşanması hem de Suriyeli nüfusun yoğun olduğu kentlerden biri olmasından dolayı araştırmada çalışma alanı olarak Hatay ili tercih edilmiştir. Neticede Suriyeli mülteciler çoğunlukla Türkiye'nin büyük kentlerinde yaşamaktadır. Böylelikle, Suriyeli mülteciler bulundukları kentlerde yaşayan genel nüfusun demografik özellikleri ve sosyo-ekonomik durumlarını değiştirmektedir (Özer ve Beyazıt, 2020). Bu bağlamda, Hatay'da ikamet eden Suriyeli mülteci nüfusun fazla olması sosyo-ekonomik olarak iki toplumun iletişim ve etkileşimini arttırmaktadır.

Bu bakımdan, toplumsal cinsiyet eşitsizliği bağlamında Suriyeli mülteci kadınların deneyim ve ifadelerine dayanarak, kadın ve kadın mülteci olmanın zorlukları ve yarattığı etkileri görmede, Türkiyeli kadınların görüş ve ifadeleri üzerinden kadın olmanın zorluklarını anlamada uygun alan olma özelliği göstermektedir.

Çalışma, zorunlu göçe maruz kalmış Suriyeli mülteci kadınların yaşadıkları deneyimlerde ve Türkiyeli kadınların toplumsal cinsiyet eşitsizliği deneyimlerine ilişkin ifade ve görüşlerinde yer alan eşitsizliklere dikkat çekerek yaşamsal alan ve faaliyetlerde kadının ikincil konumunu, eşitsiz rol ve davranışlarını aktarmaya çalışacaktır.

Çalışmada, 2011 yılı ve sonrası Suriye’den Türkiye’ye gelen ve Hatay merkez ve ilçelerine yerleşen on beş (15) Suriyeli mülteci kadının çatışma öncesi ve esnasında, Türkiye’ye göç süreci, yerleşim aşaması ve sonrası deneyimledikleri yaşantılar içerisinde toplumsal cinsiyet eşitsizliğini yansıtan pratiklere odaklanacaktır. Aynı şekilde çalışmada yer alan yirmi (20) Türkiyeli kadının toplumsal cinsiyet eşitsizliği deneyimlerine dair görüş ve düşünceleri üzerinden eşitsizlikler vurgulanacaktır. Çalışmada Türkiyeli kadınlara yer verilmesinde amaç, farklı kültürden kadınların toplumsal cinsiyet eşitsizliği bağlamında anlatı, görüş ve düşünceleri arasında benzerlik ve farklılıkların belirlenmesidir. Kadınların benimsediği kültürün ve yaşam biçiminin; kadın konumuna bakışı, kadını ifade ediş biçimini, toplumsal cinsiyet eşitsizliği düşüncelerine etkisini göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

1.2. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Çalışma, yöntem olarak nitel araştırma modeli temelinde oluşturulmuştur. Nitel araştırma, uluslararası göç çalışmalarında sıklıkla kullanılan bir yöntemdir. Bu yöntem, farklı deneyimlerin anlaşılması ve aktarılması noktasında önem arz etmektedir (Coşkun, Sarıalioğlu ve Dinçer, 2020). Son yıllarda değişen göç akımları sonucu geliştirilen yeni politikalar göç edenleri uyrukları, yaşları, cinsiyetleri, etnik ve dinsel kimlikleri vb. gibi ölçütlerle sınıflandırarak ve ayrıştırarak kontrol altında tutmaktadır. Bu durum, feminist çalışmaların da etkisiyle göçte toplumsal cinsiyet ve eşitsizliklerin sorgulanmasını sağlamaktadır (Coşkun, Sarıalioğlu ve Dinçer, 2020)

Nitel araştırmalar sosyal yapıyı, grupları ve bireyleri incelemektedir. İnsanların kendilerini ve sosyal yaşamlarını nasıl düzenlediklerini semboller, ritüeller, sosyal roller gibi şeylerle nasıl yapılandırdıklarını araştırmaktadır (Berg ve Lune, 2016: 20). Niteliksel araştırmalar genel olarak; “*deneyimler ve bunlara ilişkin görüşler, düşünceler; sosyal/kültürel pratikler; sosyal ilişkiler; gruplar/sosyal ağlar; hayat biçimleri; organizasyonlar/düzenlemeler*” gibi içeriklere odaklanmaktadır (Kümbetoğlu, 2020: 32). Nitel araştırmalar, nicel araştırmalarda olduğu gibi problemi oluşturan değişkenleri birbirinden ayırarak değil birbiriyle ilişkilendirerek ortaya koymaya çalışmaktadır. Yani bireysel davranışları ve etkinlikleri çevresel özelliklerden bağımsız olarak değerlendirmemektedir. Çünkü bireysel davranışı etkileyen en önemli etken çevresel faktörlerdir. Bu nedenle nitel araştırmalar çevresel özellikleri tanımlayarak bireysel davranışları bütüncül açıkladığından önem arz etmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2011).

Buna paralel nitel araştırma yöntemi, deneyim ve görüşleri kendi bağlamı içinde analiz etme imkânı sağladığından tercih edilmiştir. Bu anlamda katılımcıların görüş ve ifadelerinde yer alan toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini sosyal, kültürel, ekonomik, demografik özellikler çerçevesinde çözümleme fırsatı sunmaktadır. Nitel araştırmalar, araştırılan konuya dair gerçeklikleri çalışmaya katılan katılımcıların bakış açılarıyla ortaya çıkarmaya çalışmaktadır (Karataş, 2015). Bu amaçla, çalışmanın veri toplama aşaması için yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Görüşme ve derinlemesine görüşme, nitel araştırmada en fazla kullanılan veri elde etme tekniğidir. Çünkü bu teknik ile bireylerin duyguları, düşünceleri, deneyimleri ve bilgileri kendi ifade ve anlatılarıyla açığa çıkabilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Nitel araştırmalarda katılımcılara sorulan soruların araştırılan konuya ışık tutacak verileri sağlayacak doğrultuda

olması önem taşımaktadır. Görüşme sırasında kullanılmak üzere hazırlanan görüşme formunu ve katılımcıya sorulacak soruları araştırılan konuda neyi ortaya çıkarmaya çalışacağımıza paralel oluşturulmamız gerekmektedir. Ancak görüşmeler sırasında düşünülmeyen konuların ortaya çıkması durumunda yeni sorular ilave edilerek görüşmeler çeşitlenip güçlendirilmelidir (Kümbetoğlu, 2020).

Veri elde etme tekniklerimizden derinlemesine görüşme; Katılımcıyla yüz yüze gerçekleştirilen, konuya dair ayrıntılı bilgilerin elde edilebildiği nitel araştırma tekniğidir. Kişisel/hassas konularda bilgi derlemek, gizli kalmış anlam ve duygulara ulaşmak, gruptan etkilenmeyi (sosyal onaylama, beğenilme kaygısı) en aza indirgeyerek kişisel görüşleri anlamak gibi sağladığı birçok kolaylıktan dolayı tercih edilen önemli nitel veri elde etme tekniğidir. Verilerin elde edilmesi aşamasında derinlemesine görüşme tekniği ile birlikte odak grup görüşmesi tekniği de kullanılmıştır. Odak grup görüşmeleri, grubu oluşturan kişilerin araştırılan konuya dair düşünceleri aktarıp tartışabildiği görüşme şeklidir (Kümbetoğlu, 2005). Bu görüşme tekniği bir araya gelmiş topluluğun ortaya çıkardığı yeni konular ve tartışmalar açısından önem taşımaktadır. Görüşmelerde etkileşimin olması yani biri konuşmaya başladığında diğerlerinin de konuşmaya başlamasını sağlaması ve veri çeşitliliğini artırması tercih edilme nedenidir (Sütçü, 2008). Odak grup görüşmelerini bireysel görüşmelerden ayıran fark ise içinde bulundukları kültürü ve değerleri yansıtır olmalarıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2011).

Daha önce de ifade edildiği gibi çalışmada, Suriyeli mülteci kadınların toplumsal cinsiyet eşitsizliği deneyimlerine ve Türkiyeli kadınların toplumsal cinsiyet eşitsizliği deneyimlerine dair görüş ve ifadelerine ulaşmak hedeflenmiştir. Suriyeli mülteci kadınların çatışma ortamı, göç ve göç süreci ve gelinen yerde yaşadıkları deneyimleri ile çatışma öncesi gündelik pratikleri, eğitim, evlilik, sosyal alan, çalışma hayatı, sosyal ilişkileri gibi konularda nasıl deneyimler yaşadığı veya bu alanlara katılım durumları toplumsal cinsiyet eşitsizliği bağlamında araştırılmıştır. Suriyeli mülteci kadınların çatışma, göç ve başka bir ülkede yaşama deneyimlerinde kadın olmaktan dolayı karşılaştıkları eşitsizlikler vurgulanmak istenmektedir. Toplumsal yaşamda dezavantajlı konumda yaşayan kadınların buna ek olarak çatışma ve zorunlu göçün yarattığı eşitsizlik ve zorlukları, Suriyeli mülteci kadınların kendi deneyimleri üzerinden açıklamaya çalışacaktır. Ayrıca çalışmaya Türkiyeli kadınlar eklenerek yaşamsal faaliyetlerde toplumsal cinsiyet eşitsizliği deneyimlerine dair anlatı, görüş ve düşünceleri alınmıştır.

Araştırma verilerinin elde edilmesi aşamasında Suriyeli mülteci kadınlar ve Türkiyeli kadınlar olmak üzere iki ayrı yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Suriyeli mülteci kadınlara dair hazırlanan form; çatışma öncesi toplumsal yaşamda kadın ile çatışma sürecinde yer alan kadının, göç, göç süreci ve göç sonucu başka bir ülkede olma deneyimlerinin toplumsal cinsiyet eşitsizliğini yansıtan yönlerini açığa çıkaracak şekilde hazırlanmıştır. Çalışmanın saha araştırması için, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'ndan 05.04.2021 tarih ve 16 sayılı karar ile onay alınmıştır. Ayrıca sorulan sorularla Suriyeli mülteci kadınların kendi ülkelerinde ve Türkiye'de sosyal yaşam içerisinde (ev içi aktiviteler, çalışma hayatı, konumları, sosyal ilişkileri vb.) kendilerini konumladıkları yer ve tanımlama biçimleri saptanmıştır. Türkiyeli kadın görüşmeciler için hazırlanan sorularla toplumsal cinsiyet eşitsizliği deneyimlerine dair görüş ve ifadeleri tespit edilmiştir. Her iki formda da kadınların toplumsal cinsiyet rolleri, deneyim benzerlik ve farklılıkları, kadın olarak konumlarını ifade ediş şekilleri yorumlanarak çalışmaya aktarılmıştır.

Verilerin toplanması aşamasında covid-19 salgını nedeniyle görüşmelerimiz telefon, internet uygulamaları (zoom, Microsoft teams), whatsapp ve mail gibi iletişim araçları kullanılarak gerçekleşmiştir. Çalışmada katılımcılara görüşme öncesinde araştırmanın amacı, bilgi ve görüşlerinin gizliliği konusu aktarılmıştır. Sosyo-demografik bilgilerin dışında Suriye kökenli kadınlara dair dört başlık altında 18 soru hazırlanmıştır. Görüşmeler esnasında katılımcılardan gelen verilere göre yeni sorular eklenerek konumuza ilişkin daha özgün deneyim ve ayrıntıya ulaşmak hedeflenmiştir. Türkiyeli kadın katılımcılar ile görüşmelerde kullanılacak görüşme formunda sosyo-demografik sorulara ek olarak 10 soru hazırlanmıştır. Çalışmaya Türkiyeli kadınları eklememizde farklı kültürden kadınların benzer eşitsiz deneyimlerine işaret etmek ve kadın gözünden kadının konumunu toplumsal cinsiyet eşitsizliği perspektifinden anlayabilmek, Suriyeli mülteci kadınların Türkiye'deki yaşam deneyimleri ile yerli kadınların deneyimleri arasında toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin benzerlik ve farklılıklarını görebilmek amaçlanmıştır. Bir başka ifade ile farklı kültürden kadınların deneyimlerinde toplumsal cinsiyet eşitsizliğini anlama ve açıklama amacı taşımaktadır.

Görüşmeler esnasında Suriyeli mülteci kadın katılımcıların çoğunun Türkiye'de yaşadıkları deneyimlere ve Türkiyeli kadınların yaşamına dair yorumlama sorusuna temkinli cevaplar verdikleri görülmüştür. Suriye toplumsal

yaşamına ve kadının durumuna ilişkin açık yorumlamalarda bulunmuşlar ancak çoğunluğun kendi deneyimlerine dair konuşmayı tercih etmedikleri görülmüştür. Hem Suriyeli hem de Türkiyeli katılımcıların birçoğu özgün deneyimlere girmeden genel yorumlamalar ile görüşmeyi sonlandırmıştır. Sonlandırma sebepleri; kendi deneyimlerini anlatmak istememeleri, bir başkasının duyacağı korkusu ve çalışmanın resmi olması yani görüşme sonrasında herhangi bir sıkıntıyla karşılaşma korkusu olduğu gözlenmiştir.

Verilerin analizi aşamasında nitel veri analizi tekniği kullanılmıştır. Suriyeli mülteci kadınlar ile Türkiyeli kadınların dile getirdiği anlatılar ve ifadeler toplumsal cinsiyet eşitsizliği temelinde çözümlenmiştir. Nitel veri analizi gözlem notları, ses kayıtların çözümü, ikincil kaynak verilerin işlenmesi gibi karmaşık ve yapılması gerekli bir yığın işleminden oluşmaktadır. Nitel verilerin işlenmesi aşaması; ham veriden anlam, kavram ve temaların kodlanması, verilerin görsel hale getirilmesi, sonuç çıkarıp değerlendirme aşamalarından oluşmaktadır. Nitel veri analizi nicel veri analizine göre çok daha karmaşık verilerin parça parça çözümlemesini gerektiren kapsamlı çalışmayı gerektirmektedir (Kümbetoğlu, 2005).

Nitel araştırma yöntemiyle oluşturulan bu çalışma 05.04.2021-30.05.2021 tarihleri arasında Hatay merkez ve ilçelerinde bulunan 35 katılımcı ile gerçekleşmiştir. Toplam 35 katılımcıdan 15'ini Suriyeli mülteci kadınlar, 20'sini (biri eğitim amaçlı yurt dışında) Türkiyeli kadınlar oluşturmaktadır. Çalışmada 7 Suriyeli mülteci kadın ve 20 Türkiyeli kadın ile bireysel görüşme gerçekleştirilmiş ve dört (4) / dört (4) kişiden oluşan iki (2) grup Suriye kökenli kadınlar ile grup görüşmesi gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların gizliliğinin korunması amacıyla çalışmaya aktarılan doğrudan alıntılarda “SK” (Suriyeli Kadın) ve “TK” (Türkiyeli Kadın) kodları verilerek yanına sayı eklenip katılımcı belirtilmiş ve kullanılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. ZORUNLU GÖÇ

Göç; çeşitli sebeplerle gerçekleşen yerleşik mekândan yeni bir mekâna gidişi bir yer değiştirme hareketini ifade etmektedir. Uluslararası Göç Örgütü (IOM) göçü şu şekilde tanımlamaktadır;

“Bir kişinin veya bir grup insanın uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirmesi. Süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleridir. Buna, mültecilerin, yerinden edilmiş kişilerin, ekonomik göçmenlerin, aile birleşimi gibi farklı amaçlarla hareket eden kişilerin göçü de dâhildir.”³

Göç; “ekonomi, hukuk, ulusal güvenlik, sosyal hizmetler dâhil ancak bunlarla sınırlı olmamak üzere birçok kamu politikası ve yönetim alanı tarafından şekillendirilen ve eşzamanlı olarak bu sektörleri şekillendiren, çok yönlü bir olgudur.”⁴ Göçler, farklı fizyolojik yapısı, dili, dini, kültürü olan insanları birleştirerek farklı yapıların oluşmasına neden olmaktadır. Göç, toplumların kültürel değişim gösterdiği zamanlarda ve yeni kültürlerin oluşmasında etkili görülen temel alanlardan biridir (Karpas, 2015).

Göç, görünürde mekânsal ve fiziksel yer değişikliğine işaret eden bir olgudur. İster şehir içi olsun ister şehirlerarası ya da uluslararası, mevcut mekânın terk edilişi göç kavramı ile tanımlanmaktadır. Literatürde göç olgusunun insanın var oluşundan bu yana varlığını sürdürdüğü tezi kabul görmektedir. IOM uluslararası göçü şekilde ifade etmektedir; “Kişilerin geçici veya daimi olarak başka bir ülkeye yerleşmek üzere menşe ülkelerinden veya mutata olarak ikamet ettikleri ülkeden ayrılmaları. Dolayısıyla, uluslararası bir sınırın geçilmesi.”⁵ Günümüzde teknolojinin gelişimi, ulaşım ve iletişimin hızlanması uluslararası göçe kolaylık sağladığından farklı ülkelerdeki insanlar ticaret, eğitim, turizm gibi nedenlerden veya savaş, çatışma, baskı gibi nedenlerden dolayı yer değişikliği yapmaktadır. Bu durum farklı iki

³ https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf, Erişim Tarihi: 02.04.2021.

⁴ <https://umhd.org.tr/upload/Dokuman/opt-goYcY-yoYnetiYmiYnde-tuYrkiYye-178J9YYA6UTU7EYWX2J9.pdf>, Erişim Tarihi: 20.07.2021.

⁵ https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf, Erişim Tarihi: 02.04.2021.

kültürün karşılaşması neticesinde oluşan etkileme ve etkilenme sürecini de beraberinde getirmektedir (Çiftçi, 2018). Uluslararası göç, toplumsal değişimden kaynaklanan ve toplumsal varoluşun tüm kategorilerini kapsayan sosyal bir eylemdir. Göçün hem göç veren ülke üzerinde hem de göç alan ülke üzerinde etkileri görülmektedir (Castles ve Miller, 2008).

Göç, biçimleri, nedenleri, amaçları vb. açılardan farklı şekillerde değerlendirilmektedir; İç/dış, geçici/sürekli, bireysel/kitlese, gönüllü/zorunlu gibi. Nedenleri açısından göçler; gönüllü göç ve zorunlu göç şeklinde iki kategoride ele alınmaktadır. İnsanlar, kendi iradeleriyle gönüllü olarak ya da zor şartlar karşısında zorunlu olarak yaşadıkları yeri terk edip ülke içinde veya farklı ülkelerde hayatlarını devam ettirebilmektedir (Adıgüzel, 2019). Gönüllü göçler; insanların kendi isteğiyle iyi bir iş, iyi eğitim, yüksek yaşam koşullarına erişim gibi nedenlere dayandırılarak gerçekleşen göçlerdir. Nedenlerine göre gerçekleşen göçlerde zorlama/zorunluluk gerektirmeden planlı hareket edildiğinde gönüllü, iradi ya da isteğe bağlı göç olarak ifade edilmektedir. Savaş, doğal afetler, sürgün, dini gerekçeler, siyasi olaylar gibi nedenlere bağlı ani kararlar, zorunlu/zorlama gerektiren göçler zorunlu göç olarak tanımlanmaktadır (Keser, 2011). Zorunlu göç edenler;

“kendi ülkelerinde eziyet, insan hakları ihlalleri, genelleşmiş şiddetin yaşamlarını sürdürülemez kılması gibi nedenlerden ayrılırlar. Çoğu ilk sığınabildikleri yeri -ve kendileri de genellikle yoksul ve sıklıkla ekonomik olarak istikrarsız- olan komşu ülkelere geçerler. Bu göçlerin itkisi hem yaşamının tehlikeli olduğu bir memleketten zorunlu ayrılış hem de başka bir yerde daha iyi bir yaşam kurabilme umududur” (Castles ve Miller, 2008: 44).

İnsanların iradeleri dışında gerçekleşen yer değiştirme hareketleri kaynağı bakımından üç şekilde değerlendirilebilir; Devletin belli amaçlarının olması, savaş-çatışma sonucu ve doğal afetler sonucu gerçekleşen yer değiştirme hareketleri (Tekeli, 2008).

Uluslararası göç örgütü zorunlu göçü şöyle tanımlamaktadır; “zorla yerinden edilme ya da yerinden edilme, kişilerin başta silahlı çatışma, sivil itaatsizlik ya da doğal veya insan eliyle yaratılmış felaketler nedeniyle bireysel veya toplu olarak isteği dışında ülkesinden veya topluluğundan hareket etmesi.”⁶ Zorla yerinden edilme kişilerin yaşadıkları yere özgü elde ettikleri kültür ve becerilerin; toprak ve

⁶ https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf, Erişim Tarihi: 02.04.2021.

taşınmaz mallar üzerindeki mülkiyet haklarının, yaşadıkları toplum ile kurdukları öznel ve nesnel bağların kaybına yol açmaktadır (Tekeli, 2008). Zorla yerinden edilme hareketi, göç edenlerde yarattığı yıkıcı duygular, göç sonrası hayat standartlarında yaşanan düşüklük, uyum sorunları gibi hayatı zora sokan ayırıcı deneyimlerden dolayı farklı kapsamda değerlendirilir. Sosyal yaşam farklılığı, dil farklılığı, ekonomik sorunlar, inanç ve inancın yaşamsal faaliyetlerdeki uygulama farklılığı ve en önemlisi farklı bir yerden gelmiş olma yani yabancı olma durumu sorunlara neden gösterilebilir (Keser, 2011). *“Sınır-ötesi göç sadece fiziki değil, duygusal/kültürel sınırları da tahrip etmekte, yıkmaktadır.”*⁷



⁷ <https://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2020/09/SB2019-TR-04092020.pdf>, Erişim Tarihi: 20.07.2021.

2.2. MÜLTECİLİK

Yardım, destek ve güvenlik açısından gidilen ülkenin yasal haklarından ve korumasından yararlanmak zorunlu göç edenler için büyük önem taşımaktadır. Bir ülkeye zorunlu olarak göç edenler öncelikle o ülkenin ilgili kurumuna iltica talebi başvurusunda bulunmak zorundadır. İltica talebi ile kişiler, mülteci statüsüne uygun olup olmadıkları netleşene kadar bulunduğu ülkede sığınmacı statüsünde ikamet etmektedir. Yer değiştiren kişiler olarak da geçen sığınmacı; mülteci statüsü verilmemiş, gittiği ülkenin sosyal ve hukuki korumasını talep eden, sığınma hakkı arayan ancak bu haklardan henüz yararlanamayan (Ergüven ve Özturanlı, 2013), bu haklardan yararlanabilmek için iltica talebi sonucunu bekleyen kişiyi ifade etmektedir. Kısaca sığınma talebi başvurusu göçmenlerin soruşturulması sürecini kapsayan bir dönemdir. Uluslararası Af Örgütü'nün (AI) tanımında Sığınmacı; *“ülkesinden ayrılmış olan ve zulüm ve ağır insan hakları ihlallerinden korunmak için başka bir ülkeye sığınan, ancak hukuki anlamda henüz mülteci olarak kabul edilmeyen ve sığınma başvurusunun sonucunu bekleyen kişidir. Sığınma talep etmek bir insan hakkıdır.”*⁸ Yani mülteci statüsünü bekleyen yabancılara verilen geçici statüyü ifade eder. İltica/sığınma talebi süreci olumlu sonuçlanan kişiler sığındıkları ülkede mülteci statüsünde yer alır.

Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi (1951) ve Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin New York Protokolü (1967) mültecilere özel hazırlanmış iki önemli belge özelliği taşımaktadır. 1951 Mültecilerin Statüsü Sözleşmesi'nde mülteci şu şekilde tanımlanmaktadır;

*“ırkı, dini, uyruğu, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için; vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve o ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen; yahut uyruğu yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu zulüm korkusu nedeniyle dönmek istemeyen kişiler.”*⁹

Kısaca mülteci; ülkesinde yaşanan olumsuz şartlardan kaynaklı can güvenliği nedeniyle ayrılan ve başka bir ülkeye sığınmak isteyen kişidir. Mülteciler için gidilen ülkenin yaşam koşullarının uygun olup olmaması önem taşımamaktadır. Göçe karar

⁸ <https://www.amnesty.org.tr/icerik/multeci-haklari>, Erişim Tarihi: 03.04.2021.

⁹ <https://www.unhcr.org/tr/tum-multecilerin-yasadigi-koruma-sorunlari-kadinlar-tarafindan-da-paylasilir>, Erişim Tarihi: 11.04.2021.

verenler can güvenliğini sağlamak, özgürlüğünü garantiye alabilmek amacıyla mülteci kabul eden ülkelere koşullarına bakmaksızın iltica talebinde bulunmaktadır. Genellikle kamplarda ya da belli bir bölgede konumlandırılan kitlesel sığınmacılar kendilerine sağlanan imkânlar dahilinde yaşamlarını idame ettirmeye çalışmaktadır. Zorunlu olarak ülkelerinden ayrılan mülteciler başta kendi ülkelerinde yaşanan sorunların etkisiyle birlikte pek çok sorunla iç içe hayatını sürdürmektedir. Çatışma ortamında bir yakını kaybetmek, vatandan-sosyal çevreden ayrılmak, toplumsal aidiyeti ve kaynakları kaybetmek, alışılmadık bir kültürün ve sosyal yaşamın içine girmek, mesleki statü kaybı, işsizlik gibi sosyal ve psikolojik sorunlar yaşamaktadır (Buz, 2003).

Türkiye hukuku mülteciyi aşağıdaki şekilde coğrafi sınırlamaya tabii tanımlamaktadır;

“Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrası verilen statü.”¹⁰

Türkiye hukuku mülteci tanımında yer alan “Avrupa’dan iltica eden” ibaresi Avrupa dışı ülkelere Türkiye’ye gelen göçmenleri kapsam dışı bırakmaktadır. Buna karşın Türkiye, Avrupa dışı iltica başvurularına ilişkin yeni düzenlemelere gitmiştir. Düzenlemelerden 1994 tarihli İltica ve Sığınma Yönetmeliği, mülteci tanımında yer alan “Avrupa’da meydana gelen olaylar sebebiyle” ibaresini kaldırılarak sığınmacı tanımı yapmıştır. Böylece komşu ya da farklı ülkelere gelecek iltica taleplerinin hukuki açığı kapatılmaya çalışılmıştır. Mültecilere yönelik diğer bir çalışma 12.04.2012 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)’dur. İltica ve Sığınma Yönetmeliği’nde yer alan sığınmacı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanun’un 62. Maddesinde yerini “şartlı mülteci statüsü”ne bırakmıştır (Ermumcu, 2013). Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nda Şartlı Mülteci; Avrupa ülkeleri dışında ülkemize iltica eden kişilerin üçüncü bir ülkeye yerleştirme işlemine kadar verilen statüyü ifade eder. 63. Madde, iltica sürecinde mülteci ya da şartlı mülteci

¹⁰ <https://www.goc.gov.tr/multeci>, Erişim Tarihi: 03.04.2021.

statüsü verilemeyen kişilere verilecek ikincil koruma statüsünü içermektedir. 2013 yılında Suriye halkının kitlesel olarak Türkiye sınırına dayanması sonucu sınırdaki bekleyen kitlelere yönelik yeni bir düzenleme gerekliliği doğmuştur. 22.10.2014 tarihinde resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren Geçici Koruma Yönetmeliği ile kitlesel olarak sınıra gelen Suriyelilerin hukuki durumu bir zemine bağlanmıştır. Suriyelilere Geçici Koruma verilmesi Suriyeli vatandaşların savaş bittiğinde kendi ülkelerine dönecekleri düşüncesine dayanmaktadır. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 91. Maddesinde geçici koruma şu şekilde yer almaktadır;

- *Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilir.*
- *Bu kişilerin Türkiye'ye kabulü, Türkiye'de kalışı, hak ve yükümlülükleri, Türkiye'den çıkışlarında yapılacak işlemler, kitlesel hareketlere karşı alınacak tedbirlerle ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar arasındaki iş birliği ve koordinasyon, merkez ve taşrada görev alacak kurum ve kuruluşların görev ve yetkilerinin belirlenmesi, Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir.”¹¹*

Tanımlama gereği kişilerin geçici koruma statüsü alabilmeleri için ülkelerinden zorla/zorunlu ayrılmış olmaları ve can güvenliği korkusuyla geri dönememe şartlarının mevcut olması gerekmektedir.

Türkiye’de farklı statülerde Suriyeli vatandaş yaşamaktadır. Bunlar; 2011 yılı öncesi gelmiş ikamet izni ile bulunan Suriyeliler, 2011 de başlayan iç savaş sonucu kitlesel olarak sınıra gelenlere verilen geçici koruma statüsü ile bulunanlar, yine 2011 iç savaş neticesinde kaçak yollardan Türkiye’ye geçen ve kayıt altına alınamayan Suriyeliler ve Türk vatandaşlığı alan Suriyelilerdir (Erdoğan, 2019: 4). Geçici koruma statüsü alan kişiler ülkenin sağlık, eğitim, sosyal yardım gibi tüm haklarından yararlanarak ülkenin yükümlülüğü altına girmektedir. Yasa dışı yollarla ülkeye girmiş ve kaçak yaşayan Suriyeliler ülke haklarından yararlanamama,

¹¹ Mevzuat <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf>, 12019 Yabancılar Ve Uluslararası Koruma Kanunu, Erişim Tarihi: 10.04.2021.

yakalanma korkusu, iş bulamama, sosyal ilişkilerde sınırlama ve kontrol gibi çoğu psiko-sosyal sorunlara maruz kalabilmektedir (Esen ve Duman, 2019).

Mültecilik daha yerleşim yerinde başlayan birtakım psikolojik, sosyal, ekonomik sorunları katlayarak beraberinde taşıyan bir durumdur. Buz'un (2005) sığınmacıların psikolojik ve sosyal durumuna dair hazırladığı çalışmada mültecilerin yaşadığı zorluklarda eve, memlekete, aileye ve sosyal ilişkilere duyulan hasret ilk sırada yer almaktadır. Önceki maddi olanakların kaybedilmesi ve yeni iş imkânının yetersizliği, kültürel farkların yarattığı uyum sorunu, yerli dilin bilinmemesi, geleceğe yönelik karamsarlık, yaşama isteksizliği, yoksulluk gibi nedenler sığınmacıların yaşadığı diğer psiko-sosyal sorunlar olarak ifade edilmiştir. Bu olumsuzluklar karşısında ise en çok çocukların ve kadınların etkilendiği dile getirilmiştir (Buz, 2005). Kadınlar toplumsal cinsiyetin etkisiyle gündelik ve sosyal yaşamda karşılaştıkları olumsuzluklara ek olarak mülteci olmanın yarattığı zorluklarla da yaşamak zorunda kalmaktadır.

2.3. TOPLUMSAL CİNSİYET

Toplumsal cinsiyetin tanımlanabilmesi için öncelikle cinsiyet kavramına açıklık getirilmesi gerekmektedir. Cinsiyet; bedenin genetik, fizyolojik, biyolojik farklılıklarını, bireyin erkek ya da dişi olmasını ifade eden biyolojik bir kavramdır (Giddens, 2012). Doğumla gelen bedenin biyolojik yönüne işaret etmektedir.¹² Cinsiyet kişisel tercih değildir. Kız ve erkek arasında eşitsizlik yaratmaz sadece biyolojik farklılıkları vurgular (Yapıcı, 2016). Toplumsal cinsiyet, bireyin biyolojik cinsiyetinden ziyade toplum ve kültür tarafından oluşmuş erillik ve dişilik kavramlarına karşılık gelmektedir (Giddens, 2012). Biyolojik farklılıklar temelinde birincil (erkek) ve ikincil (kadın) biyolojik cinsiyet özellikleri tanımlanarak toplumsal cinsiyet bir temele oturtulmuştur. Kısaca cinsiyet; cinsiyet farklılıklarına, toplumsal cinsiyet ise psikolojik, duygusal ve cinsiyet farklılıklarına dayalı sosyal rol ve davranışlara işaret etmektedir.¹³ Toplumsal cinsiyet cinsiyetler arası sosyal ve kültürel farklılıklar odaklıdır ve bu durum cinsiyetler arası eşitsizlikler ve ayrımcılık olarak kendini göstermektedir. Yaşam içerisinde bireyler cinsiyet ayrımcılığından kaynaklı bu eşitsiz şartlardan büyük ölçüde etkilenmektedir. Eşitsiz işleyen sosyal ve kültürel tutum ve davranışlar, cinsiyetler arası işbölümünü, cinsiyetlere dair inançları, cinsiyetle ilişkili sorunları içermektedir (Dökmen, 2015).

Biyolojik ve özellikle toplumsal cinsiyet metafizik ve ahlaki yönden anlamlar yüklenmiş sözcüklerdir. Cinsiyet, genetik yapıyı tanımlar ve evrenseldir. Toplumsal cinsiyet ise temelleri biyolojik farklara dayanmaz ancak toplumlarca biyolojik farklar üzerinden inşa edilerek aktarılan ve sürekliliği sağlanan kültürel oluşumlardır. Toplumsal cinsiyeti öğrenme ilk aile içerisinde çocuk yaştan itibaren başlar. İlerleyen yaşlarda çevre ve toplumsal ilişkiler yoluyla pekiştirilir. Evrensel değildir, öğrenilir. İçinde yaşanılan zamana göre (kültür, eğitim, inanç, gelenek görenekler, etnik faktörler) şekillenerek varlığını sürdürmektedir (TÜSİAD, 2018). Kadınların doğurganlık özelliği ve annelik rolleri erkek cinsiyetinden ayıran ve toplumsal cinsiyeti oluşturan ana neden olarak görülür (Bal, 2014).

Toplumsal cinsiyet; cinsiyetlerin sosyal yaşam ve kültür içerisinde farklılaşan konumlarına vurgu yapmaktadır. Özdemir'e göre toplumsal cinsiyet;

¹² <https://medyaveiletisim.kulup.tau.edu.tr/toplumsal-cinsiyet-nedir/>, Erişim Tarihi: 14.03.2021.

¹³ <https://liberfe.org/2020/06/02/cinsel-yonelim-biyolojik-cinsiyet-ve-toplumsal-cinsiyet/>, Erişim Tarihi: 23.06.2021.

“Doğuştan gelen cinsiyet farklılıkları, tüm toplumlarda kültürel yorumlanarak, kadınların ve erkeklerin hangi kişisel özelliklere sahip olmaları gerektiğine, hangi tutum ve davranışları sergileyeceklerine, kimin ne derecede hangi hakka sahip olması gerektiğine ilişkin toplumsal beklentiler şeklinde belirlenmektedir. Toplumsal cinsiyet algısı kadınlık ile erkekliliği karşıtliklar üzerinden ele almaktadır” (Özdemir, 2019).

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği’nin (BMMYK) tanımına göre toplumsal cinsiyet: *“Kadın ve erkek arasında sosyal ve kültürel olarak yapılandırılmış, tanımlanmış olan ve cinsiyetlerden birine yüklenen kimliklere, statülere, rol ve sorumluluklara dayanan ilişki”* (Akt. Barın, 2015) olarak tanımlamaktadır. Toplumsal cinsiyet, aileye, dini-sosyal kültüre, zamana ve yaşanılan yere göre farklılık göstermektedir. Geçmiş yaşantılarca yapılandırılmış olup yaşanılan zamanın yapısını etkileyerek ve dönüştürerek tekrar tekrar üretilmesi sonucu işlevini sürdürmektedir (Yapıcı, 2016).

Connerton’a göre geçmiş yaşanmışlıklar günümüzle ilgili deneyimlerimizi büyük ölçüde etkilemektedir. Günümüz pratikleri geçmişin bilgi ve deneyimleri ile nedensellik bağlantısı içinde gerçekleşmektedir. Nitekim deneyimlerimiz tercihimizle değil zihnimizde yer etmiş önceki eğilimler üzerinden uygulanmaktadır (Connerton, 1999). Bu bağlamda toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin geçmiş deneyimler temel alınarak varlığını sürdürdüğü ya da bu günün deneyimlerinin geçmiş ile ilişkilendirilerek geçerliliğini sağladığı söylenebilir.

Toplumsal cinsiyet konusunda deneyimlerimizin çok eskilere dayandırılmayacağı iddiasında bulunan Bora ise, *“Topluluk hayatının nasıl organize edildiği, kararların nasıl verildiği, ritüellerin kimler tarafından yönetildiği”* gibi konularda net bir yorumun yapılamayacağını geçmişin maddi bulgularının günümüz yaşantıları dahilinde ilişkilendirilerek değerlendirildiğini belirtir (Bora, 2012). Kısaca günümüz deneyimleri ile geçmiş yaşantılar birbiri ile ilişkilendirilerek ve benzer deneyimler gerekçe gösterilerek geçerlilik kabulü doğruluk zeminine oturtulmaktadır.

Toplumsal cinsiyet tanımında sıklıkla yer alan rol kavramı cinsiyetlere göre belirlenmiş pozisyon ve pozisyona atfedilen yükümlülük ve kuralları ifade etmektedir. İnsanlar anne, baba, doktor, hâkim, öğretmen gibi farklı rolleri taşımaktadır. Rollerin cinsiyetlere göre ayrılması ya da kadın ve erkek rollerinin birbirinden ayrışması toplumsal cinsiyet rolleri şeklinde ifade edilmektedir (Pehlivan, 2017). Cinsiyetlerin tamamen birbirinden farklı cinsler oldukları sergilenen tutum,

davranış ve söylemlerle belirgin hale getirilmektedir. Buradaki ana düşünce insanı ayırmaktır: Kadınlar ve Erkekler. Uygulamalarda ve düşüncelerde bireysel ve toplumsal farklılıklar görülse de bu gerçek hemen her toplumda biçim değiştirerek kendini göstermektedir (Bora, 2012). Schmitt'e (2003) göre;

“erkekler ve kadınlar cinsiyete özgü eğilim ve rolleri doğuştan getirmezler. Farklı sosyalleşme deneyimleri ve sosyal ortamlarda farklı cinsiyet davranışlarını içselleştirirler. Erkekler ve kadınlar, doğuştan gelen cinsiyet özelliği ile sosyalleşme deneyimlerinde edindikleri özellikleri birleştirirler. Böylece cinsiyete özgü toplumsal rolleri oluşturmuş olurlar” (Akt. Güldü ve Ersoy, 2009: 102).

Anselmi/Law'a (1998) göre; ebeveynler doğumdan itibaren, içselleştirdikleri cinsiyet kalıplarına göre çocuklarına davranırlar. Çocuklar maruz kaldığı rol ve davranışlar doğrultusunda yetişerek cinsiyetlerine özgü pratikleri öğrenirler. Böylece çocuk çevreye girmeye başladığında farklı davranışları ayırarak, benzer davranışları taklit ederek mevcut toplumsal cinsiyet rol ve davranışlarını uygular hale gelir (Akt. Güldü ve Ersoy, 2009: 105). Toplumlarda cinsiyetler arası var olan ayrımcı uygulamalar cinsiyetleri birbirinden ayırıştırarak cinsiyet rolleri olgusunu yaratır. Cinsiyet rolleri, kadın erkek arası farklılaşan tutum, davranış ve konumun karşılığıdır.

2.3.1. Cinsiyet Ayrımcılığı

Cinsiyet ayrımcılığı; kadın ve erkek arasındaki biyolojik farka dayanarak sosyal rol ve davranışların farklılaşması, güç ilişkilerinde erkeğin birincil konumda görülüp karar veren olarak konumlandırılması, buna karşın kadının politik, ekonomik ve sosyal açılardan daha zayıf bırakılması ve yaşamsal faaliyetlerde erkek ile kadın arasında ayırım yapılması anlamına gelmektedir (Boyacıoğlu, 2016). Oluşumunu biyolojik özelliklerden değil toplumsallaşma aşamalarından alan cinsiyet ayrımcılığı, erkek ve kadın arasındaki farklılıkların ve karşılıklı ilişkilerin gösterilmesi amacını taşımaktadır (Yapıcı, 2016). Ve cinsiyetler arası dışlayıcı tutum ve davranışlara işaret etmektedir (Vatandaş, 2004).

Cinsiyet ayrımcılığı kaynağını cinsiyet önyargıları, tutum, kalıp yargı vb. basmakalıp davranışlardan almaktadır. Önyargı; bir grubun üye veya üyelerine karşı, zihnimize gruba yönelik oluşturduğumuz olumsuz tutum nedeniyle, olumsuz davranışlarda bulunmak anlamına gelmektedir (Kağıtçıbaşı, 2015). Bireysel, grupsal ve toplumsal yönü bulunan önyargı; bireylerin, grup ya da toplumun edindiği yanlış

bilgilerle ya da yeterli bilgiye sahip olmadan karşı tarafa (birey-grup-toplum) gösterdiği olumlu-olumsuz tutumdur (Erdoğan ve Vatandaş, 2020). Tutum, insanların bir konuyu ya da nesneyi nasıl anladığı, hissettiği ve sonucunda nasıl davrandığını gösteren duygusal tepkilerdir (Erdoğan ve Vatandaş, 2020). Herhangi bir şeye karşı oluşan değerlendirmelerin davranışa dönüşmesi tutumun varlığını gösteren eğilimlerdir (Kağıtçıbaşı, 2015: 130). Önyargılardan kaynaklanan tutumlar genellikle olumsuzla işaret eder ve bireysel ve toplumsal ilişkilerde yaşanan olumsuzlukların ve ayrımcılığın ana nedenlerinden gösterilir.

Ayrımcılığın diğer bir nedeni olan kalıp yargılar, daha çok grup veya toplumlara karşı önceden edinilmiş yanlış ve eksik bilgiler sonucu gösterilen duygu ve davranışları ifade etmektedir. Bir gruba dair zihnimizde var olan yargılar sonucu o grup üyelerinin davranışları hakkında beklentimizi ve ona karşı davranış biçimimizi şekillendiren yargılardır. Bir duyum veya davranış aracılığıyla önceden zihnimizde oluşmuş düşüncelerdir. Kalıp yargılar; nitelik taşımayan ancak yeniden ve yeniden tekrarlanan rol ve davranışlardan oluşmaktadır. Kalıp yargılar vasıtası ile gruplara ve dolayısıyla kişilere dair olumsuz, doğruluğu kesin olmayan bilgilere kısa yoldan erişim sağlanır (Kağıtçıbaşı, 2015: 147). Kısaca önyargı birey, nesne ya da konuya dair bilgi yetersizliğinden kaynaklı olumsuz değerlendirmeleri ifade ederken kalıp yargı topluluğa dair olumsuz düşünceleri ifade etmektedir.

Budak’a göre (2000) ayrımcılık; ırk, etnik köken, cinsiyet, cinsel yönelim, sosyo-ekonomik durum, yaş, ideoloji, inanç biçimi, engellilik vb. gibi faktörlerden kaynaklı önyargılı davranma; bu gibi faktörlerden dolayı kişi veya grupların bazı kaynaklara erişimini sınırlama anlamına gelmektedir (Akt. Erdoğan ve Vatandaş, 2020: 479). Ayrımcılık, farklı iki gruba ya da kişiye sadece içerisinde bulunduğu grubun kimliğini taşımalarından kaynaklı bilinçli bir şekilde farklı davranma durumudur. Ancak burada kişiler arası ayrımcılık ile gruplar arası ayrımcılığı birbirinden ayırmak gerekmektedir. Bilgin’e göre (1996) ayrımcılık *“bir dış grubun, iç gruba yaklaşmasını imkânsız kılacak şekilde mesafeli tutulması, ve bunun az-çok formel olarak kurumsallaştırılması ile belli bir grubu hem uzakta tutmayı hem de ekonomik, politik ve sosyal planda dezavantajlı konuma getirilmesini içermektedir”* (Akt. Yapıcı, 2016a: 11).

Ayrımcılık ya da cinsiyetçi rolleri; cinsiyetleri birbirinden ayıran; görünüş, kişilik yapısı, konumlanma biçimleri, kimin nerde nasıl davranmaları gerektiğine dair yargıları ifade eder. Dolayısıyla önyargının yarattığı kurallar cinsiyetlere özgü tutum,

rol ve davranışlarda ayrımcılığı yaratır ve bireyler cinsiyetlerine göre erkek/eril rolü veya kadın/dişil rolü üstlenir (Vatandaş, 2004). CEDAW sözleşmesinde cinsiyet ayrımcılığı řu şekilde tanımlamaktadır;

“siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel, kişisel veya diğler alanlardaki kadın ve erkek eşitliğine dayanan insan haklarının ve temel özgürlüklerin, medeni durumları ne olursa olsun kadınlara tanınmasını, kadınların bu haklardan yararlanmalarını veya kullanmalarını engelleme veya hükümsüz kılma amacını taşıyan veya bu sonucu doğuran cinsiyete dayalı her hangi bir ayırım, dışlama veya kısıtlama.”¹⁴

CEDAW Madde 5’te cinsiyet ayrımcılığına dayalı önyargı ve geleneklerin önlenmesine dair tedbirlere yer vermektedir. Sözleşmede önlemler řu şekilde belirtilmektedir;

“Her iki cinsten birinin aşağı veya üstün olduğu veya erkekler ile kadınların basma kalıp rollere sahip oldukları düşüncesine dayanan bütün önyargılar ve gelenekler ile her türlü uygulamayı tasfiye etmek amacıyla erkeklerin ve kadınların sosyal ve kültürel davranış tarzlarını değıştirmek; Ailede verilen eğitimin, toplumsal bir işlev olarak anneliğın gerektiğı şekilde anlaşılmasını ve çocuğın büyütilmesinde ve yetiştirilmesinde erkeklerin ve kadınların ortak sorumluluğının kabul edilmesini, yani çocuğın menfaatlerinin her durumda öncelik taşıdığını de içermesini sağlamak.”¹⁵

Toplumsal cinsiyet yargıları, cinsiyetler arası rollerin şekillenip biçimlenmesinde önemli yer tutmaktadır. Cinsiyetleri belli alanla ve belli davranışlarla sınırlandırmaktadır. Kadınları ev ve çocuk bakımı, yemek ve temizlik gibi işlerle ev içi alanda, erkekleri ise para kazanan, iş sahibi, karar veren bireyler olarak kamusal alanda konumlanmaktadır (Berktaş, 2004). Kadınlık ve erkeklik yargıları cinsiyetleri ayırmakla kalmaz, kamusal alana katılım ve toplumsal kaynaklara erişim gibi mekânsal dağılım ve fırsatları kullanabilme konularını da büyük ölçüde etkiler. Bu bağlamda kadın, haklarını kullanabilmede sınırlılık, fırsatlara erişimde eşitsizlik konusunda dezavantajlı-ikincil konumda yer almaktadır (Günindi Ersöz, 2015).

Toplumsal cinsiyet olgusu yalnızca değlerler ve ideoloji ile ilgili değıl, toplumsal örgütlenme, erişim ve bölüşüm ile de yakından ilişkili bir alandır (Bora,

¹⁴

https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/belge/uluslararasi_belgeler/ayrimcilik/CEDAW/CEDAW_S_ozlesmesi_ve_Ihtiyari_Protokolu.pdf, Erişim Tarihi:10.04.2021.

¹⁵

https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/belge/uluslararasi_belgeler/ayrimcilik/CEDAW/CEDAW_S_ozlesmesi_ve_Ihtiyari_Protokolu.pdf, Erişim Tarihi: 10.04.2021

2008). Kadın ve erkeğe ilişkin alanların ayrışması her iki cinsiyet açısından farklı fikir ve varsayımların oluşmasına neden olmaktadır. Ev içinde konumlanan kadın zayıf korumaya muhtaç olarak nitelenirken kamusal alana konumlandırılan erkek güçlü koruyup kollayan sıfatıyla tanımlanır. Böylece kadın kamusal alandan soyutlanır. Kadının biyolojisinin bir gereği olarak yorumlanan ev ve ev içi emek değersizleştirilerek doğalmış gibi gösterilir (Karakaya, 2018a).

Çarkoğlu ve Kalaycıoğlu'nun (2013) toplumsal cinsiyet konulu çalışmasında; ev işleri, çocuk ve yaşlı bakımı gibi işlerin kadınla ilişkilendirildiği ve çocuk büyütüp yetiştirmenin kadının temel görevi olduğu düşüncesinin yaygınlığı kadın-erkek tüm katılımcıların ifadelerinde görülmüştür. Erkeklerin, ev işi ve dışarı işiyle ağır iş yükü altında kalan eşlerine ev içi işlerde yardımcı olma fikrine sıcak bakmadıkları, evi içi işlerin eşit bölüşülmediği, kadının eşitsiz bir iş yükü ile boğuştuğu belirtilmiştir. Neticede kadının, mevcut eşitsiz iş paylaşımının, kadının eve bağımlılığının, ev içindeki işler ile ev dışı çalışma yükünü birlikte taşımasının toplumsal olarak bireylerde içselleştirilmiş olduğu kanısına varılmıştır (Çarkoğlu ve Kalaycıoğlu, 2013).

Şener (2011) çalışmasında, kadın konumunun maddi imkânlardan ziyade toplumsal yapı içerisinde üretilip aktarılan kültürün ve toplumsal cinsiyet ayrımcılığının biçimlendirdiğini göstermiştir. Şener'e göre kadın, bulunduğu konumdan çıkmak ve kendini gerçekleştirmek istese de alışık olunan yaşam pratiklerinden sıyrılmanın güçlüğü ve ortaya koyduğu çabanın bulunduğu sosyal çevre tarafından eleştirilip yargılanması kadına engel oluşturmaktadır (Şener, 2011). Kadınların kamusal alanlardan kısıtlanma, hizmetlerden yararlanamama, karşılaştıkları şiddet unsurları gibi yaşadıkları eşitsizlikleri iyileştirmek adına ulusal ve uluslararası düzeyde yasal düzenlemeler yer almaktadır. Bu düzenlemelerden önemli uluslararası belge özelliğindeki CEDAW, konuya dair tedbirleri belli başlıklar altında ayrıntılarıyla ele almaktadır;

- *Hukuki alanda tedbirler alma*
- *Siyasal, ekonomik ve kültürel alanlarda tedbir alma,*
- *Önyargıların ve geleneklerin tasfiye edilmesi,*
- *Kadın satışının yasaklanması,*
- *Oy verme, seçilme ve katılma hakkı,*
- *Hükümeti temsil hakkı,*
- *Vatandaşlık hakkı,*
- *Eğitim hakkı,*

- *Sağlık hakkı,*
- *Ekonomik ve sosyal yaşamın diğer alanlarındaki haklar,*
- *Kırsal alandaki kadınların hakları,*
- *Hukuk önünde eşitlik hakkı,*
- *Evlenme ve aile ilişkileri alanındaki haklar.*¹⁶

Türkiye CEDAW Sözleşmesini 24.07.1985 tarih 85/9722 sayılı kararla onaylamış ve sözleşme 14 Ekim 1985 tarih ve 18898 sayılı Resmi Gazetede yayımlanması ile yürürlüğe koymuştur. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Ekonomik, sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele'nin Ulusal Eylem Planı, Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu, Birleşmiş Milletler Kadının Statüsü Komisyonu¹⁷ vb. düzenlemeler cinsiyet eşitsizliğini önlemeye yönelik diğer uluslararası belgelerdendir.

Pekin Deklarasyonu'nda cinsiyet eşitsizliğinin giderilmesine yönelik yapılması gerekenler şu şekilde ifade edilmiştir; Kadın hakları, insan haklarıdır. Dini inançlar, manevi değerler kadın-erkek tüm bireylerin yaşamlarını, hayallerini, düşünce ve beklentilerini etkilemektedir. Düşünce, vicdan ve din özgürlüğü herkesi kapsamalıdır. Haklar ister bireysel, ister toplumdaki diğer bireyler ile olsun açıkça yaşanır olmalıdır. Barış, kalkınma ve özellikle eşitlik isteniyorsa bu haklara saygı duyulması gerekmektedir. Bugün kız çocuk olarak dünyaya gelen bebek yarının kadını olacaktır. Bu nedenle kız çocuklarının gelişmesi ve korunması için gereken maddi, manevi ve zihinsel ihtiyaçlarının karşılanacağı ve haklarını kullanabileceği ortamda yetişmesi gerekmektedir. Kız-erkek tüm çocukların yeteneklerini geliştirebilmesi için özgür ortamlar benimsenip gerçekleştirilmelidir. Böylece eşitlik ilkesi sosyalleşme sürecinin ayrılmaz parçası olacaktır.¹⁸

¹⁶

https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/belge/uluslararasi_belgeler/ayrimcilik/CEDAW/CEDAW_S_ozlesmesi_ve_Ihtiyari_Protokolu.pdf, Erişim Tarihi:10.04.2021.

¹⁷ <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/publication/3-kadn-haklar-uluslararası-hukuk-ve-uygulama/>, Erişim Tarihi: 11.05.2021.

¹⁸ <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/pekin.pdf>, Erişim Tarihi: 20.05.2021.

2.4. TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİ

Toplumsal cinsiyet bazında eşitsizlik; toplumların fizyolojik ve biyolojik farklılıklara dayanarak kadın ve erkekleri ayırması sonucu kadın bireylere yönelik oluşturulmuş sosyal, siyasal, ekonomik alanlarda engel ve sınırlandırmaları vurgulamaktadır (Bal, 2014). Toplumsal cinsiyet eşitsizliği toplum tarafından oluşturulmuş cinsiyete özgü eşitsiz rol ve davranışları, bireylerin iletişim ve etkileşim durumlarında cinsiyetleri özelinde yapması ve yapmaması gereken görev ve sorumlulukları ifade etmektedir. Cinsiyet temel alınarak oluşmuş bu farklılıklar erkeğe “erillik” kadına “dişilik” tanımlamasını getirmektedir. Dişilik naiflik ve utangaçlığa karşılık gelirken erillik gücü temsil etmektedir. Böylelikle erillik, erkek ve kadın arasındaki ayrımı, ataerkil güç yapılarını ve ataerkil baskınlığı ortaya koymaktadır (Soyşekerci, 2006: 9).

Connell (1987)’a göre, toplumlarda erillik-ataerkillik örüntüleri erkeklerin kadınlar üzerindeki egemenliği etrafında hiyerarşik bir şekilde oluşmuştur. Connell bu hiyerarşinin tepesine toplumda en baskın olan hegemonyacı erilliği koymaktadır. Hegemonya; *“belli bir grubun, zor kullanarak değil, özel hayattan toplumsal alanlara uzanan bir yelpazedeki kültürel dinamikler yoluyla sağladığı toplumsal baskınlık”* ifadesine karşılık gelmektedir. Connell’a göre dişilik, erkeklerin isteklerini ve arzularını karşılayan, itaatkâr, zariflik ve duygudaşlık özellikleri ile erilliğin şemsiyesi altındadır. Erilliğin gücü ise cinsellik, evlilik, ücretli iş ve fiziksel sertlikle ilişkilendirilir (Akt. Giddens, 2012: 512).

Bourdieu’ya (2014) göre cinsiyetler arası biyolojik ve fiziksel farklılıklar erkek ve kadınlara farklı görev ve sorumluluklar verilmesine neden olmuş ve toplumlar bu farklılıklar üzerinden, kadın-erkek eşitsizliklerini kültürel değer olarak inşa etmiştir (Akt. Yıldırım, 2017: 201). Kadın-erkek eşitsizliği cinsiyetlerden birini (erkek) bilgili, başaran, güçlü pozisyonda konumlarırken diğersini (kadın) pasif, güçsüz, bilgi beceri yönünden zayıf, korunmaya ihtiyacı olan pozisyonunda sınırlı bir alana sıkıştırmaktadır. Bu da aslında gerçek olmayan kadının bilgisiz olduğu, belli görevler dışındaki pratikleri yapabilecek yeteneğe ve güce sahip olmadığı düşüncesinin oluşmasını sağlamaktadır (Gezer Tuğrul, 2019).

Toplumlarda kadın, benimsenmiş yanlış değerler ile iç içedir. Hemcinsleri olan büyüklerinin kaderini devralarak, *“toplumsal konumu, kimin kızı ya da karısı olduğu gerçeği, aile yapısı ve cinsiyetinden ötürü bulunduğu toplumdaki biçilmiş rolleri benimseme zorunlulukları arasında”* (Eliuz, 2011: 224) kalmaktadır. Bu

durum kadını, geleneğin-kültürün dayattığı yargıları kabullenmek zorunda bırakılmaktadır. Çünkü çocukluğundan başlayarak ev ve ev işleri ile erkeğe hürmet ve bağımlılık konusu benimsetilmiştir. Böylece öğretilen yanlış değer yargılarının hükmü altında kurtulamamaktadır. Ters davranışta bulunma girişimi dışlanma ve toplumsal yaptırım ile karşılaşacağından zorunlu olarak iyi anne, iyi eş, iyi kız evlat olarak hayatında olması gerekenin bu olduğu düşüncesiyle (Eliuz, 2011) yaşamını sürdürmektedir.

Günindi (2015) tarihten günümüze kadın konumu adlı çalışmada Eski Yunan'dan günümüze eşitsiz kadın konumunu göstermeye çalışmıştır. Eski Yunan'da kadın, kadın olduğundan dolayı kamusal alan, dinsel yönetimler ve politikadan uzak tutulmuştur. Kamusal alan erkekler ile özel alan kadınlar ile özdeşleşmiş, polis (kamusal alan, erkeğin alanı) özgürlüğün, iradenin, yönetimin, özne oluşun alanı görülürken, oikos (özel alan, kadının alanı) zorunluluğun, sınırlılığın alanı olarak görülmüştür. Feodal toplum yapısında soylu aile kadınları ve hanedan kadınları yönetime bir ölçüde katılabilmektedir. Ortaçağ kadınları şifacılığın "büyü" kabul edilmesiyle toplu şekilde yakılmıştır. Aydınlanma döneminde erkek "akıl yürütme" yeteneği ile kamusal alana uygun görülürken kadın, bedeni ile özdeşleştirilerek, üreme sürecindeki rolü ile özel ve ailevi alanda kalmıştır. Kısacası Aydınlanma çağı kadını akıl yürütme yeteneği konusunun dışında bırakmıştır. Kadın erkek arasındaki ayrım Sanayi Devrimi yıllarında keskinleşerek daha fazla ayrılmış ve malların üretiminin kamusal alana yani ev dışına taşınmasıyla köklü iki alan (özel alan-kamusal alan) oluşmuştur (Günindi, 2015).

Yaşanılan zamana ve topluma göre farklılık gösteren toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, yukarıda yer alan çalışma verilerinde görüldüğü gibi zamansal açıdan geçmişten günümüze kadın konumunda çok fazla değişiklik olmadığı görülmektedir. Kadının uygun görülen alanlarda uygun görülen davranışlar ile varlığını sürdürmesi, onaylanmayan davranışlarında cezalandırılması veya dışlanması, uygun görülmediği alanlarda dışarıda bırakılması günümüzde de çoğu kadının yaşadığı toplumsal cinsiyet eşitsizlikleridir. Bu durum toplumlarda görülen teknik gelişimler ile toplumun işleyişini sağlayan kültürün paralel gelişmediğine göstergedir.

Kadın konumunda bir diğer eşitsiz yüklenim cinsiyeti ile özdeşleştirilen namus kavramıdır. Namus ile özdeşleştirilen kadın bulunduğu her alanda taciz, tecavüz, küçümsenme gibi psikolojik sonucu olan olaylarla karşılaşabilmektedir. Namus neden gösterilerek şiddet görüp cinayete kurban gidebilmektedir. Namus; cinsel

davranışa ilişkin gelenek ve göreneklerden kaynaklanan ve kural olarak cinsel sakınmayı gerektiren bir kavram olarak tanımlanır. Ataerkil düşüncede kadın erkeğin şerefine söz gelmemesi için namusunu korumak zorundadır. Aksi olduğu durumlarda kadın, toplumsal dışlanma veya ahlaki değerler öne sürülerek namusun kanla temizlenmesi yani ölüm ile cezalandırılabilir. Şeref; erkek ile özdeşleşmiş birey ya da ailenin toplumsal itibarı ya da saygınlığını ifade eden kavramdır. Şeref kişilerin kendi ahlaki değerlerinden çok kadın üzerinden anlam bulmaktadır. Bu durumda kadın, bir taraftan namusunu korumaya çalışırken diğer taraftan ailenin şerefine söz getirmemek için kendisine belirlenen sınırlar içinde hayatını sürdürmektedir (Bilgili ve Vural, 2011). Açıklamada anlaşılabileceği üzere toplumlarda kadına bedensel ve ahlaki yönden negatif yüklenimler verilmesi, erkeğe bu tür sınırlama ve sorumluluk mesuliyeti verilmemesi, erkeğin şerefının kadın üzerinden tanımlanması ve yine kadın üzerinden erkekliğin yüceltilmesi bu konuda eşitsizliklerin kaynağı gösterilebilir.

Ataerkil toplumlarda namus kavramı, erkeğin kadın üzerinde hâkimiyeti ve denetimini, kadın bedeni ve cinselliğinin erkek tarafından kontrolünü gerektiren düşünceyi ifade eder. Namusun korunması başta kadının kendisi olmak üzere babası, aile üyeleri, akrabalar ve toplumun diğer üyelerinin görevi kabul edilir. Kadının namusuna leke gelmesi durumunda kadın çeşitli şekillerde (dövülme, saçının-kulağının-burnunun vb. kesilmesi, dağlama) cezalandırılır. Hatta ölüme kadar gidebilmektedir.¹⁹

Kadının toplumsal cinsiyet bağlamında yaşadığı eşitsizlikler, ayrımcı uygulamalar onun yaşama hakkını kullanmasına izin vermemektedir. Bu açıdan kadına yönelik şiddetin en uç noktası olan namus cinayetleri sıkça yaşanan bir durumdur. Sosyal medya araçlarında kadının cinsel obje/meta olarak ele alınması da kadının toplumsal statüsünü olumsuz etkileyen, kısıtlanması ve gerektiğinde cezalandırılmasını düşündüren başka bir nedendir.²⁰

Şiddet; "*Bir kişi ya da topluluğun, fiziksel ve ahlaki bütünlüğüne, mülkiyetine, kültürel veya sembolik değerlerine karşı, herhangi bir birey, grup ya da örgütlü bütünlük tarafından verilen fiziksel ve/veya psikolojik zarar*" (Eren, 2005: 9) şeklinde tanımlanmaktadır. Kişinin, fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik açıdan zarar

¹⁹ https://www.kadindayanismavakfi.org.tr/medya/media/53_1602684664, Kadına Yönelik Şiddet El Kitabı, Erişim Tarihi: 20.05.2021.

²⁰ https://ttb.org.tr/haberarsiv_goster.php?Guid=667237c4-9232-11e7-b66d-1540034f819c&1534-D83A_1933715A=ee114e850b2c1cb7b75b69bc0d254fd9b4947062, Erişim Tarihi: 19.05.2021.

görme veya acı çekmeyle sonuçlanan veya sonuçlanması muhtemel hareketleri, buna yönelik tehdit ve baskıyı ya da özgürlüğün keyfi engellenmesini de içeren, toplumsal, kamusal veya özel alanda meydana gelen fiziksel, cinsel, psikolojik, sözlü veya ekonomik her türlü tutum ve davranışı kapsamaktadır. Kadına yönelik şiddet ise kadınlara, yalnızca kadın oldukları için uygulanan veya kadınları etkileyen cinsiyete dayalı ayrımcılık ile kadının insan hakları ihlaline yol açan ve bu kanunda şiddet olarak tanımlanan her türlü tutum ve davranışı ifade eder.²¹ Şiddet kültürel altyapıya bağlı olarak farklılık gösteren bir durumdur ve bu altyapıya göre kabul görebilmektedir. Kısaca şiddetin kabulü, kültürel özelliklerce devamlılığının aktarılıp aktarılmamasıyla da orantılı olabilmektedir (Eren, 2005).

Kaufman (2008), şiddetin nedenini ataerkil toplumun örgütlenmiş yapı ve istekleriyle bağlantılar. Kadından daha üstün, ayrıcalıklı ve hizmet edilmesi gereken olduğunu düşünen erkek herhangi bir sebepten kadına şiddet uygulayabilmektedir. Aynı durum taciz/tecavüz vakaları için de geçerlidir. Erkek fiziksel tatmin gereği kadının giyimi, konuşması ya da herhangi dikkatini çeken bir durumda hakkı görüp taciz/tecavüz girişimde bulunabilmektedir. Erkeğin yetiştiği ortamda kadına karşı tavır ve davranış şekilleri ileride kendisinin de aynı şekilde davranmasına neden olmaktadır. Bu süre gidişin itici faktörü; yaşananları toplumların onaylaması, izin vermesi ve gelenek/göreneklerde ve dini öğretilerde yer alan kadın konumudur (Kaufman, 2008).

Şiddet; kadınlar aleyhine toplumsal cinsiyet algısının yarattığı toplumsal bir sorundur. Tüm dünyada, kadınların yaşamlarının bir döneminde maruz kaldıkları sorunlardandır. Kadına yönelik şiddet; fiziksel sorunlar, ruhsal sorunlar, öldürme gibi geniş bir alanda birçok konuyla ilişkilidir. Şiddetin sonuçları; her türden yaralanmalar, kronik ağrı belirtileri, depresyon ve anksiyete bozuklukları gibi sağlık sorunlarını ve ölüm gibi sonuçları içermektedir.²² Fiziksel şiddet diğer bir ifadeyle aile içi şiddet yalnız bedensel zarar verme değil, psikolojik, cinsel, ekonomik olarak da görülmektedir. Psikolojik şiddet; korkutmak, kıskanmak, aşağılamak, tehdit etmek vb. sıralanabilir. Cinsel şiddet de kadının cinsel yönden zorlanması, bedensel özelliklerinden dolayı diğer kadınlarla karşılaştırılıp kıyaslama yapılması, çocuk doğurmaya zorlama gibi baskı ve aşağılamalar içeren davranışlar gösterilebilir.

²¹ <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6284.pdf> Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun, Erişim Tarihi: 19.04.2021.

²² https://ttb.org.tr/haberarsiv_goster.php?Guid=667237c4-9232-11e7-b66d-1540034f819c&1534-D83A_1933715A=ee114e850b2c1cb7b75b69bc0d254fd9b4947062, Erişim Tarihi: 19.05.2021.

Kadının çalışmasını engellemek, kısıtlı para vermek, aileyi ilgilendiren ekonomik kararlara dahil etmemek, kadının birikimini veya parasal değeri olan eşyalarına el koymak kadını ekonomik yönden mağdur eden ve erkeğe bağımlı bırakan ekonomik şiddet biçimleridir²³. Psikolojik şiddette değersiz hissettiren tavır ve davranışlar, yok sayma, yerleşmiş olumsuz cinsiyet algısı nedeniyle birçok toplumsal alandan soyutlama, söz ve davranışlarında olumsuz çıkarım arayışında olma gibi durumlar gözlenebilmektedir²⁴.

Altınay ve Arat (2008: 75) çalışmada katılımcılara yönelttikleri “*Aile içinde şiddet daha çok erkeklerin kadınlara şiddet uygulaması, erkeklerin kadınları dövmesi şeklinde oluyor. Sizce neden erkekler kadınlara şiddet uyguluyor, onları dövüyor?*” Sorusuna kadınlar; yanlış yapmak, laf dinlememek, kabahat işlemek, izin almamak, erkeğin sözünü dinlememek gibi itaatsizlik anlamına gelen cevaplar vermişlerdir. Aynı şekilde ekonomik sorunlardan, geçimsizlikten ve psikolojik sorunlardan kaynaklandığını, erkeklerin güçsüzlükten, acizlikten, kendilerini daha üstün gördüklerinden dövdüklerini ve şiddetin bir üstünlük sağlama aracı olarak görüldüğünü belirtmişlerdir (Altınay ve Arat, 2008: 75-76). Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet çalışmalarında kadına yönelik şiddet düzeylerinin ve şiddet çeşitlerinin farklılık gösterdiği saptanmıştır. Şiddete neden gösterilen faktörler şu şekilde sıralanmaktadır;

“Evlilik yaşının küçük olması, kadının ve erkeğin düşük eğitim düzeyine sahip olması, kadının eşinden boşanmış ya da ayrı yaşıyor olması, kadının erkeğin gelirinden daha yüksek gelir düzeyine sahip olması, erkeğin düzensiz bir işte çalışması ya da işsiz olması, ailede üye sayısının fazla olması vb.” (Boyacıoğlu, 2016).

Yukarıda görüldüğü gibi kadına yönelik şiddet düzeylerinde görülen farklılıkların nedeni; yaş, eğitim durumu, medeni hal, düzenli bir işe sahip olup olunmaması, gelir düzeyi gibi nedenlere dayandırılmaktadır.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği aile içi roller, sosyal yaşam, eğitim, çalışma hayatı, eğlence kültürü, mekânsal hareketlilik (seyahat, göç) vb. birçok alanda kadınlar üzerinde olumsuz etki göstermektedir. Araştırmalarda, kadının dışarda bir işte çalışması esas sorumluluğu görülen ev içi işlerini azaltmadığı görülmektedir.

²³ https://www.kadindayanismavakfi.org.tr/medya/media/53_1602684664, Kadına Yönelik Şiddet El Kitabı, Erişim Tarihi: 20.05.2021.

²⁴ <https://morcati.org.tr/siddet-bicimleri/>, Erişim Tarihi: 18.07.2021.

Aksine ev içi alan kadınların öncelikli sorumluluk alanı olarak tanımlanmaktadır (Karakaya, 2018a: 86). Bu durum kadın açısından ev dışı alanların gerekli görülmemesi, olması gereken yerin ev olduğu düşüncesinin yerleşmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Eril tanıma göre ev alanı, hem çoğalma çocuk yetiştirme gibi neslin devamının sağlanması işlevini görmekte hem de mahrem olan (namus) koruma altına alınmaktadır.

Cinsiyet eşitsizliğinin yaşanılan yere (ülke, kent, belde, köy) ve uygulanma alanlarına göre değişiklik gösterdiği, eşitsizliklerin daha çok geleneksel dini yönün ağırlıkta olduğu düşünülen kırsal kesimlerde görüldüğü belirtilmektedir. DPT (2000), *Kırsal Kalkınma Özel İhtisas Komisyonu Raporu*'nda kentsel yerleşmeler dışında kalan yerler olarak tanımladığı kırsal alanı somut unsurlar taşıyan, tanımlanması kolay bir alan olarak nitelendirmektedir. Kırsal alanın belirgin özelliklerini şu şekilde sıralamaktadır;

- “- Kırsal alanda yaşam ortamı ve ekonomik aktiviteler, önemli ölçüde doğal üretim kaynaklarının kullanım ve değerlendirilmesine bağlıdır.
- Ekonomik- toplumsal- kültürel gelişme süreci, görece olarak yavaş işlemektedir.
- Teknolojik gelişmenin yaşama ve üretime yansıma oranının, görece olarak gecikmeli olduğu bir alan söz konusudur.
- Gelenek ve törelerin, yaşam biçimini ve kurallarını etkileme gücü fazladır.
- Yaşam biçimi ve tüketim kalıbı, görece gelenekseldir.
- İnsan ilişkilerinde yüz yüzelik yaygındır.”²⁵

DPT raporunda yer verildiği gibi kırsal alanda dini ve geleneksel öğretilerin yoğun yaşanması, toplumsal gelişmelerden etkilenmenin çok yavaş olması, nüfusun azlığı nedeniyle yüz yüze ilişkilerin fazla olması gibi nedenler cinsiyet rollerine ters her söz ve davranışın dikkat çekmesi ve farklı yorumlanma riski getirmektedir. Dolayısıyla bu alanlarda toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yaşanma sıklığı ve görünürlüğü artmaktadır.

Ülkelerin bazı kesimlerinde yaşamsal faaliyetler yasal düzenlemelerden ziyade örf, adet ve dini normlara göre şekil almaktadır. Gelenek ve dini normlar yasaların uygulanması önünde engel oluşturmaktadır. *Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi Stratejisi 2016-2020 Raporu* 'na göre;

“Yasal düzenlemeler ve toplumsal normlar arasındaki etkileşim, kadınların bağımsız hareket etme ve yaşamlarıyla ilgili önemli kararları kendi başlarına alma; ekonomik fırsatları ve diğer fırsatları değerlendirme; ve aynı zamanda

²⁵ https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/08_KırsalKalkinma.pdf, Erişim Tarihi: 23.07.2021.

aile, topluluk ve toplumu da içeren tüm alanlarda seslerini duyurma imkânlarını etkilemektedir. Yukarıda belirtilen eşitsizliklerin çoğunun altında yasal düzenlemeler ve toplumsal normlar arasındaki etkileşim yatmaktadır.

Yasal; Fas, Tunus, Ürdün ve Mısır'da, dini yasa kaynakları erkeklere ve kadınlara evlilik, miras, nesep ve yurttaşlıkta farklı ve eşit olmayan haklar, statüler ve roller vermektedir. Arnavutluk, Kırgız Cumhuriyeti ve Tacikistan'ın kırsal bölgelerinde aile meseleleri ile mülki ve parasal konuları çözmek için bazen örfi hukuk ve geleneksel adalet usullerine başvurulmaktadır.

Erken yaşta evlilik; Güney ve Doğu Akdeniz, Orta Asya ve Kafkaslar'da, ayrıca Avrupa'daki Roman toplulukları arasında bir mesele olmaya devam etmektedir.

Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet; ülkelerde, aile içi ve cinsel şiddet ile taciz de dâhil olmak üzere toplumsal cinsiyete dayalı şiddet yüksek oranlardadır.”²⁶

Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi Stratejisi 2016-2020 Raporu verilerinde konu edildiği gibi örf, adet ve gelenekler eşitsizliklere etki eden faktörler arasındadır. Raporda yer verilen ifadeler doğrultusunda bu durumun özellikle kırsal alanlarda işlevsel olduğu söylenebilir. Toplumlarda toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin üretilip aktarıldığı veya eşitsizliklerin görüldüğü alanları şu şekilde sınıflandırmak doğru olacaktır; Aile, eğitim, çalışma ve iş gücüne katılım, sosyal alan, dini normlar gibi. Aile ilk öğrenme alanı olduğundan (Seven ve Engin, 2005) erkek ve kız çocuklara uygulanan ayrımcı tutum ve davranışlar ilk ailede başlamaktadır. Ailede öğrenilen eşitsizliklerin çevre ve toplumsal yaşamda pekiştirilmesiyle bireyler, eşitsizliklerin aktif işleyicisi haline gelmektedir.

2.4.1. Aile

Aile; bilim insanlarının çekirdek aile olarak da ifade ettiği “bir hanede kendi çocuklarıyla ya da edinilmiş çocuklarıyla birlikte yaşayan iki yetişkinden oluşan, akraba bağlarıyla doğrudan bağlanan, yetişkin üyelerin çocuklara bakma sorumluluğunu üstlendiği bir insanlar topluluğudur” (Giddens, 2012: 246). Aile, bireylerin psiko-sosyal yaşamlarının geliştiği ilk sosyal çevre olma özelliğindedir. Her birey bir ailede doğar, büyür ve yine kendi kurduğu ailede yaşamı son bulur. Bu anlamda aile kültürel değerlerin pekiştirilip, aktarılmasında ilk sosyalleşme alanıdır (Böke, 2020).

Parson'a göre (1956) ailenin çocuklar üzerinde toplumsallaşma ve kişiliğin oluşması gibi iki temel işlevi vardır. Toplumsallaşma; çocukların içine doğdukları kültürel normları aile içerisinde öğrendikleri süreci kapsar. Toplumsallaşma

²⁶ <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/987>, Erişim Tarihi: 24.07.2021.

sürecinde çocuklara, olumlu ve olumsuz yaptırımlar ile (davranışı ödüllendiren ya da kısıtlayan) istenilen toplumsal cinsiyet rolleri öğretilir. Kişiliğin oluşumu aşaması ise çocuklar için kişilik gelişiminin büyük önem taşıdığı ailenin, çocuklarına etki ettiği duygusal gelişime işaret eder (Akt. Giddens, 2012: 279).

Çocuklar doğduğundan itibaren ailede öğrenmeye başlar ve içine doğduğu kültürü anne-baba ve aile bireyleri ortamında öğrenir. Burada çocuklara ilk öğretici rolü aile üstlenmektedir. Bu bakımdan anne ve babanın psikolojik, sosyolojik, biyolojik, ekonomik, kültürel tüm konularda yeterli bilgi düzeyine sahip olması, hem bireyin gelişimi hem toplumsal gelişim açısından önem arz etmektedir (Seven ve Engin, 2005: 178).

Ailelerde doğumdan itibaren çocuklara cinsiyete göre eşitsiz kültürel aktarım başlamaktadır. Mesela kız çocuklara zarifliği ve güzelliği çağrıştıran Ceylan/Gül gibi isimler verilirken, erkek çocuklara saldırganlığı ve gücü temsil eden Aslan/Çınar gibi isimler verilerek farklılıklar açıkça vurgulanmaktadır (Sancar, 2006). Bu durum, toplumların kadın ve erkeği farklı rol ve davranışlar ile tanımlaması ve bu tanımlamanın uygulanması beklentisinden doğmaktadır. Özel alanda kurulan eşitsiz cinsiyet rollerine ters her türlü oluşum veya davranış tepkiyle ya da yaptırımla karşılaşmaktadır (Bora, 2004).

Akşit (2009) kadınlar açısından ev içi eğitim olarak tanımlanan ev işlerini açıklamaya çalıştığı araştırma sonucunda, evdeki yaşça büyük kadınların ataerkil örüntüleri yeniden üreterek toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin sürdürülmesine katkı verdiğini bulgulamıştır (Akşit, 2009: 10). Buna paralel kadınlar hemcinsleri olan üst nesillerin deneyim ve öğretilerinin etkisiyle uygun görülen eşitsiz değerleri benimseyip kendi kurdukları ailede doğan çocuklarına deneyimleri aktararak cinsiyet eşitsizliği devinimini sağlamaktadır.

İlk olarak ailede benimsetilen eşitsiz cinsiyet rolleri kadınlar ve erkeklerin farklı deneyimler yaşamasına neden olmaktadır. Bu da toplumlarda kadınların ve erkeklerin neleri yapıp yapmamaları gerektiğini, nasıl olmaları gerektiğini belirlemektedir. Deneyimlerin farklılığı kadın ve erkeklerde hayata bakışın farklılaşmasına, kendilerini tanımlama şekline, hayallerin, isteklerin, ihtiyaçların farklılaşmasına neden olmaktadır. Cinsiyet eşitsizlikleri ekonomik alanlarda, toplumsal örgütlenmelerde, siyasal örgütlenmelerde, kamusal hizmetlere erişimde eşitsizlik ve ayrımcılığı yaratmaktadır (Sancar, 2006). Ataerkil ailede erkeğin sosyo-

ekonomik üstünlüğü, aile içinde çıkabilen pek çok sorunun kadına yüklenmesine sebep olmaktadır (Atan, 2015: 17).

Millett'e (2011) göre aile ataerkil sistemin temel kurumudur ve toplum ile devlet arasında sıkı bir ilişkisi vardır. Aile çocuklarına ataerkil kültürü benimseterek ataerkil sisteme en büyük katkıyı sağlamaktadır. Bireylere ataerkil kültürün öğretilmesi ailenin toplumsallaştırma işlevi üzerinden gerçekleşmektedir. Ataerkil kültür kadına ev içi işler, çocuk ve yaşlı bakımı işlerini yüklerken erkeğe ilgi ve istek duymayı, ilerleme ve yükselme hırısı gibi insancıl olan tüm eylemleri bir hak olarak bırakmaktadır (Akt. Atan, 2015: 17).

Atak (2013), aileyi kadınlar etrafında aşılması zor duvarlar ören, onların emeklerine el koyan, bedenlerini denetleyen ve kadınları eve hapseden bir yapı olarak ifade eder. Ayrıca evlilik ve aileyi, erkeklerin kadınların emeklerine, cinselliklerine, düşünce ve duygularına el koyma hakları üzerine inşa edilmiş kurum olarak belirtir. Ve kadınları ailenin sınırlarına hapseden zihniyeti “aile değil kadınız” diyerek sorgular. Ailenin karşıladığı temel, gerçek, insani gereksinimleri göz ardı etmeden ailenin dayatmacı, baskıcı, özgürlükleri kısıtlayan yapısına mâhkum olunmaması gerektiğinin de altını çizer (Atak, 2013).

2.4.2. Evlilikler, Çokeşli Evlilikler

Evlilik; toplumların onay verdiği, yetişkin erkek ve kadın arasında gerçekleşen cinsel birliktelik şeklinde tarif edilir. Ve genellikle tekeşlilik ile bağdaştırılır (Giddens, 2009). Sosyolojide tarihsel ve sosyolojik kurum niteliği taşıyan evlilik; kadın erkek birlikteliği ile oluşan, her türlü yetki ve sorumluluğun paylaşılması ve bunun toplumsal kurallar çerçevesinde kabul görmesi şeklinde tanımlanır. Evlilik vasıtası ile cinsiyetler arası meşru bir birliktelik sağlanır. Evliliğin gerçekleşme sebepleri; neslin devamının sağlanması, cinsel ihtiyaçların karşılanması, ekonomik üretim ve destek, dini emirlerin yerine getirilmesi vb. sıralanabilir (Kaya, 2008:19-20). Gerçekleştirilen her evlilik ömür boyu sürdürmek amacıyla herkese ilan edilerek yapılır ve evlilik sürecinde eşlerin anlaşamayıp boşanma noktasına gelmeleri durumu hariç evliliklerin devamlılığı esastır (Dalgın, 2020).

Türk Medeni Kanunu'nda (TMK) evlilik belli sınırlama ve şartlara tabi tutulmaktadır. TMK evlilik yaşını belli bir yaştan başlatarak çocuk yaşta evliliklere engel olmaya çalışmaktadır. Medeni Kanun'un 124. Maddesinde konuya ilişkin karar şu şekilde ifade edilmiştir: “*Erkek veya kadın on yedi yaşını doldurmadıkça evlenemez. Bu yaş sınırının altına olanlar vasisi dinlenerek, önemli bir gerekçe var*

ise evlenmelerine izin verilir.”²⁷ Fakat kanuna ve getirdiği yaptırıma rağmen zaman zaman erken yaşta evlilikler görülebilmektedir. Sosyo-kültürel ve ekonomik nedenlere dayandırılan erken-çocuk yaşta evliliklerin, çocuğun gelişimini psikolojik, sosyolojik ve sağlık yönünden olumsuz etkilediği bilinmektedir.²⁸

TMK’da bir Türk vatandaşı ile bir sığınmacı, mülteci veya vatansız bir kişi Türk makamlarca evlendirilir. Gerçekleştirilen tüm evlilikler Türk medeni kanunu mevzuatları çerçevesinde yapılır. Ancak Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, dini nikâhın geçerli sayıldığı Suriye uyruklu kişilerin savaş sebebiyle gerekli bilgi/belgeleri temin edemedikleri durumlarda ifadeleri üzerinden evlilikleri gerçekleştirir. Farklı uyruklardan iki sığınmacı kendi milli kanunları izin vermiş ise Türkiye’deki temsilcileri veya Türk makamlarca evlenebilmektedir.²⁹

TMK’nın 143. Maddesi dini ve resmi nikâh arasındaki farklılığı şu şekilde ifade eder; *“Evlenme töreni biter bitmez evlendirme memuru eşlere bir aile cüzdanı verir. Aile cüzdanı gösterilmeden evlenmenin dinî töreni yapılamaz. Evlenmenin geçerli olması dinî törenin yapılmasına bağlı değildir.”* TMK’da resmi nikâh evliliğin temeli kabul edildiği ve haklarda eşit paylaşım sunduğundan ikinci veya daha fazla evlilik gerçekleştirmenin yolu kapanmıştır denebilir. Fakat tek eşle yetinmeyen çoğu erkek resmi nikâhlı eş dışında eşinden, ailesinden ve toplumdan gizli veya aleni dinî nikâh yaparak ikinci bir eş ile evlilik gerçekleştirmektedir. Ancak bu şekil evliliklerde çocuk sahibi olmak istenmemesi ve ayrılımların daha kolay olması gibi nedenlerin imam nikâhlı ikinci eşe birçok sorun yarattığı bir gerçektir. İslâm hukukunda bu durumun geçerliliği olsa da salt bir hak değildir (Böke, 2020).

Türkiye medeni kanunu ile Suriye kanununda yer alan evlilik-boşanma konularında farklılıklar görülmektedir. Suriye’de yasal evlilikler olduğu gibi dini nikâha dayalı evliliklerin de fazlaca gerçekleştiği bilinmektedir. Ancak boşanma konusunda yasal veya dini olsun kadınlar için düzenlemeler mevcut değildir. Her iki tür evlilikte de boşama hakkı erkeğe aittir. Dini nikâh ile gerçekleşen evliliklerde erkek karısına üç defa boş ol diyerek kadını boşayabilmektedir. Suriye’de birden fazla evlilik biçiminin varlığı Türkiye’de kayıt işlemleri esnasında da kendini fazlaca göstermektedir (Sarıhan, 2018).

²⁷ <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf>, Erişim Tarihi: 20.07.2021.

²⁸ <https://multeciler.org.tr/multecilere-yonelik-erken-yasta-evlilik-konulu-seminer-duzenlendi/>, Erişim Tarihi: 20.07.2021.

²⁹ <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/3.5.859747.pdf>, Erişim Tarihi: 20. 07. 2021.

Çokeşlilik ve kadını cinsel bir obje olarak gören anlayışın yaygın olması, geçmişte çok kadınla evliliğin uygulanması, konunun geçmişteki yaşanma şekillerini sorgulamaya yöneltmektedir (Yılmaz, 2019). Demircan'a (2003) göre İslam dininin gereği olarak ifade bulan çokeşli evlilikler İslam öncesi Arap toplumlarında görülen uygulamalardır. O dönemde uygulanan çokeşli evlilikler bazı yasaklamalar ve düzenlemeler (bir erkeğin evliliğini en fazla dört kadınla sınırlaması) ile İslam'da yerini almıştır (Demircan, 2003: 22). Çokeşli evlilik, dinî bir sorun olmaktan ziyade, varlık şartları toplumlara göre değişen sosyolojik bir olgudur. Kur'ân'da çok kadınla evliliği teşvik eden ya da yasaklayan net bir tanımlama yer almamaktadır. Konuya dair ortaya atılan görüşler, daha çok içinde yaşanan dönemin ve toplumun şartlarına göre oluşmuş fikirleri ifade etmektedir (Demircan, 2003: 30).

Çok kadınla evliliğin sebepleri hem İslam öncesi Arap toplumlarında hem de İslam'ın ilk dönemlerinde benzerlik göstermektedir. Çeşitli sebeplere dayalı çok erkek çocuğa sahip olma isteği, gruplar arasında sosyal ve siyasî ilişkileri geliştirmek, sorunları çözmek, kadınları korumak ve onlara sosyal güvence sağlamak, kadınların namusunu koruma altına alarak grubun şerefini korumak gibi nedenler gösterilebilir (Demircan, 2003; 32).

İslâm'da çok eşlilik, özel ve zorunluluk gerektiren bazı gereksinimler temelinde, isteğe bağlı olarak geçerlilik kazanmış, ahlaki ve hukukî bir müessese görevi görür. İslâmiyet'te çok eşliliğin geçerliliği, özel durumların olmasıyla beraber sürekli olmasını da gerektirmektedir. Nitekim, ilk eş kadınların eşlerinin ikinci bir kadın ile evlenmelerine veya ikinci eş olarak bir erkek ile evlenme durumuna hayır deme hakları da vardır (Yılmaz, 2019).

Ancak kadına toplum tarafından kurtuluş yolu olarak benimsetilen evlilik, kadın için zorunlu bir kaçış, aile ve toplum baskısından kurtuluş anlamı taşır. "Kadının dünyası erkeğidir, ailesi, çocukları ve evidir" anlayışı ile yetiştirilen kadın için evlilikler, güvence anlamına gelir. Kadın evlilik yolu ile erkeğe bağımlı kalarak hiçbir zaman özne olmayı başaramaz. Kadın öteki-ikincil konumuyla mâhkum, erkek ise çocukluktan itibaren sahip olduğu avantajlarla özgür birey durumunda yaşar (Eliuz, 2011: 224).

Göç eden kişiler için evlilik; sosyo-ekonomik destek, yasal dayanak, güvenliğin sağlanması gibi avantaj sağlama aracı niteliği taşımaktadır. Türkiye'de bulunan Suriyeli kadın mülteciler ile yerli erkekler arasında gerçekleşen evliliğin Türkiye toplumuna uyum sağlama ve her alanda desteklerini alma niteliği taşıdığı

görülmektedir. Çünkü evlilik kurumu, yitirilen toplumsal aidiyetlerin ve toplumsal kaynağın telafisi noktasında yeni toplumda yeni sosyal ilişkilerin kurulmasını kolaylaştırıcı araç niteliğindedir (Kaya, 2018: 4713). Sosyal aidiyet ve toplumsal kaynakların yitimi bir nevi sosyal dışlanmayı yaratmaktadır. Sosyal dışlanma; topluma dahil olanlar ve toplumun dışında olanlar şeklinde toplumu ikiye ayırmaktadır. Bu da kişileri sosyal dışlanmaya itmekte ve sosyal ortamda güvencesiz bırakmaktadır (Topgöl, 2016: 272). Göçle gelenler yeni topluma ait hissetmeme, uyum problemleri, ekonomik kaynaklara ulaşmada zorluk, geline toplumun tutumu nedeniyle dışlanmışlık yaşayabilmektedir. Diğer taraftan geçimlerini sürdürebilmek için yeni arayışlara içine girmektedir. İş imkânların kısıtlılığı, maddi kaynakların giderek azalması kadınların cinsiyetlerinden dolayı kamusal alanlarda rahat hareket edememesi gibi yaşanan olumsuzluklardan ötürü aileler veya kadınlar evliliklere/çokeşli evliliklere yönelebilmektedir (Gönül, 2020).

Suriye zorunlu göçüyle ülkemize yerleşen Suriyeli mülteci kadınları bu bakış açısıyla değerlendirmek yanlış olmayacaktır. Suriye toplumunda söz hakkının erkekte olması, Suriye hukukunda çok eşli evliliğin yasal olması yani bir erkeğin birden çok kadınla evlenme hakkının bulunması ve bu evliliklerde kadının mal varlığından yararlanamaması, kadınların erkeğe bağımlı kılınması noktasında Suriye mülteci kadınların kadınların yaşadığı diğer toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin temeli gösterilebilir. Suriyeli mülteci kadınlar yasaları, gelenekleri ve dini inançları gereği içinde bulundukları eşitsiz durumları ve ikinci üçüncü eş evlilikleri olması gereken durumlar şeklinde değerlendirip kabul edebilmektedir. Dini kitaplar ve geleneklerde yer alan eşitsiz norm ve inanışlar toplumların ve özellikle toplum içerisinde ikinci cinsiyet olarak değerlendirilen kadınların eşitsiz konumunun işlenmesi, pekiştirilmesi ve aktarılmasında önemli rol oynamaktadır.³⁰

Suriyeli mülteci kadınların yerli erkekler ile gerçekleştirdiği evlilik deneyimleri farklı toplumsal cinsiyet eşitsizliğini anlamak için büyük önem taşımaktadır. Suriyeli mülteci kadınların gelenek ve inanç dışında içinde oldukları kötü duruma çözüm-çare görerek çokeşli evlilikleri onayladıkları da görülmektedir. Bu konuda Kaya'nın (2018) çalışması Suriye kökenli kadınların neden ikinci, üçüncü eş evlilikleri kabul ettiklerini göstermesi açısından önemlidir. Kadınların evlilik sonrası ilk eşten (kuma) gördükleri şiddet ve zulme rağmen önceki zorlu şartlara

³⁰ http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/sosyoloji_lisans_ao/toplumsal_cinsiyet_tartismalari.pdf, Erişim Tarihi: 09.06.2021.

dönme istememe, yaptığı evlilikle sağlama aldığı güvenliği ve oluşturduğu sosyal bağı kaybetme riski nedenlerden ısrarla evlilikleri sürdürmeye çalıştıkları görülmektedir. Kadınlar gördükleri zulüm ve şiddete rağmen ekonomik iyileşme, sosyal korunma ve ailelerine destek olabilme amacıyla evliliği sürdürmektedir (Kaya, 2018). Suriye kökenli kadınlar zorlu koşulları aşabilmek adına Suriyeli veya Türkiyeli erkeklerle birinci (yasal veya dini nikah), ikinci ve üçüncü (dini nikah) eş evliliklere onay verebilmektedir (Gönül, 2020).

İslam aile hukukuna göre boşama hakkı erkektedir. Erkek boşanma nedenlerini gerekçelendirerek karısını direkt boşayabilmektedir. Kadın ise “Tefvîz-i Talak” ve “Muhâlea (Hul’)” yoluyla kocasını boşayabilmektedir. İslam’da Tefvîz-i Talak; erkeğin evliliği sona erdirmeye yetkisini evlilik akdi öncesinde, esnasında veya sonrasında bu yetkiyi kendine verilmesini isteyen kadına veya erkeğin kendi arzusuyla belirli lafızlar kullanarak karısına veya üçüncü bir şahsa tek taraflı irade beyanı ile boşama yetkisini onların irade ve isteğine bırakması anlamını ifade etmektedir. Muhâlea (Hul’) ise; boşanmak isteyen kadının kocasına bir bedel ödeyerek kocası ile boşanma üzerine bir anlaşma yapmasıdır. Her iki yöntemle de boşanamayan kadın yasal yollara başvurabilmektedir (Yüksek, 2020). Görüldüğü üzere İslam’da kadına da erkeği boşama hakkı verilmektedir. Ancak boşamalar Tefviz-i Talak yani erkeğin boşama yetkisini kadına devretmesi ile veya Muhâlea kadının kocasına boşama karşılığı bir bedel ödemesi ile kısacası dolaylı yoldan erkeğin rızası dahilinde koşullu olarak boşanma gerçekleşmektedir. Tanımlamalar ışığında evlilik kurumu temelinde dini normların yorumlanması ve uygulanması cinsiyet eşitsizliğine dayanak ve işlevsellik kazandırmaktır. Hem evlenme sürecinde var olan eşitsizlikler hem boşanma halinde kadının haksız ve eşitsiz konumu bunun göstergesi durumundadır.

Kırbaçoğlu, Kur’an’da yer alan kadına dair açıklamaları önyargısız yorumlayarak anlamaya yönelik hazırladığı çalışmada şu çıkarımlarda bulunmaktadır;

- *Kadın, kadın olmaktan önce bir insandır.*
- *İki cins arasındaki fiziki farklılıklar bir yana bırakılırsa, hukuki ve ahlâki şahsiyet, ehliyet, hak ve sorumluluklar açısından kadın ile erkek arasında bir ayrım yoktur.*
- *Kur'an'ın erkeği kadından üstün gördüğü iddiası hiçbir temele dayanmamaktadır; dolayısıyla erkeğin kadına tahakküm etmesi Kur'an'a aykırıdır, kadın da erkeğin kölesi değildir.*

- *Kadının şahitliği de erkeğinkine denktir. Vadeli borçlanmalarda kadının şahitliğine dair âyet özel bir durum olup, bundan genel bir hüküm çıkarılamaz.*
- *Kadına mirastan erkeğin yarısı kadar hisse verilmesi kadının mirasla ilgili bütün konuları için geçerli değildir. Erkek eşit hisse aldığı durumlar da bulunmaktadır, eşit hisse almadığı durumda ise herhangi bir haksızlık söz konusu değildir. Zira bu erkek-kadın arasındaki dengeyi sağlama amacına yöneliktir.*
- *Boşama hakkı sadece erkeğe mahsus ve sınırsız bir hak değildir. Kadın da erkek gibi boşama hakkına sahiptir. Ayrıca boşanmanın şahitler huzurunda olması gerekir (Kırbaçoğlu, 1997; 270).*

Kırbaçoğlu (1997) Kur'an'da yer alan ayetlerin indiği tarih ve sosyal şartlar içerisinde bütüncül değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Kısaca o zamanın şartlarında gerçekleşen uygulamaların günümüz şartlarında geçerli olmadığı bu açıdan Ayetlerin zamana göre değerlendirilip yine zamana göre yeniden yorumlanması gerekliliğini vurgular.

Günümüzde, özellikle çocuk yaşta evliliklerin ve çok eşli evliliklerin yaygınlaşması toplumların gelenek ve dini yapısıyla bağlantılı olması bir yana, bu evliliklerin birincil nedeni toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yasal düzenlemeleri görünmez kılması denebilir. Her insan için eşit sayılan haklardan kadınların eşit yararlanamamasında kalıplaşmış toplumsal cinsiyet rollerinin etkisi bariz ortadadır. Namus/iffet kavramının yalnız kadın cinsiyetine mal edilmesi ailelerin kızlarını/kadınları namuslarını koruma düşüncesine itmekte ve ailelerin ergenlik yaşına gelen kızlarını evlendirmelerine neden olmaktadır. Özellikle zorunlu göç sonucu gerçekleştirilen evlilikler gidilecek başka bir yerin olmaması, hayatta kalma, güvende olma gibi gereksinimler, oturma izni, vatandaşlık alma gibi yasal dayanaklar açısından büyük önem taşımaktadır. Fuhuş yapan göçmen kadınlar üzerine yapılan bir çalışmada tercih ve gönüllük saptaması göçmen kadınlarla yapılan evlilikler için de önem taşımaktadır: “Bir kadın, ülkesindeki seçeneksizliğine karşı göç ettiği ülkede fuhuş içinde kalmayı ‘tercih’ edebilir ancak tercih, gönüllü ve isteyerek yapıldığı anlamında algılanmamalıdır” (Gönül, 2020: 19). Bu bağlamda zorlu yaşam koşullarında yapılan evlilik tercihlerinin, normal koşullarda yapılan tercihlerden farklılık gösterdiğini vurgulamak gerekmektedir.

Bir erkek ve birden fazla kadının sürdürdüğü evliliklerin kısaca dini nikâha dayalı çokeşli evliliklerin kadına yönelik şiddeti arttırıcı nitelikte olduğu da söylenebilir. Bu tür evlilikler kadının kendi hayatı ile ilgili karar verme hakkının elinden alınması, ailede üye sayısının fazlalığından kaynaklı özgürlüğün

kısıtlanması, cinsel ilişki ve çocuk sahibi olmaya mecbur bırakılması, yasal haklardan yoksunluk gibi farklı türlerden şiddeti içermektedir. Ayrıca kadına yönelik cinsiyetçi tutumların ve geleneksel normların olumsuz etkilerinin (örn., fiziksel ve cinsel şiddet) en yoğun gözlendiği evlilik türü olması ve dini normlarca olağan gösterilen evlilik türü (Boyacıoğlu, 2016; 130) olması, üzerinde durulması gereken bir alan olduğunu göstermektedir.

Kuzgun ve Sevim (2004) kadının çalışmasına yönelik tutumlarla dini yönelim arasındaki ilişkiyi araştırdığı çalışmasında, katılımcılardan dini yönü ağır basan bireylerin, kadının asıl görevinin çocuk yetiştirme ve ev işi olduğunu, çalışacaksa asıl görevlerini aksatmadan çalışması gerektiği düşüncesi taşıdıklarını bulgulamıştır (Kuzgun ve Sevim, (2004). Çalışma, evlilik, giyim-kuşam, davranış gibi kadına kurallar ve sınırlamalar getiren, ataerkil düşünceyi yüceltip kadını aşağı, tehlikeli gösteren dini yorumlamalar kutsala dayandırılarak kabul görmektedir.

2.4.3. Eğitim

Eğitim süreci, aileden sonra gelen en önemli toplumsallaşma aşaması olarak yer almaktadır. Eğitim, her bir bireyin kendini geliştirmesi, sosyalleşmesi ve toplum içerisinde gerektiği biçimde hayatını yaşaması konusunda, kısaca verimli ve nitelikli bir hayat yaşamasında mühim rol oynamaktadır. Bu da kadın-erkek tüm bireylerin eğitim hakkını ve bu hakları eşit ve eksiksiz kullanabilme konusunu gündeme oturtmaktadır (Özaydınlık, 2015: 95). Ancak toplumsal cinsiyet eşitsizliği, toplumun kız çocukları okula göndermesi önünde engeller oluşturmaktadır. Yaşanılan yerin sosyo-ekonomik düzeyine göre değişiklik gösterse de oğlan çocukların kız çocuklara oranla eğitim alma konusunda daha fazla tercih edildiği çalışmalarda görülmektedir.³¹

Kız çocukları doğumdan itibaren hemen her alanda erkek çocuklarına göre dezavantajlı bir durumda kalmaktadır (Özaydınlık, 2015: 101). Eğitim alanında kız çocuklara ve kadınlara dair değişik engellerin varlığı görülmektedir fakat materyallerde yer alan eşitsiz toplumsal cinsiyet rollerinin aktarımı dikkat çekilmesi gereken konudur. Okullaşma sürecine dahil olan çocuklara kitaplarda yer verilen eşitsiz anlatımlar üzerinden toplumsal cinsiyet (kadınlık ve erkeklik) rolleri öğretilmektedir (Vatandaş, 2004: 40). Kitaplarda erkeklerin farklılaşan meslek

³¹

<https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/bitstream/handle/1/348/ekutuphane3.5.1.3.9.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, Erişim Tarihi: 19.02.2021.

gruplarıyla kamusal alanda konumlanması, kadınların ise ev içi aktivitelerde daha fazla gösterilmesi (Gümüsoğlu, 2008) eğitimde toplumsal cinsiyet eşitsizliğini görünür kılan içeriklerdir. Bu durum bireyleri, cinsiyet özelinde belirlenen sınırlamalar veya avantajlar ile belli bir kalıba koymaktadır.

CEDAW eşitlikçi eğitimi amaçladığı 10. Maddenin (c) bendinde şu ifade önemle vurgulanır;

“Erkeklerin ve kadınların kalıplaşmış rolleriyle ilgili kavramların eğitimin her düzeyinden ve biçiminden tasfiye edilmesi için karma eğitim ve bu amaca ulaşılmasına yardımcı olacak diğer eğitim türleri teşvik edilir, ve özellikle okul kitapları ve ders programların gözden geçirilir ve bu öğretim metoduna göre uyarlanır.”³²

Fakat yapılan çalışmalarda (Kılıç ve Eyüp, 2011; Gümüsoğlu, 2008) toplumsal cinsiyet rollerinin eğitim materyallerinde var olduğu ve bunun geleneksel cinsiyetçi rollerin üretilip aktarılmasında önemli rol oynadığı gerçeği görülmektedir.

Toplumsal cinsiyetin yarattığı eşitsizlikler *"kızları öğrenme, büyüme ve çocukluklarını yaşama açısından önemli fırsatlardan mahrum bırakmaktadır. Çocuklar arasında emeğin eşitsiz dağılımı toplumsal cinsiyet kalıplarının devam etmesini sağlamaktadır. Bu durum kadın ve kız çocuklarına kuşaklar boyu süren ağır yükler yüklemektedir.”³³* Eşitsizliklerin mağduru olan kız çocukları ve kadınlar toplumsal cinsiyet kalıplarının işleyişi, uygulanması ve aktarılması konusunda yükümlülük altına girmektedir.

Seven ve Engin (2005) eğitim düzeyleri açısından kadın eğitimi alanındaki eşitsizlikleri ele aldığı çalışmada, okul öncesi, ilköğretim, ortaöğretim, ön lisans, lisans, yüksek lisans, doktora, tıp alanlarında kızların erkeklere oranla düşük seviyede yer aldıklarını ortaya koymuştur. Bunun nedeninin kız çocukların tam eğitim alamadan okuldan ayrılmaları olduğu saptanmıştır (Seven ve Engin, 2005: 187).

Göç, çatışma, yoksulluk gibi durumlar kızların-kadınların eğitime erişimi önündeki engelleri daha da keskinleştirmektedir. Böyle durumlarda birçok genç kız okula gitmek yerine çalışmak zorunda kalmaktadır. Birçoğu hiçbir eğitim imkânına ulaşmadan erken yaşta evlenmektedir. Güney Sudan, Orta Afrika Cumhuriyeti,

³²

https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/belge/uluslararası_belgeler/ayrimcilik/CEDAW/CEDAW_S_ozlesmesi_ve_Ihtiyari_Protokolu.pdf, Erişim Tarihi:10.04.2021.

³³ <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-37583356>, Erişim Tarihi: 07.07.2020.

Nijer, Afganistan, Çad, Mali, Gine, Burkina Faso, Liberya, Etiyopya gibi ülkelerde kız çocuklarının çoğu okula gidemediği gibi 18 yaşına gelmeden evlilik yapmaktadır. Buralarda kız çocuklarının okula erişimi neredeyse imkânsız seviyededir.³⁴

Genel olarak kız çocukları ve kadınlar, cinsiyet eşitsizlikleri ve kabul bulmuş kadın düşüncesi nedeniyle eğitim haklarından tam anlamıyla yararlanamamaktadır. Eğitimde yoksunluk sosyal hayata katılımın önemli bir basamağı olan meslek edinme ve çalışma yaşamına katılım önünde büyük engel oluşturmaktadır.

2.4.4. Çalışma ve İş Gücüne Katılım

Çalışma yaşamı, sağladığı statü, gelir, sosyal ilişkiler, sosyal güvence, sendikal örgütlenme, yönetime katılma gibi olanaklar ile toplumsal yaşamın diğer alanlarında varlık gösterebilmenin asıl şartı olarak gösterilmektedir. Çalışma yaşamından soyutlanmanın yarattığı sosyal ilişkilerdeki dezavantaj konusu, kadınların konumuna kattığı olumsuz etkiler açısından önemle üzerinde durulması gereken cinsiyet eşitsizliği konularındandır (Çakır, 2008). Kadın, erkek egemen sistem içerisinde ikincil durumdadır. Ataerkil kültür ile eğitilen kadın, her anlamda erkeğe bağımlı kalmaktadır. Bu bağımlılıktan kurtulabilmek çalışması ve devamında özgürlüğünü kazanmasına bağlıdır. Ancak kadın çalışmak istese bile kadına dair üretilmiş toplumsal cinsel bakış başta olmak üzere birçok tehlike, engel, kısıtlama gibi eşitsizlikler önünde engel oluşturmaktadır (Eliuz, 2011: 227).

Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi Stratejisi 2016-2020 Raporuna göre kadının işgücüne katılımı tüm ülkelerde erkeklere oranla daha düşüktür. Toplumsal cinsiyetlerinden dolayı kadınların ekonomik ve toplumsal hayatta ayrımcılıkla karşılaşma oranları erkeklere kıyasla daha yüksek görünmektedir. Raporda kadınların karar alma ve bilgi edinme önündeki engeller şu şekilde ifade edilmiştir;

*“Kadınların bakış açısı hane içi, yerel ve ulusal seviyede her zaman yeterince temsil edilmemekte, bunun sonucunda da erkeklere ve kadınlara aynı faydaları sağlamayan kararlar ortaya çıkmaktadır. Kadınlar yasal haklar (istihdam, miras vs.), değer zinciri fırsatları ve yerel altyapı planlaması ve hizmetleri gibi ekonomik fırsatlar açısından önemli bilgilere erişim konusunda zorluk çekmektedir, çünkü kadınların davranış kalıpları/ bilgi tercihleri dikkate alınmamaktadır.”*³⁵

³⁴ <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41581520>, Erişim Tarihi: 07.07.2020.

³⁵ Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin geliştirilmesi stratejisi 2016-2020 public file:///C:/Users/Asus/Documents/Downloads/Gender+Strategy+(Turkish).pdf, Erişim Tarihi: 13.07.2021.

Yukarıda yer alan raporda da belirtildiği gibi kadınların yeterince temsil edilmemesi, tercihlerinin dikkate alınmaması, hizmet ve fırsatlara erişimde yaşanan sıkıntılar, kadın erkek arası eşitsizlikleri arttırdığı gibi kadınların kendilerini geliştirmeleri, çalışma ve iş gücüne katılımları önünde de büyük engel oluşturmaktadır.

Aynı zamanda çalışma alanlarında farklı toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri kendini göstermektedir: belirli meslekler, sosyal güvencesiz işler, ücret dağılımı, yönetim mercii gibi. Çalışma alanlarında ilk göze çarpan kadın ücretlerinin, aynı iş ve niteliklere sahip erkek ücretlerinden düşük olması gelmektedir. Kadınların sosyal alanlarda, eğitimde, iş yaşamında kısıtlı yararlanmaları cinsiyetler arası ikinciliği ortaya koyan eşitsizliklerdir (Candaş, 2010). Çalışma alanlarında kadınların dezavantajlı konumu; kadın işgücünün düşük olması, işe girenlerin düşük ücretler ile istihdam edilmesi, kayıt dışı sektörlerde fason işçi olma, ücretsiz ev-içi çalışanı olma, gelir üzerinde söz sahibi olamama ve dolayısı ile gelirin olmayışı vb. nedenlerden kaynaklı pekişmektedir. Kadınların daha çok enformel alanlarda çalıştığı görülmektedir: tarım işçisi, temizlik işçisi, kasiyer vb. Eğitim eksikliğinin yarattığı beceri eksikliği, aile içinde gelir getiren değil de çekip çeviren konumu, uzun saatlerde sigortasız işlerde ses çıkarmadan çalışma, örgütlenebilme kapasitesi eksikliği kadınların güvencesiz ve ucuz işgücü piyasasında çalışmasına neden olmaktadır (Şener, 2012: 55). Ücretli çalışmaya başladıklarında dahi çalışan kimlikleri ev işleri ve ailenin gerisinde kalmakta ve emekleri küçümsemektedir (Bora, 2008).

Kadınların işgücüne katılımında erkeklere oranla düşük seviyede kalması, güvenceli istihdam olanaklarına erişimde engellerin bulunması, kadınları sosyal güvenlik kapsamı dışına itmektedir. Bu durumda kadının güvencesi aile üyesi birine yani baba veya eşe mahkûm bırakılmaktadır. Kadının yaşam içerisindeki konumu daha öncede belirtildiği gibi ikamet edilen coğrafyanın kültürü, eğitim durumu, refah seviyesi gibi maddi/manevi etkenler çerçevesinde belirlenmektedir (Candaş, 2010). Kadınların eşitsiz konumu gelişim düzeylerine göre farklılık gösterse de hemen her toplumda benzer nitelikler üzerinden işlemektedir; *“ataerkil ideolojinin ve kültürel geleneklerin egemenliği, politik yaşamın erkek egemenliği, ekonomik yokluk, aile desteğinin olmaması ve seçim sisteminin niteliği”* (Berktaş, 2004: 26).

1988 yılında (DPT) Devlet Planlama Teşkilatı'nın yirmi bin civarı hane halkı ile gerçekleştirdiği çalışmasında kadınların aile içindeki en önemli görevleri; ev işlerini yapmak, çocuk yetiştirmek, eşine ve çocuklarına manevi destek olmak, çocuk

doğurmak ve aile bütçesine katkıda bulunmak şeklinde sıralanmıştır (Biehl ve Danış, 2020). Tüm ev içi işlerin ve çocuk bakımının kadına yüklenmesi kadının dışarıda bir işte çalışması önünde engel oluşturmaktadır. Aynı zamanda bu görünmez engeller kadının nerede nasıl çalışması gerektiğini de belirlemektedir (Boyacıoğlu, 2016).

Bora (2008) toplumların sosyal yaşamda kadına ve erkeğe yüklediği yükümlülükleri şu şekilde ifade etmektedir;

“-Kadınların asıl çalışma alanları, evdir. Ev işi, maddi karşılığı olmayan görünmeyen bir emektir çünkü yapılmadığında fark edilir. Kadınların evde yaptıkları iş doğal algılanır. Aynı zamanda koca ve çocukların bakımı ve morallerinin yüksek tutulması görevidir. Ailedeki engelli, yaşlı ve hastalara bakarlar.

[...]

-Erkekler evin dışında ücret karşılığı çalışır. Aynı zamanda erkeklik evin geçim sorumluluğu ile tanımlanır. Erkeklerin çalışma alanları onlara toplumsal bir kimlik sağlar. Neredeyse siyasal örgütlerin tamamında erkekler yer alır. Ataerkil sistemin verdiği faaliyet alanları, hem maddi kazançlar elde etmelerini, hem de güçlenmelerini sağlar” (Bora, 2008: 15,17).

Bora’nın (2008) yukarıda görülen tanımlamasıyla kadın ve erkeğe yüklenen yükümlülükler arası farklılıklarda görüldüğü gibi kadın ev içiyle sorumlu ve bu alanda özgür ancak ev dışı alanlarda sınırlı hareket edebilmektedir. Bu vesileyle eve bağımlı kılınan kadın, ev dışı birçok alanda ve ekonomik faaliyetlerde dışarıda bırakılmaktadır.

Buna paralel ev içine hapsedilen kadının psikolojik sağlığı ve gelişiminin olumsuz yönde etkilendiğini vurgulayan Halimi (1990), kadınlar dışarıda bir işte çalışmalıdır sözüne şu cümlelerle açıklık getirmektedir;

“İşi onu yabancılaştırsa bile, dışarda çalışan kadın yalnızlıktan, dört duvar arasına kapanmaktan kurtulur. Güç olsa da iş onun gerçek dünyaya açılmasını sağlar. Kuşkusuz bu yabancılaşma dünyasıdır. Ama aynı zamanda eylem ve karar dünyasıdır da.... O zaman, zaten kadının gerçek dünya ile ilişkisi köklü bir biçimde değişir. Ev kadınına bakınız. Gerçek ile ilişkisi kesilmiş, hayal dünyasına kapanmış, gerçek bir şizofren. Dışta tutulmasına tepki olarak düşlerden, boş hayallerden, sahte değerlerden kendisine bir dünya yaratır. Gerçek dünyaya ve dramlarına sürekli olarak koşturulan bir dünyadır bu... Kadının çalışmasının gerekliliği üzerinde niçin bu kadar ısrar ettiğim daha iyi anlaşılıyor sanırım. Şöyle ki, kadının topluluktan çekilip eve kapanması, kadının egemenlik altında bulunmasının en etkin aracıdır. Bu uğursuz kapanışı zorunlu olarak engellemek, tüm bağımlılıkların temeli olan ekonomik bağımlılıktan kurtulmak gerekiyor” (Halimi, 1990: 159).

Halimi'nin (1990) de ifade ettiği gibi sosyal hayatı olmayan, belli sınırlamalar dahilinde yaşıyan kadın gerçeklerden habersiz şekilde, kabul gören eşitsiz rol ve davranışlar ekseninde, hayallerle ördüğü bir yaşam sürmektedir.

Kadının yaşamsal faaliyetlerde yer alma durumu, içinde bulunduğu kültüre göre farklılık gösterebilmektedir. Ancak geleneksel anlayışa göre, kadının yeri evidir ve asıl görevi ev işi yaparak çocuklarına bakmak ve kocasına hizmet etmektir. Bu yüzden dışarıda çalışması aykırı görülmektedir. Geleneksel cinsiyet rolleri kız ve erkek çocuklara aile, akranlar, okul, sosyal yaşam ve kitle iletişimi yoluyla aktarılmaktadır. Bu farklılaşan aktarımlar kız ve erkek çocukların serbest yöneldikleri serbest faaliyet türlerini, kendilerini geliştirebilecekleri alanları ve dolayısıyla çalışma olanaklarını etkilemektedir (Kuzgun ve Sevim, 2004).

Kahraman'ın (2010), 251 kadınla gerçekleştirdiğı çalışmada sorduğı “Kadın çalışmalı mıdır?” sorusuna katılımcıların % 92.4 “Evet” diyerek şu nedenlerden çalışması gerektiğini belirtmişlerdir; “(% 49) Erkeklerle muhtaç olmamak için”, “Aile bütçesine katılmak” ve “Maddi özgürlük için” (Kahraman, 2010). Çünkü toplumlarda erkek eve ekmek getiren, hem kendini hem kadını besleyen olarak tanımlanmaktadır. Kadın erkeğin bu üstünlüğünü gelir getirecek bir işte çalışarak alt edip maddi bağımlılıktan kurtulacaktır. Ekonomik bağımlılıktan kurtuluş, sıkıntısız ve özgür bir yaşamı da beraberinde getirecektir (Eliuz, 2011: 227).

Kadınların maruz kaldığı ekonomik bağımlılık ve gelir getiren bir işte çalış(a)maması bir yandan kadını kamusal/sosyal yaşamdan uzaklaştırırken diğeryandan ataerkil düzenin işleyişine katkı sunmaktadır. Kadın ekonomik özörlüğe sahip olmadıkça dayatılan eşitsizlikleri kabullenerek cinsiyet eşitsizliklerin işleyeni vasfıyla işlevini sürdürmektedir. Kadınların dışarıda bir işte çalışmaları konumlarını iyileştirmeleri ve kendilerini gerçekleştirmeleri bakımından önem taşımaktadır (Gönöl, 2020). Bir başka ifadeyle iyi eğitim almış meslek hayatına girmiş kadınlar sosyal yaşama dahil olmada daha avantajlı olacaktır. Sosyal hayata dahil olan kadın özel alan sınırını aşarak sosyal yaşamsal alanlarda kendini var edecektir.

2.4.5 Kamusal/Sosyal Alan

Kamusal/Sosyal alan yaşamsal faaliyetlerin ihtiyaç temini ve insan ilişkilerinin alanı sayılmaktadır. Ataerkil sistemde kamusal/sosyal alanda kadının kendine yer açması oldukça zordur. Çünkü kadına dair cinsellik ile donatılmış toplumsal bakış, ev dışını namus yönünden kadına tehlike olarak gösteren görüş kadını ev içi ile sınırlamaktadır. Eşitsiz egemen kültür (ataerkil) kadını cinselliğine-

namusuna dair oluşacak tehlikeler ve tehditlerle ev içinde tutarak iktidarını sürdürmektedir. Böylece çoğu kadın cinsiyeti temelinde oluşturulmuş sınırlamaların etkisiyle sosyal yaşamdan uzaklaşarak dayatılan düzende kendini gerçekleştirmeden yaşamaktadır (Eliuz, 2011).

Kadınlar, ailevi ve çevresel ilişkileri, komşuyla, akrabalarla görüşmeleri düzenleyen bireyler konumundadır. Sosyal alanları, akrabalık ve komşuluk ilişkileridir. Gündelik deneyimin bilgisini biriktirirler. Erkekler ise sosyal/kamusal alanlardaki faaliyetleri dışında gündelik yaşamı etkileyen pek çok konuda karar sahibidir: Aile bireyleri hangi saatlerde evden çıkacaklar, gidebilecekleri ve gidemeyecekleri yerler nerelerdir, kimlerle görüşebilirler, kimlerle görüşemezler gibi (Bora, 2008). Bu sınırlılık hâkimiyeti kadını sosyal alan içinde kısıtlamaktadır. Çoğu toplumlarda kadın baba, kardeş, eş olmadan kamusal alanlarda yer alamamaktadır. Sınırlamada namusa gelebilecek sözlü veya fiziksel tehlike başat rol oynamaktadır. Kadının namusuna gelecek tehlike erkeğin şerefine gelmiş sayıldığından kadın belli kalıplar ve koşullar dahilinde kamusal alanda yer alabilmektedir.

İnsani Gelişme Vakfı İGEV (2020) toplumsal cinsiyet eşitliği/eşitsizliği üzerine hazırladığı raporda şu çıkarımda bulunmaktadır;

- “Kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olması gerektiğinin teoride kabul edildiği ancak pratikte toplumsal cinsiyet eşitliği için gidilmesi gereken epey bir yol olduğu görülmektedir.
- Kadınların evde, sokakta, iş yerinde ayrımcılığa uğradığı, taciz edildiği ve güvensiz bir ortamda oldukları gerçeği açıktır.
- Çalışarak ülke ekonomisine katkı yapmaları gerektiği düşünülmekte ama ev işlerinin de temel sorumlulukları sayıldığı, dolayısıyla belli bir kalıp içinde aile sahibi olmaları gerektiği ve erkekler(den) tarafından korunmaları gerektiği düşüncesiyle sınırlandırılan kadınların varlığı görülmektedir.”³⁶

Raporda görüldüğü gibi ataerkil düşünce, kadına karşı rol ve davranışlarında serbestlik vererek hem tehlike hem koruyan sıfatıyla kadını belli sınırlamaya ve kontrol altına almaya neden olmaktadır. Cinsiyetler arası eşitlik söylemlerinin uygulamada karşılığının olmaması ve ataerkil düşüncenin yaygın olması, eşitsizliklerin sürdürülmesinde itici güç olmaktadır.

³⁶ <https://ingev.org/raporlar/Toplumsal%20Cinsiyet%20Algileri%20Arastirmasi.pdf>, Erişim Tarihi: 23.06.2021.

2.4.6. Din

Din bir taraftan kutsalla ilişkilere dayanan içsel yaşayışı sağlarken bir taraftan inananların bireysel ve sosyal hayatlarını anlamlandırmalarını ve yönlendirmelerini sağlamaktadır (Yapıcı, 2016). Din, toplumsal yaşamın tüm evrelerine etki eden bir olgudur. Yani sosyal ve kültürel çoğu olay din alanında yer alır. Bu bağlamda yaşamsal alanlarla ilgili sorunlarda din, rehber niteliği taşımaktadır denebilir. Din içeriğinde yer alan normlar vasıtasıyla insanların tutum ve davranışlarını etkileyerek meşruluğunu sağlamaktadır (Karakaya, 2018b: 49). Kısaca din, içeriğindeki toplumsal görüşü bulunduğu kültüre özümseterek bireylerin veya topluluğun duygusal ve düşünsel yapılarına etkileyebilmektedir. Bununla birlikte din, kültürü etkileyen, hatta kültürün önemli bir belirleyicisi olarak (Kirman, 2003: 27) kadın ve erkeklerin rollerini şekillendirip düzenlemektedir.

Marcos (2006)'a göre toplumlarda kadın ve kadın bedeni tasavvuru, dinin derin etkisi altında şekillenmektedir. Bu etki değerlere ilişkin anlayışlara, yaşam pratiklerine kadar ileri gidebilmektedir. Din, normatif değerleri iletebilmenin toplumsal çerçevesini oluşturduğundan, görüşleri şekillendirip yapılandırmada önemli bir rol oynamaktadır. Bu noktada dinsel değerler ya da dini normlar kadın konusunun şekillenip pekiştirilmesinde önemli bir yer tutmaktadır (Marcos, 2006: 237). Dini normların kadınlar üzerindeki etkisi çok yönde (çalışma hayatı, davranış ve giyiniş biçimi, sosyal konumu, sorumlulukları, evlilik konusu gibi) kendini göstermektedir (Çaha, 2010).

İslam, semavi dinler içerisinde en son dindir. Toplumsal düzeni sağlamada belli başlı normlar içermektedir. Kadın ve erkeklere dair ifadelerin yer aldığı İslam'da cinsiyetçi ifadelerin varlığı konusuna dair görüşler farklılık taşımaktadır. Ağçoban (2016: 19) çalışmasında İslam'da kadının yeri konusuna dair tartışmaları suçlama dili, savunma dili, idealize etme dili olarak üçe ayırmaktadır. Suçlama dili; kadının ikinciliği ve yaşadığı dezavantajlı konumun suçlusu olarak İslam'ı göstermekte ve bu durumu kadına dair açıklamalar içeren ayetleri delil göstererek savunmaktadır. Savunma dili; kadına yönelik insanlık dışı muamelenin aslında İslam ile son bulduğu, kamusal ve iş yaşamından uzak tutulmasının iyiliği, rahatı açısından pozitif ayrımcılık olduğunu belirtmektedir. İslami feminizm ile bağdaştırılan idealize dili; İslam'ı ataerkil düşünce yapısıyla yorumlamanın sonucu Kur'an'da kadına tanınan hakların görünmez olduğu ve bu yorumlamaların hakların kullanılması önünde engel oluşturduğu tezini savunmaktadır (Ağçoban, 2016: 19).

İslam'ın cinsiyet eşitsizliğini etkilediğini göstermeye çalışan araştırmalarda (Çaha, 2010; Berktaş, 2014; Kaval, 2016; Karakaya, 2018b) Nisa Suresinin 34. ayeti işaret edilmektedir. Tefsirde şu ifadeler yer almaktadır;

“Erkekler kadınlar üzerinde yönetici ve koruyucudurlar. Bunun sebebi, Allah'ın insanların bir kısmını diğerlerinden üstün yaratması ve bir de erkeklerin, kendi mallarından mehir ve evin geçimi gibi harcama yükümlülüklerinin olmasıdır. Şu halde sâliha kadınlar itaatkârdırlar. Allah'ın, onların kocaları üzerindeki haklarını korumasına karşılık, hanımlar da kocalarının bulunmadığı zamanlarda ve kimsenin görmeyeceği yerlerde namuslarını, onların mallarını ve çocuklarını korurlar. Dikbaşlılık ve serkeşliklerinden yıldığınız kadınlara gelince; öncelikle bunlara nasihat edin, vazgeçmezlerse yataklarında yalnız bırakın, bu da sonuç vermezse onları dövin. Size itaat ederlerse artık onlara haksızlık etmek için herhangi bir bahane aramayın. Çünkü Allah çok yücedir, çok büyüktür.”³⁷

Yukarıda görüldüğü gibi 34. Ayetin tefsirinde yer verilen erkeklerin kadınlara hâkim kılınması, kadınların uysal ve itaatkar olması, aksi durumlarda kadınların dövülmesi gerektiği gibi açıklamalar, ataerkil düşünceyi benimsemiş kişilerin eşitsiz tavır ve davranışlarını kutsala dayandırarak uygulama keyfiliklerini sürdürmesinde önemli rol oynamaktadır.

Karakaya'ya (2018) göre İslam öncesi Arap toplumlarında kadının tehlike olarak görülmesi İslam kültürüne de yansımıştır. Arapçada kadın sözcüğü fitne sözcüğü ile eş anlamda tutulmaktadır. Kadın toplum düzenini bozan tehlike olarak görülmektedir. Kadının cinselliği öne sürülerek baştan çıkaran obje şeklinde tanımlanması, toplumsal düzenin sağlanması açısından kadın bedeninin denetim altında tutulması düşüncesini oluşturmuştur. Bu bağlamda İslam da denetlemenin yolu olarak kadını toplumdan soyutlama ve eve bağlama tercih edilmiştir. Kadının dışarı çıkması ise belli norm ve kısıtlamalar ile sınırlandırılmıştır (Karakaya, 2018b: 46). Berktaş'a göre (2014: 154), İslam, toplumu “ümme” kamusal güç ve iktidarın var olduğu erkek alanı, “aile alanı” kadının ve cinselliğin olduğu kadın alanı olarak ikiye ayırmaktadır. Ve bu ayrım içeriğinde keskin bir sınıflama ve denetimi ortaya koymuştur.

Çaha'ya (2010) göre dini normların kadınlar üzerindeki etkisi çok yönde kendini göstermektedir. Ancak bu etkilerin İslam'ın getirdiği rollerden mi yoksa İslam'ın kültür içerisinde yorumlanmasından mı kaynaklandığı tartışma konusudur. Bu noktada İslami feministler Kur'an ayetlerinin erkek egemenliğini meşru

³⁷ <https://www.kuranvemeali.com/nisa-suresi/34-ayeti-meali>, Erişim Tarihi: 18.07.2021.

görmediği yolundaki kuvvetli inancıyla yeni bakış açıları getirmiştir. İslami feministlere göre Müslüman olmayan feministlerin Kur'an ayetlerini cinsiyetçi ve gerici yorumlamaları sonucu İslam'da eşitsizlik tanımlamalarına sıkça rastlanmaktadır. Buna paralel İslam'a yönelik cinsiyetçi yorumların tek geçerli yorum kabul edilmemesi gerektiği çağrısında bulunan İslami feministler temel-çıkış söylemlerine dikkat çekmektedir: *“Allah adildir. O, iki cinsi birbirini tamamlayıcı olarak yaratmıştır. Kur'an'da kadın ve erkek birbirinin velisidir, dostudur. Dolayısıyla birbirini tamamlayıcıdır”* (Çaha, 2010). Kadın konusunda her ne kadar dini yönden iyileştirici yorumlara ve uygulamalara rastlansa da dinin kadın konusu üzerine etkisi hâlâ yadsınamayacak kadar dikkat çekicidir. Mesela çoğu Müslüman erkeğin, dini normları çıkarlarına uyacak şekilde uygulamaları, eril düşünceyi koruyarak âyetleri genelleştirmeye çalıştıkları görülmektedir (Kaval, 2016: 315).

2.5. FEMİNİST PERSPEKTİF

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği; toplumlar tarafından belirlenmiş cinsiyetler arası rol ve davranış farklılıklarını içermektedir. Erkek ve kadın arasındaki doğal farklılıklar eşitsizliğin kaynağını oluşturmaktadır. Doğa ile özdeş tutulan kadın annelik içgüdüleriyle donatılırken erkek zekâ, güç, saldırganlık gibi vasıflarla donatılarak üstün konuma getirilmektedir (Halimi, 1990: 20). Kadın, biyolojik yapısının verdiği üreme kapasitesinden dolayı toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin etkisiyle annelikten ve ailenin sınırlarından bağımsız düşünülmemektedir. Toplum içerisinde kadınlar birey olarak değil de sorumlu vatandaşlar, eşler, anneler olarak tanımlanmaktadır (Eliuz, 2011: 73). Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve kadın konusunun sorgulanması 17. yüzyılın sonlarında feminist hareketin doğuşu ile başlamış (Budak, 2018) ve kadın konumu çözülmesi gereken bir sorun olarak görülüp eşitsizlikler her yönüyle gündemde yerini almıştır.

Feminizm kısa tanımıyla kadın hareketi şeklinde ifade edilir. Bir hareketin ya da bir olayın ortaya çıkıp faaliyet gösterebilmesi için ilk olarak bir şeylerin farkına varabilmek ve düzeltme ihtiyacı görülüyor ise müdahale etmek gerekmektedir. Connerton (2000)'a göre *“İnsan zihni bir haksızlık algıladığında ya da bir sorun algıladığında bu sorunu düzeltme ihtiyacı duymakta ve çözüme kavuşturmak için neler yapılabilir sorusunu akla getirerek bir şeylerin yapılması ihtiyacını gündeme oturtmaktadır”* (Connerton, 2000: 24). Bu bağlamda Feminizmin, kadına yönelik engel ve sınırlamaların kadınlar tarafından gündeme gelmesi ve hak arayışları sonucu ortaya çıktığı söylenebilir. Michel Andre (1993) feminizmi *“kadınların kendi aralarında bir dayanışma yaratarak, erkek egemen dünyanın norm ve değerlerine, cinsiyetçi politikalarına karşı başlatmış olduğu mücadele”* (Akt. Özüdoğru, 2018a) şeklinde tanımlar. Kadın erkek arasında görülen eşitsizlik feminist hareketin çıkış noktasını oluşturur. Feminist bilim; ideolojik ve amaç odaklı olması bakımından doğrudan siyasi ve söylemsel bir eylem kabul edilir. Çıkışı çok eskilere dayanan, doğru kabul edilen bilgi ve uygulamaların zorunluluğuna karşı çıkan ve çıkışında direnen, güç ilişkileri odaklı siyasi bir çabadır (Marcos, 2000: 25).

Feminist hareket ilk liberal feministler aracılığıyla başlatılmış olsa da sonraları bu harekete görüş farklılıkları taşıyan birçok feminist akım eşlik etmiştir. Tüm feministlerin birleştiği ortak amaç ise kadının ikincilikten kurtarılarak erkeklerle eşit haklara sahip olmasını sağlamak olmuştur (Öztürk, 2009: 247).

Feminizm, ataerkil sistem içerisinde bir cinsin diğer cinsi öteki-ikincil konumlandırmasının yanlışlığı ve bu durumun insani gelişim açısından büyük engel olduğu düşüncesini ve biyolojik cinsiyetin bireysel ve toplumsal kimlikleri biçimlendirmesi noktasını eleştirip sorgulamaktadır. Feminizm, ataerkil toplumsal düzene başkaldırma hareketidir. Aynı zamanda toplumu eğitip bilinç düzeylerini yükselterek eski düzeni yıkıp eşitlikçi bir düzeni sağlamayı hedeflemektedir (Eliuz, 2011: 221).

Feminist yaklaşım, kadının toplumda güç sağlayan konumlarda değil alt konumlarda yer aldığı dolayısıyla geriden gelerek, ikincil olarak varlığını sürdürdüğü konusunu eleştirir. Feminizm cinsiyetler arası ayrımcılığı ataerkil düzene dayandırarak ataerkilliğe karşı oluşturulmuş eşitliği savunma hareketidir (Demirbilek, 2007: 18). Ataerkillik; toplumsal yaşamda hâkimiyetin erkeğin tekelinde olduğunu ifade eden bir kavramdır. Genelde ailede çocuk ve kadınlar üzerinde egemenliğe sahiptir. Otorite ve iktidarı erkek egemenliğine verdiğiinden siyasal, sosyal, ekonomik, yönetim, denetim, karar mercileri gibi önemli alanlarda ataerkillik yetke konumda yer almaktadır. Kısacası ataerkillik erkek üstünlüğünün kurumsallaşmış halidir (Altay, 2019).

Feministler, erkek üstünlüğüne dayalı toplumsal düzenin kadınlar açısından yarattığı sorunları ve bunlara geliştirilecek çözüm yollarını tartışmaktadır. Bu noktada toplumsal cinsiyet kavramını kadınlar ile erkekler arasında rol dağılımı, güç ilişkileri, eşitsiz koşullar gibi sorunları sorgulamaya yarayacak temel bir araç, bir kavram olarak kullanmaktadır (İçli, 2017).

Feminist söylemler, toplumsal cinsiyetin doğasını anlamaya yönelik farklı konulara vurgular yapmış olsalar da (Sosyalist feminizm, Liberal Feminizm, Radikal Feminizm, Marksist Feminizm) eşitsiz güç ilişkilerinin ataerkil bir sistem içinde yeniden ve yeniden üretildiği konusunda uzlaşır ve kadının erkeğe göre ikinciliğini sorgulama noktasında birleşirler (Aktaş, 2013).

Ramazanoğlu'na (1998) göre kadın hareketi olarak tüm feminist söylemlerin ortak özelliği şu şekilde ifade edilebilir;

- *Feminizmin tüm türleri kadınları, erkeklere bağımlı kılan her türden ilişkinin değiştirilmesi gerektiğini savunur.*
- *Feminizm, toplumlarda kadınlara dair oluşmuş mevcut durumların “doğal”, “normal” kabulünü sorgulayarak, geçekte olanı ortaya koymaya çalışır.*
- *Feminizm, kadınların olanaklarına kavuşabilmesi için dünyanın değiştirilmesini, erkekler ve kadınlar arası ilişkilerin dönüştürülmesi ve*

değiştirilmesi amacı taşımaktadır. Bu da feminizmi siyasi bir hareket yapmaktadır.

- *Feminizm, kadın ve erkek eşitliğini sağlamayı amaçlaması ve çözümler üretmesi nedeniyle nedensel ve eleştirel bir özellik taşımaktadır.*
- *Feminizm, kadınların yaşam deneyimleri ve toplumsal konumlarına ciddi sorular ortaya atarak, aklın, bilimin ve toplumsal yapıların sorgulanması amacı taşımaktadır (Akt. Özudoğlu, 2018a:307).*

Kısaca feminizm, doğal görülen eşitsizliklerin yıkılması, bağımlılığı sağlayan zincirlerin kırılması, eşitliği getirecek çözüm önerilerinin sunulması gibi eşitliği sağlama amacı güden siyasi bir kadın hareketidir.

Feminist yaklaşımların cinsiyetçilik söylemlerine bakıldığında cinsiyet rollerinin toplumlarca üretilip, toplumsal düzen içerisinde işlenerek nesillere aktarıldığı savının geniş yer kapladığı görülmektedir. Feministler toplumsal cinsiyetin ürettiği kadının zayıf ve yeteneksiz olduğu görüşüne itiraz ederek bu anlayışın asıl sebebini toplumsal örgütlenmenin kadını dışarıda bırakarak belirli cinsiyet rolleriyle sınırlandırılmasına dayandırmaktadır. Kadın erkek arasındaki farklılıkların yaşam koşulları değiştikçe değiştiğini belirtmektedir. Günümüz dünyasında bilim ve teknoloji gelişiminin “kadınlar yapamaz” denilen çoğu işleri yapar duruma getirdiğini iddia etmektedir. Kadının zayıf/güçsüz olduğu tezine bu durumun erkeklerde de görüldüğünü deneylerle kanıtlayarak karşı çıkmaktadır (Savcı, 1999: 131). Feminist araştırmacı ve akademisyenler cinsiyetçi yapılanmanın kodlarını şu şekilde açıklamaktadır;

“Siyasi ideolojilerin tümü, özel alan-kamusal alan ayrımını destekler, kadınları özel alanlarla sınırlar. Kadınların, biyolojik cinsiyetleriyle bağlantılı olmayan ev içi rollerinin sürmesi, ataerkil sistemin kendini yeniden üretmesi ve varlığını sürdürmesine yol açar. Kökleri çok eskiye dayanan ataerkil sistem, kadınların görünmeyen ve ücretlendirilmeyen ev içi emeğinin sömürülmesine dayanır” (Kolay, 2015: 9).

Kadınların özel alanla sınırlı kalarak ev içi rollerini sürdürmeleri ataerkil düzenin işlemesine neden olduğu gibi aynı zamanda kadınları kamusal/sosyal alanlardan uzak tutmaktadır.

Feminizmin tarihsel sürecine baktığımızda özellikle 1700’lerin sonlarında seslerini duyurmaya başladıkları görülmektedir. Özellikle Fransa’da kapitalizmin başlaması ve bu süreçte kadınların özel alana itilmesi batıda feminist hareketin başlamasını sağlamıştır. Hak arayan feminist gruplar oluşmuştur. Feminist gruplar kadın oldukları için karşı karşıya kaldıkları zorlukları, sosyal ve siyasal hak

taleplerini dile getirmişlerdir. Kadın düşüncesi üzerine özellikle 1792’de İngiltere’de Mary Wollstonecraft’ın *A Vindication of the Rights of Women* (Kadın Haklarının Bir Savunusu) eseri kadınların kadın olmaktan kaynaklı yaşadıkları zorluklar ve diğerleriyle eşit olma taleplerini ifade etmesi açısından önemli bir eser niteliğindedir. Bu süreçle birlikte feminizmin başladığı kabul edilmektedir.

Birinci dalga feminizm olarak kabul edilen bu dönemde temel haklar talep edilmiştir. Kadınların oy hakkı, fırsatlarda eşitlik, mülkiyet hakkı, yaşam hakkı ve özgürlükleri gibi haklar dile getirilmiştir. Bu dönemin asıl amacı beyaz üst ve orta sınıf kadınları ev ortamından çıkararak erkeklerle eşit şekilde kamusal alana koymak olmuştur. Bunun için cinsiyetin insan olmakla hiçbir ilgisi olmadığını sık sık tartışarak, kadınlarında eşit hak ve özgürlüklere hakkı olduğu savunulmuş ve yerleşmiş kadın algısı yıkılmaya çalışılmıştır. İlk feminist dalga ataerkil düzene karşı tepkilerin oluşmasını sağlayarak feminist hareketi bir zemine oturtmuştur (Aktaş, 2006; Aktaş, 2013; Berktaş, 2013; Atan, 2015; Kolay, 2015; Taş, 2016; Özudoğru, 2018a; Sarıgöl, 2020).

İkinci dalga feminizm, genellikle 2. Dünya savaşı sonrasında başlatılır. Bu dönemde birinci dalga feminizmde talep edilen hakların yerleşik ataerkil düzene etki etmediği görülerek kişisel alana yönelmişlerdir. Kadının ev içi rolleri, kadının bedeni ve doğurganlığı, cinsiyetler arası eşitsizlik ikinci dalga feminizmin mücadele alanını oluşturmuştur. Kadınlar bedenlerini eril denetimden kurtarmayı hedeflemişlerdir. Kendi bedenleri üzerinde söz sahibi olmayı istemişlerdir. Çalışma yaşamına girebilmek, ücret eşitliği, aile hukukunun eşitlikçi temelde gözden geçirilmesi ve medyadaki cinsiyetçi temsillere son verilmesi talebinde bulunmuşlardır. Ayrıca bu dönemde kadına yönelik şiddet, tecavüz, aile içi şiddet, taciz, her türlü ekonomik, fiziksel, psikolojik şiddete karşı seslerini duyurmaya çalışmışlardır. Bu dönemde Carol Hanish’in “Kişisel olan politiktir” sözü, kadın hareketinin en önemli sözü olmuştur. Bu dönem feminizmin neye karşı olduğunun tam olarak ortaya konduğu dönemdir. Bu dönemde feministler, kadın farklılıklarını pozitif farklılığa çevirme çabasına girmişlerdir (Aktaş, 2006; Aktaş, 2013; Berktaş, 2013; Atan, 2015; Kolay, 2015; Taş, 2016; Özudoğru, 2018a; Sarıgöl, 2020).

Üçüncü dalga feminizm, 1980-90’larda başlatılır. Bu dönem feministleri ikinci dalga feminizm döneminde oluşan tek tip kadın bakışı algısını değiştirmek için farklı kadınlık durumlarına dikkat çekmeye çalışmıştır. Kadınlar arası farklılıklar vurgulanarak, karşılaştıkları eşitsizlik türlerinin aynı olmadığı, kadınların içinde

bulunduğu sınıf, etnik kimlik, gelenekler gibi nedenler kadınlar arası farklılıklar olarak belirtilmiştir. Özellikle bu farklılıklar dikkate alınarak politika üretilmesi gerektiğini vurgulanmıştır. Bu dönemde, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet fazlaca sorgulanmıştır. Feministler kadın erkek eşitsizliğinin inançlar ve öğretiler neticesinde oluştuğu düşüncesini savunmuşlardır. Feministler başta insanın temel hak ve özgürlüklerini kısıtlayan gelenekler olmak üzere, savaş, doğa kirliliği gibi pek çok zarar veren unsura karşı çıkmışlardır. Üçüncü dalga feministler, her kadının farklı baskı ve ezilmişlik sorunlarının olduğunu vurgulayarak farklılıkların ortaya konması gerekliliğini savunmuşlardır (Berktaş, 2013; Aktaş, 2013; Aktaş, 2013; Atan, 2015; Kolay, 2015; Taş, 2016; Özudoğru, 2018a; Sarıgöl, 2020).

Göç alanı feminist çalışmalarda, kadın eylemlerini öne çıkarmak için öncelikle hane içine ve ev içinde gerçekleşen işlere bakmak gerektiği vurgulanmıştır. Göç ve göçmenlik sürecinde birey olarak kadının durumunu ortaya koymak amacıyla özgün kadın deneyimlerine dikkat çekilmiştir. Göç alanında gerçekleştirilen kadın çalışmaları neticesinde toplumsal cinsiyetin göç kararını yapılandırđı gibi göç sürecini de yapılandıran bir kategori olduğu fark edilmiştir. Bu noktada Feminist kuramlar tüm eşitsizlikleri dikkate alarak, göçmenlerin (kadın-erkek) deneyimlerine toplumsal cinsiyet, sınıf, ırk, cinsellik gibi çoklu tanımlamalar ışığında bir bakış getirmiştir (Buz, 2007).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SURİYELİ MÜLTECİLER VE TOPLUMSAL CİNSİYET

3.1. SURİYE ZORUNLU GÖÇÜ VE SURİYELİ MÜLTECİLER

Zorunlu göç kategorisi nedenleri açısından kendi içerisinde çeşitlilik göstermektedir. İnsandan kaynaklı sebeplere dayalı gerçekleştirilen zorunlu göç ve doğa kaynaklı sebeplere dayalı zorunlu göç şeklinde ayrılabilir. İnsan kaynaklı zorunlu göçler etnik, dini, siyasi baskılar, çatışma ve savaş gibi ortamlardan kaynaklı zorlanarak ve zor kullanılarak gerçekleşen göçlerdir (Keser, 2011). Hareket açısından bir yerden çıkıp yeni bir yere yerleşme veya göç eyleminin sonlanması göçün mekânsal açıdan tamamlandığını göstermektedir. Ancak zorunlu gerçekleşen göçler diğer göç kategorileri ile karşılaştırıldığında korunma ihtiyacı ve travmatik geçmiş (zulüm görme, taciz, tecavüz, tehdit, alı konma vb.)³⁸ olaylar neticesinde göç edenlerde yarattığı yıkıcı etkileri aradaki farkı derinleştirmektedir. Bu tanımlama neticesinde zorla yerinden edilmenin mekânsal tanımdan çok göç edenlerde yarattığı maddi/manevi tahribatı ifade ettiği söylenebilir.

Türkiye açısından uluslararası zorunlu göç olgusuna bakıldığında yüzyıllardır göç hareketleri ile karşı karşıya kaldığı söylenebilir. Özellikle 1800’lerin ikinci yarısından itibaren gerçekleşen büyük göç dalgaları günümüz Türkiye’sinin oluşmasında büyük pay sahibi olmuştur. 1850’de Kırım Tatarlarıyla başlayan göç dalgası Gürcüler, Çerkezler, Dağıstanlılar, Çeçenler, Lazlar gibi halkların göçüyle devam etmiştir. 1900’lerin başında Suriye, Hicaz, Mezopotamya’dan gelen Arap göçü, Bosna göçü, mübadele gibi göçler ile Türkiye göç almaya devam etmiştir. 1900’lerin ikinci yarısına kadar içe göç alan Türkiye bu tarihten 2000’li yıllara kadar dışa göç veren ülke konumunda olmuştur. Ancak yoğun olarak dışa göç verse de bu tarihlerde Rusya, Afganistan, İran, Irak, Doğu Türkistan vb. göçler gelmeye devam etmiştir. 2000’li yıllara gelindiğinde başlangıcı 2011 yılına dayanan kitlesel Suriye göçü nedeniyle Türkiye yoğun göç alan ülke konumunda ilk sırayı almıştır. Tarihte Türkiye’ye yönelen Suriye göçlerine bakıldığında bireysel gelenler dışında 1945-1967 yılları arasında kitlesel/toplu göçler gerçekleşmiştir.³⁹ Türkiye başlarda Türk

³⁸ <https://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2020/09/SB2019-TR-04092020.pdf>, Erişim Tarihi: 20. 07. 2021.

³⁹ <https://www.goc.gov.tr/kitlesel-akinlar>, Erişim Tarihi: 09.02.2021.

soyundan olanlara açık bir politika izlerken, özellikle Sovyet Rusya'nın dağılmasından sonra gelen göçlerle çeşitlilik göstermeye başlamıştır. Ayrıca Türkiye'nin konumu itibarı ile Avrupa'ya geçiş kapısı olarak görülmesi hem göçün hedefi olmasını sağlamış hem de göçü daha da çeşitlendirmiştir (Barın, 2015).

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) Türkiye'ye yönelik göçleri tarihsel olarak iki kategoride ele almaktadır: Cumhuriyet öncesi ve Cumhuriyet dönemi göçler.

Cumhuriyet öncesi göçler;

- (1492) İspanya'dan kurtarılıp Osmanlı topraklarına getirilen Yahudiler
- (1709) İsveç Kralı ve beraberindekilerin sığınması
- (1849) Macar göçü
- (1856-1864) Kafkas göçleri
- (1917) Korgeneral Vrangel ve yandaşlarının sığınması şeklinde özetlenmektedir.

Cumhuriyet dönemi göçler;

- (1922-1938) 384 bin kişilik Yunanistan'dan gelen göç
- (1923-1945) Balkanlar'dan gelen 800 bin kişilik göç
- (1933-1945) 800 bin kişilik Almanya çıkışlı göç
- (1988) 51.542 Irak göçü
- (1989) Bulgaristan'dan gelen 345 bin kişilik göç
- (1991) I. Körfez Savaşı'ndan sonra 467.489 kişilik Irak'tan gelen göç
- (1992-1998) 20 bin kişilik Bosna göçü
- (1999) Rusya'dan 17.746 kişilik göç
- (2001) Makedonya'dan gelen 10.500 kişilik göç
- Nisan 2011- Mart 2021 tarihleri arasında Suriye'den Türkiye'ye 3.6 milyon kişilik göç gerçekleşmiştir. Eğitim, çalışma ve diğer amaçlarla ülkeye giriş yapanlar da eklendiğinde günümüz Türkiye'si yaklaşık on milyon yabacıya kucak açmıştır.⁴⁰

GİGM verilerine bakıldığında yüz yıllardır Türkiye topraklarının farklı nedenlerden kaynaklı (sığınma talebi, soy birliği, din birliği vb.) farklı topraklardan göç almış ülke konumunda yer aldığı görülmektedir.

Göç literatürü göç nedenlerini farklı kategorilerde değerlendirmektedir. Nedenleri ve biçimleri nasıl olursa olsun göçler; başta toplumların demografik yapıları olmak üzere, siyasal, ekonomik, kültürel, psikolojik, coğrafik ve sosyal

⁴⁰ <https://www.goc.gov.tr/goc-tarihi>, Erişim tarihi: 05.04.2021.

yapılarını etkileyerek, değiştirip dönüştürmektedir (Sağır, 2012). Zorunlu/zorla yerinden edilen göçlerde öncelik hayatların güvence altına alınması olmaktadır. Can güvenliği acil çözüm gerektiren bir sorun olarak varlık göstermektedir. Bu durumda göç edecek kişiler gidilecek yerin koşullarını dikkate almadan ulaşım kolaylığı, mesafe yakınlığı, geçiş süresinin kısalığı kriterlerini karşılayan yerleri (bölgeyi veya ülkeyi) hedef olarak seçmektedir. 2011 yılında başlayan Türkiye'ye yönelik Suriye kitlesel göçü bu kapsamda değerlendirilmektedir.

Suriye göçü Arap ülkelerinde görülen hak ve özgürlük çağrılarının Suriye'ye yansması ve burada oluşturduğu etki sonucu gerçekleşmiştir. İlk tepki, 2010 yılında Tunuslu seyyar satıcı bir gencin, geçimini sağladığı arabanın devlet görevlilerince elinden alınmasına karşılık kendini yakması olmuştur. Bu olay üzerine Tunuslu halk tarafından yönetime karşı tepkiler baş göstermiştir. Tepkilerin ülke genelinde giderek büyümesi ve kitlesel hale dönüşmesi olayın diğer Arap ülkelere sıçramasına ve zincirleme olaylara neden olmuştur. Libya, Tunus, Mısır, Ürdün, Bahreyn, Suriye ve Yemen gibi Arap ülkelerinde görülen ve Arap baharı olarak adlandırılan bu olaylar bazı yerlerde iç karışıklığa ve gösterilere bazı yerlerde silahlı çatışmalara dönüşmüştür. Toplumların yıllardır yaşadığı baskı, zorbalık, yoksulluk, sefalet tepkilerini dile getirdiği bu ayaklanmalarda birçok insan canından olup malını-mülkünü kaybederek ülkesini terk etmiştir (Kaya, 2017).

Suriye'de başlayan ayaklanmayı açıklayabilmek için önce Suriye hakkında birkaç açıklama yapmak gerekmektedir. Suriye çoğunluğu Sünni Araplar olmak üzere Sünni Kürtler, Alevi Araplar ve Hıristiyanlar dahil etnik çeşitlilik gösteren bir nüfusa sahiptir. 45 yıldır Alevi Arap etnik grubuna mensup Esad ailesi tarafından yönetilmektedir. Tek parti rejimine dönüşmüş bu yönetim şeklinin diğer etnik gruplara huzursuzluk vermesi halkın bir kesiminde gerilimlerin artmasını sağlamıştır.⁴¹ Tunus'ta gerçekleşen olay Suriye'de yönetimden hoşnut olmayan bu kesimin özgürlük çağrısıyla ayaklanmasına neden olmuştur. Mevcut siyasi rejimin protestoları susturmak için şiddet kullanması bir çatışma ortamının doğmasına neden olmuştur. Çatışmaların sivillerin canına, malına ve sosyal yaşamına etki edecek derecede şiddetlenmesi, düzenin bozulması, temel ihtiyaçların karşılanamaması göçü zorunlu kılmıştır (Karkın ve Yazıcı, 2015).

⁴¹ Kamp Dışında Yaşayan Suriyeli Kadın Sığınmacılar Raporu, MAZLUMDER, file:///C:/Users/Asus/Documents/Downloads/1489089845.pdf , Erişim Tarihi: 17.04.2021.

Suriye savaşı neticesinde Suriye halkının başta komşu ülkeler olmak üzere dünyanın birçok yerine göç ettiği bilinmektedir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Tarihte örneğine sık rastlanmayan ve yoğunluğu ile dikkat çeken Suriyelilerin durumunu “*yakın tarihte görülen en büyük göç dalgası*” şeklinde değerlendirmektedir (Erdoğan ve Kaya, 2015: 317).

Türkiye, Suriye ile sınır komşusu olması ve geçiş ülkesi konumunda yer alması nedeniyle en çok Suriye göçü alan ülke olmuştur. 2011 yılında başlayan ve özellikle 2013’de kitlesel hale dönüşen Suriye göçü toplumsal tedirginliğe rağmen Türkiye’de ciddi olaylara sahne olmamıştır. Sayılarının fazlalığı ya da ülkede her yere yerleşebilmeleri, yerli halk ile çok fazla sorunların yaşanmıyor olması, Türkiye’nin Suriyeli mültecilere yönelik tepkili olmadığını göstergesi sayılmaktadır. Erdoğan (2019) hazırladığı raporda Türkiye toplumunun Suriyeli mültecileri kabulünü, diğer bir ifade ile tepkisiz kalmasını bazı başlıklar altında ifade etmektedir;

- *Kitlesel sorunlara/krizlere alışkanlık ve kültürel-dinsel dayanışma: Göçe ilk yıllarda empati ile yaklaşılması, iki toplum arasında kültürel ve dini yakınlığın bulunması. Bu durum mültecilerin kolay yerleşmelerini sağlamıştır. Hatta sonradan gelen göçlere zemin hazırlamıştır dahi denilebilir.*
- *Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın olumlu söylem ve davranışı: Türkiye toplumunun neredeyse yarısının Erdoğan’a güvenerek sorgusuz sualsiz destekleyip kabul etmesi.*
- *Savaş sonrası Suriyeli mültecilerin yeniden ülkelerine döneceği inancı.*
- *Yoksulluk dayanışması: Suriyeli mültecilerin çoğunun ekonomik yoksunluktan konut kiralalarının uygun olduğu yoksul mahallelerine yerleşmeleri burada yaşayan yerli toplum ile dayanışma içine girmelerini sağlamıştır.*
- *Ülkede iş kaybının sınırlı kalması: Araştırmalar ışığında Suriyeli mültecilerin yoğunlukta olduğu sınır yerleşim yerleri hariç ülke genelinde yerli halka etki edecek düzeyde iş kaybının olmadığı dile getirilmiştir.*
- *Suç oranlarında artışın gözlenmemesi ve suçların bireysel düzeyde gerçekleşmesi.*
- *İş kaybı konusunda olduğu gibi kamu hizmetlerinde aksamının Suriyeli mültecilerin yoğunlukta olduğu il ve ilçeler ile sınırlı kalması.*
- *Mültecilerin ve göçmenlerin belli yerlere yerleştirilmesi politikasının Suriyeli mültecilerde uygulanmaması yani Suriyelilerin istedikleri yerlere yerleşebilmeleri ve kendi çalışma alanlarını yaratmaları kabulü kolaylaştıran etkenlerdir (Erdoğan, 2019: 15-16).*

Neticede Suriyelilerin ülkenin her yerine yerleşebilmeleri sonucu ev kiralari konusunda gelir aracı olarak görülmesi, genellikle ucuz iş gücünde yer almaları ve zamanla ülkelerine döneceklerinin düşünülmesi Suriye halkının kabulünü kolaylaştırmıştır.

Türkiye'nin Suriye ile sınır komşusu olması ve mültecilerin halk tarafından fazla reddedilme olaylarıyla karşılaşmaması Suriyeli göçünü katlayarak arttırmıştır. Fakat ilk başlarda dini ve kültürel yakınlık söylemleri toplumsal kabulde önemli rol oynasa da Suriyelilerin giderek sayıca artması ve çatışmaların sürmesine paralel kalıcı olarak görülmeleri, iş olanaklarının azalması, kamu hizmetlerinden yararlanmada yaşanan kayıplar gibi faktörler nedeniyle dini ve kültürel yakınlığın önemini yitirdiği görülmüştür.⁴²

GİGM'in 2021 tarihli Göç Raporu verilerine göre Türkiye'de 3.699.388 geçici koruma kapsamına alınmış Suriyeli nüfus bulunmaktadır. Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin illere göre dağılımında 81 ilde yani Türkiye'nin tüm bölgelerinde Suriyeli nüfusun olduğu gösterilmektedir.

Tablo 1

*Ağustos 2021 Yılı Suriyelilerin geçici barınma merkezlerine göre dağılımı*⁴³

İl Adı	GBM Adı	GBM Mevcudu	Toplam Mevcut
Adana (1)	Sarıçam	18.132	18.132
Hatay (3)	Altınözü	2.526	8.695
	Yayladağı	3.426	
	Apaydın	2.743	
Kahramanmaraş (1)	Merkez	9.981	9.981
Kilis (1)	Elbeyli	8.293	8.293
Osmaniye (1)	Cevdetiye	8.565	8.565
Toplam		53.666	

Toplam 3.699.388 Suriyeli nüfusun 53. 666'sının geçici barınma merkezlerinde yaşadığı belirtilmektedir. Geriye kalan 3.643.722 kişi Türkiye geneli farklı illere dağılmış durumdadır.

Tablo 2

*Ağustos 2021 Yılı Geçici Koruma Statüsünde Bulunan Suriyelilerin İlk 10 İle Göre Dağılımı*⁴⁴

İl Adı	Genel Nüfus	GKS'nde Bulunan Suriyeliler
İstanbul	15.011.868	530.034
Gaziantep	2.085.795	455.281
Hatay	1.654.907	436.290
Şanlıurfa	2.108.013	424.261
Adana	2.244.748	253.892
Mersin	1.839.975	232.252
Bursa	3.057.247	180.910
İzmir	4.365.022	149.017

⁴² <https://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2020/09/SB2019-TR-04092020.pdf> , Erişim Tarihi: 20.07.2021.

⁴³ <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>, Erişim Tarihi: 20.07.2021.

⁴⁴ <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>, Erişim Tarihi: 20. 07.2021.

Konya	2.224.384	120.967
Kilis	141.454	105.483

Tablo 2’de görüldüğü gibi Türkiye’de en fazla Suriyeli barındıran iller sıralamasında 530.034 kişiyle İstanbul (il nüfusu 15.011.868) ilk sırada yer almaktadır. İstanbul’u takiben 455.281 kişiyle Gaziantep (il nüfusu 2.085.795) ikinci sırada, 436.290 kişi ile Hatay’ın (il nüfusu 1.654.907) üçüncü sırada yer aldığı görülmektedir. Şanlıurfa 424.261 (il nüfusu 2.108.013), Kilis 105.483 (141.454) ile en fazla Suriyeli barındıran iller sıralamasında ilk beşte yer almaktadır. Kilis’te Suriyeli mülteci nüfusun genel nüfusa oranı dikkat çekicidir. Gaziantep, Hatay, Şanlıurfa ve Kilis sınırda yer alan illerdir.

Tablo 3

*Ağustos 2021 Yılı Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyelilerin Yaş ve Cinsiyete Göre Dağılımı*⁴⁵

Yaş	Erkek	Kadın	Toplam
Toplam	1.989.873	1.709.515	505.922
0-4	261.660	244.262	565.451
5-9	291.590	273.861	565.451
10-14	219.158	205.880	425.038
15-18	138.405	118.535	256.940
19-24	284.251	214.151	498.402
25-29	221.622	160.841	382.463
30-34	167.124	121.292	288.416
35-39	125.400	98.204	223.604
40-44	85.690	74.710	160.400
45-49	58.083	56.784	114.867
50-54	46.077	44.943	91.020
55-59	35.059	35.111	70.170
60-64	23.112	23.865	46.977
65-69	15.054	15.893	30.947
70-74	8.896	9.799	18.695
74-79	4.375	5.422	9.797
80-84	2.397	3.198	5.595
85-89	1.140	1.684	2.824
90+	780	1.080	1.860

Türkiye’de bulunan Suriyeli nüfusun cinsiyet dağılımı incelendiğinde 3.699.388 Suriyeli nüfusun 1.709.515’inin kadın, 1.989.873’ünün erkek olduğu görülmektedir. Bu durumda Suriyeli mülteci kadın sayısı erkeklerden 280.358 daha az olmaktadır. GİGM’in yayınladığı yaş aralığı tablosuna göre Suriyeli erkeklerin toplam Suriyeli nüfusun % 53,6’sını Suriyeli kadınların ise % 46,4’ünü oluşturduğu görülmektedir. 18 yaş üstü Suriyeli kadın sayısı 1.079.060 kişidir. Suriyeli erkeklerin sayısı, Suriyeli kadınların sayısından 280.358 fazla görülmektedir. Kadın-erkek sayısı arasında farklar çok fazla olmamakla birlikte, 0-49 yaş aralığında Suriyeli erkek nüfusun fazla

⁴⁵ <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>, Erişim Tarihi: 20.07.2021.

olduğu görülürken 60-90 aralığında Suriyeli kadın nüfusun fazlaştığı görülmektedir.⁴⁶

3.1.1. Hatay’da Suriyeli Mülteciler

Hatay Türkiye’nin güneyinde, İskenderun körfezinin doğusunda yer alan ildir. Batıda Akdeniz’e sınırları olan il, kuzeybatıda Adana, kuzeyde Osmaniye, kuzeydoğuda Gaziantep illeri ile güney ve doğuda Suriye Devleti’ne komşuluk etmektedir. Hatay’ın Antakya, Altınözü, Arsuz, Belen, Defne, Dört Yol, Erzin, Hassa, İskenderun, Kırıkhan, Payas, Kumlu, Reyhanlı, Samandağı ve Yayladağı olmak üzere 15 ilçesi bulunmaktadır.⁴⁷ Hatay kendi içerisinde farklı etnik gurupları, yaşam biçimini barındıran farklı kültürlerin iç içe yaşadığı bir şehirdir. 15 ilçe ve yaklaşık 365 köy bulunmaktadır. Daha çok tarım işçiliği ön plandadır. Bu nedenle bir bakıma kırsal özellikler ağır basmaktadır.⁴⁸

Suriye’de gerçekleşen iç savaş nedeniyle dünyada birçok ülkeye özellikle Suriye ile sınır komşusu olan ülkelere yoğun Suriyeli göçü gerçekleşmiştir. Türkiye’ye Suriye’den ilk göç hareketi, Hatay’ın Reyhanlı ilçesinde, Cilvegözü Gümrük Kapısından 29 Nisan 2011 yılında 234 kişilik geçişle başlamıştır. O tarihten bugüne Türkiye’de ve Hatay’da Suriyeli sayısı artarak yoğunlaşmıştır.⁴⁹ Suriye iç savaşında en çok etkilenen sınır illerden biri Hatay olmuştur. Suriye zorunlu göçünün Hatay’a etkilerinin ekonomik ve toplumsal tesirleri dışında demografik boyutu da hissedilir durumdadır.⁵⁰ Türkiye’ye geçiş sonrası kamplarda kalmak istemeyen Suriyeliler Hatay gibi sınır illerde kendi kiraladıkları evlerde kalmayı tercih ederek buralarda nüfusun yoğunlaşmasına neden olmuştur (Nurdoğan, Dur ve Öztürk, 2016). Hatay, Suriye ile sınır komşusu olması bir tarafa karşılıklı ekonomik ve toplumsal iletişim ve etkileşimin olduğu bir şehirdir. Aynı zamanda Hatay sınırı kaçakçılığın yoğun olduğu ve dolayısıyla kaçak giriş çıkışların sıklıkla gerçekleştiği sınır kentidir (Çelik, 2020). Hatay’ın Suriye ile sınır komşusu olması Hatay’da Suriyeli nüfusun yoğun olarak bulunmasına sebep gösterilebilir.

Göçlerin yerleşilen topluma ekonomik, toplumsal, siyasal birçok anlamda etkisi olduğu bilinmektedir. Erdoğan (2014) Hatay’ın da içinde yer aldığı medya

⁴⁶ <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>, Erişim Tarihi: 15.05.2021.

⁴⁷ [http://www.hatay.gov.tr/sosyal-ve-cografi-durum\(10.04.2021\)](http://www.hatay.gov.tr/sosyal-ve-cografi-durum(10.04.2021)) <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>, Erişim Tarihi: 16.06.2021.

⁴⁸ <http://www.hatay.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 22.04.2021.

⁴⁹ <https://haberuskudar.com/hataydaki-suriyeli-siginmaci-sayisi-400-bini-gecmis-Durumda>, Erişim Tarihi: 09.05.2021.

⁵⁰ https://www.tesev.org.tr/wp-content/uploads/rapor_Suriyeli_Siginmacilarin_Turkiyeye_Etkileri.pdf, Erişim Tarihi: 21.06.2021.

analizi araştırmasında medyada Suriyelilere yönelik yer alan sorunları řu şekilde sıralamaktadır;

*“-mültecilerin işledikleri suçlar (saldırı, hırsızlık, kaçakçılık, fuhuş, taciz) ve suç işlemeye yönelik yüksek potansiyele sahip oldukları kabulü,
-salgın hastalık tehdidi, yüksek devlet harcamalarına sebep oluşları, dilencilik yapmaları,
-çadır kentlerde çıkardıkları isyanlar,
-Suriyeli kadınların kuma haline gelişleri ve bunun bölge halkı üzerindeki psikolojik etkileri,
-gelişlerinin kira fiyatlarını yükseltmesi ve yasadışı şekilde ucuz işçi olarak tercih edilmeleri”(Erdoğan, 2014: 46-47).*

Bu bağlamda hem Hatay halkı açısından hem Suriye’den gelenler açısından sosyal, kültürel, ekonomik farklılıklar görünür ve etkisi kaçınılmaz olmuştur. Kira fiyatlarının yükselmesi, kuma evlilikleri, fuhuş, taciz, kaçakçılık gibi konular kiracı olan ve olumsuzluklardan hoşnut olmayan yerli halkın tepkisine neden olmuştur.

Göç öncesi Hatay’da işsizlik problemi, eğitim ve sağlık hizmetlerinde kapasite sorunları, kamusal hizmetlerin sunumu gibi genel hizmetlerin sağlanması gibi faaliyetlerde ülke standartlarının altında kaldığı ve kamu yatırımı gerektiren yerlerin başında geldiği bilinmektedir. Ancak Hatay bu durumda iken bir de Suriyelilerin göçle gelmeleri sonucunda genel hizmetlerde farklılaşma ve yaşam kalitesinin düşüşü kaçınılmaz olmuştur (Güngördü ve Kurtarı, 2016). Gün geçtikçe artan sığınmacı sayısı, yerli halkın iş olanaklarını kaybetmesi, Suriyelilerin düşük ücretli olarak işe yerleşmeleri gibi sebepler yerli halkın olumlu bakış açısını olumsuzla çevirmiştir. Göç ile birlikte yaşanan uyumsuzluk, işsizlik, toplumdan dışlanma, ötekileştirilme, çocukların düşük ücretle çalışmak zorunda kalması, çatışmalardan kaynaklı sığınmacılarda var olan fiziki ve ruhsal sağlık problemleri, ekonomik yetersizlikten suça itilme ve fuhuş gibi büyük sorunlar kendini göstermektedir (Harunoğulları ve Cengiz, 2016). Konuya dair çalışmalarda Türklerin gelir kaybı, istihdam yetersizliği, kiraların yükselmesi, iş kaybetme gibi ekonomik kaygıları, hırsızlık, tedirginlik, cinayet gibi güvenlik sorunları, vatandaşlık, çalışma hakkı, otuma izni gibi temel hakların verilmesi, belediye, sağlık, eğitim, sosyal, siyasi haklar gibi nedenlerden yerli halkın Suriyelilere bakış açısının olumsuz olduğu bulgulanmıştır (Çiftçi, 2018: 2253). Mültecilerin yoğunlukta bulunduğu Hatay gibi yerleşim yerlerinde yaşanan bu tür kayıplar ve olumsuzluklar toplumun sosyo-kültürel ve ekonomik yapısını değiştirip, etkileyerek kötüleşmeye itmektedir.

Bu durum yerel halkın zorunlu gelen Suriyeli mültecilere bakış açısını değiştirmektedir.

2021 GİGM verilerine göre Hatay'da toplam 1.654.907 nüfus tespit edilmiştir. Bunun 436.290'ını % 26,36 oranla Suriyeliler oluşturmaktadır. Suriyeli nüfusun 8.695'i geçici barınma merkezlerinde (Altınözü, 2.526; Yayladağı, 3.426; Apaydın, 2.743) bulunmaktadır. Geçici barınma merkezleri dışında kalan 427. 595 Suriyeli ise Hatay merkez ve ilçelerinde yerli halk ile iç içe yaşamını sürdürmektedir.⁵¹

Hatay'da ilçeler bazında, nüfusa oranla en fazla Suriyeli barındıran ilçenin Reyhanlı olduğu görülmektedir. Reyhanlı'yı takiben Kumlu, Kırıkhan, Yayladağı, Antakya en çok Suriyelinin bulunduğu yerlerdir. Samandağ ilçesinin 561 kişi ile en az Suriyeli barındıran ilçe olduğu görülmektedir.⁵² Harunoğulları ve Cengiz (2016) Suriyelilerin Hatay'da mekânsal dağılımına ilişkin gerçekleştirdiği çalışmada mültecilerin yerleşilecek yeri ilk olarak sosyo-ekonomik durumlarına göre seçtiklerini belirlemişlerdir. İkinci faktör olarak din olgusunu vurgulamışlardır. Özellikle Hatay'ın çok etnisiteli yapısının mültecileri kendilerini rahat, ait hissedebilecekleri mekânlara yönelttiğini bulgulamışlardır. Mültecilerin gelirlerine, dini ve kültürel yaşantılarına, akrabalık ağ ilişkilerine göre yerleşim yerlerini belirlediklerini ortaya koymuşlardır (Harunoğulları ve Cengiz, 2016: 314).

3.1.2. Suriyeli Mülteci Kadınlar

Türkiye'de Suriyeli kadın nüfusu genel Suriye nüfusu (3.699.388) içerisinde 1.709.515 kişi olarak gösterilmektedir. İller bazında Suriyeli nüfuslara baktığımızda Hatay ilinin toplam il nüfusu 1.654.907 iken bunun 436.290'ının Suriyeli nüfustan oluştuğu görülmektedir.⁵³

Literatürde Hatay'da Suriyeli mülteci kadınlar konusunda pek fazla çalışma olmadığı görülmektedir. Bu nedenle Suriyeli mülteci kadınların ifadelerinde köy kırsal kesim anlatılarının görülmesi ve konunun daha iyi anlaşılması amacıyla Hatay'da kırsal alanda kadınlar üzerine hazırlanmış iki araştırma çalışmaya eklenmiştir.

Hatay kırsalında kadınları konu eden Şahinler ve Savaş'ın çalışmasında, kadınların eğitimde yeterince yer alamadığı, küçük yata evliliklerin ve çokeşli

⁵¹ <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>, Erişim Tarihi: 20.05.2021.

⁵² <https://www.nufusune.com/hatay-nufusu>, Erişim Tarihi: 17.08.2021.

⁵³ <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>, Erişim Tarihi: 16.06.2021.

evliliklerin görüldüğü, mal paylaşımında erkeklere oranla ya daha az ya da hiç hak almadıkları bulgulanmıştır. Elde edilen veri yüzdeleri aşağıda gösterilmektedir;

“kadınların büyük çoğunluğu (% 72,8) ilkokul mezunu [...], kadınların ilk evlenme yaşı 13, ortalama evlenme yaşı 19 [...], iki veya üç eşli aile (% 2,6) [...], mirastan erkek kardeşlere göre daha az pay alma (% 65,2) ailelerin kız ve kadınlara miras bırakmama (% 27,8) [...] şeklinde ifade edilmiştir (Şahinler ve Savaş, 2011: 25, 27, 29, 34).

Bir diğer araştırma Atay'ın (2013) Hatay'da gerçekleştirdiği Kırsal alanda kadın çalışmasıdır. Çalışmada araştırmaya katılan katılımcıların konuya dair yorumları şu şekilde yer almıştır;

- Erkeklerin toplumda daha baskın oldukları,
- Aile reisinin erkek olduğu ve aile geçiminden erkeklerin sorumlu tutulduğu,
- Ev işlerinin kadının asli görevlerinden olduğu, kadının yaşlılara bakması gerektiği ve kadının eşi ve çocuklarına manevi destek vermesi gerektiği,
- Aile içi kararların erkek tarafından alınması gerektiği gibi (Atay, 2013: 115-116).

Çalışmada, kırsalda yaşayan kadınların çoğunluğunda, kadının konumu, yapması veya yapmaması gereken konulara dair görüşlerde benzerlik olduğu görülmektedir. Görüşlerin toplumsal cinsiyet rollerini yansıtır olmasından dolayı, içselleştirilmiş eşitsizliklerin olağan görülmesi şeklinde yorumlanabilmektedir.

Toplumsal cinsiyet olgusunun yarattığı tehdit, tehlike ve zorluklar mülteci kadınlar açısından daha zorlu olabilmektedir. Suriyeli mülteci kadınlar bir taraftan toplumsal cinsiyetin getirdiği zorlukları yaşarken diğer taraftan mülteci olmanın yarattığı olumsuz etkileri yaşamaktadır. Çatışma ortamında görülen baskı ve zulümler, kadınlara karşı cinsel şiddetin ve istismarın yaygın olması, sosyal hayatın durma noktasına gelmesi ve yaşamın tehlikeye girmesi gibi sebeplerden fiziksel ve psikolojik olarak kadınlar daha fazla etkilenmektedir (Buz, 2007). Çatışma ortamında canlarını kurtarmak ve cinsiyetlerine yönelik saldırılardan korunmak üzere göç eden kadınlar, yaşadıkları olayların etkisine mülteci olmanın yarattığı yeni sorunları ekleyerek yaşamak zorunda kalmaktadır. Kadınların göç öncesi karşılaştıkları problemler göç sonrası şekil değiştirerek devam etmektedir. Özellikle dil problemi, kültürler arası farklılık, sosyal destek yetersizliği ya da sosyal destekten yararlanamama, cinsel istismar; aile içi şiddet, ekonomik zorluklar, kültürel baskı göç eden kadınların karşılaştığı sorunlardandır (Aydın, 2016).

Suriye zorunlu göçü ile Türkiye'ye gelen 31 yaşındaki Suriyeli mülteci kadının Hatay'ın Reyhanlı ilçesinde yaşadıkları, göçün zorluğu ve yarattığı sorunları göstermesi açısından önemlidir;

“Türkiye'ye geldiğimizde haklarımız ve yükümlülüklerimizin ne olduğunu bilmiyorduk. Kayıt yaptırdığımızda da bilgilendirilmedik. Reyhanlı'daki diğer Suriyelilerden duyduklarımıza göre hareket ettik.. Suriye'de kocamın erkek kardeşi, evinin önünde sırtından silahla vuruldu ve bu yüzden belden aşağısı felç durumda. Bize kayıt yaptırdığımız takdirde Türkiye'nin sağladığı haklardan yararlanabileceğimiz söylendi. Türkiye'de, özellikle Reyhanlı'da karşılaştığım en büyük problem ise, iş bulmanın mümkün olmaması. Çokça işe başvurduğum fakat dil bilmediğim ya da üniversite mezunu olmadığım için hiçbirine kabul edilmedim.”⁵⁴

Kaçak yollardan Türkiye'ye giriş yapmış Suriyeli mülteci kadının ifadesinde görüldüğü gibi yabancı bir ülkede bulunmanın yükümlülüklerini bilmeme, ülke dilini bilmeme, eğitim eksikliği gibi konular göçle gelenleri farklı zorluklara maruz bırakmaktadır.

Aynı şekilde Adıgüzel ve Tanyaş'ın (2020) saha araştırmasında bir katılımcının göç ile ilgili ifadesi göçün psikolojik etkisini göstermesi açısından önemlidir; “25 yaşındayım ama göç ettikten sonra 100 yaşındaymışım gibi hissediyorum. (...) Buraya geldikten sonra ailemden ayrılmamla beraber birçok şey değişti ve bu, kocamla olan ilişkiye de yansıdı ” (Adıgüzel ve Tanyaş, 2020; 194).

Benzer şekilde Dedeoğlu'nun (2011) Azeri göçmen kadınlarla gerçekleştirdiği araştırma göçmen olmanın zorluğunu daha görünür kılmaktadır. Çalışmada, Azeri göçmen kadınlara yerel halkın tepkisi sorulduğunda “Marstan uzaydan gelmişiz gibi” ifadesi kullanılmıştır. Yerli halkın kendilerine insan değil de farklı bir varlıkmiş gibi baktığı ifade edilmiştir. Ayrıca iş ortamında saatlerce düşük ücret ile çalıştıkları, (düzensiz göçmenlerin) sosyal haklardan en önemlisi sağlık ve eğitim hizmetlerinden yararlanamadıkları, genellikle bodrum katı ve gecekondü gibi yerlerde sağlıksız koşullarda barındıkları, evin geçimini sağlayabilmek için çoğunlukla çocuklarıyla beraber aynı yerde çalıştıkları belirtilmiştir. Dedeoğlu'na

⁵⁴ <https://www.mhd.org.tr/tr/yayinlar/multecilerin-sesi-bulteni> “Mültecilerin Sesi” Bülteni 2015, Erişim Tarihi: 19.05.2021.

göre; Azerbaycan ile soy, dil, din birliğı olmasına rağmen yerel toplum tarafından dışlamanın ve ayrımcılığın görülmesi, Azeri göçmenlerin yabancından ziyade “öteki” şeklinde algılanması, bunun sebebinin ise Azerilerin ülke sınırları içerisinde herhangi bir yerden değil de sınır dışından gelmiş olmaları yerel halk ile sınırı-ayrımcılığı-dışlamayı getirmektedir. Çünkü “öteki” farklı alışık olunmayana işaret etmektedir (Dedeoğlu, 2011: 44). Bu durum göçmen olmanın hangi kökenden ya da ülkeden olduğu fark etmeksizin gelenler açısından (psikolojik, sosyal, ekonomik) zorlu olduğunu göstermektedir. Zorunlu olarak gelenlerin ve bunlar arasında özellikle kadınların toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklı daha fazla zorluk, sömürü ve haksızlık ile karşılaştıkları, zorunlu göç ve ekonomik yoksunluk gibi durumlarda cinsiyet eşitsizliğinin daha görünür olduğu açıktır.

2008 yılında Afganistan’dan Türkiye’ye gelen ve yerleşen Zakira Hekmet, Türkiye’de Afganistanlı mülteci kadınların sorunlarına dair şu ifadeleri kullanmaktadır; *“Kadın olmak her yerde zor ama savaş alanlarında kadın olmak, göçmen kadın olmak, hatta göçmen dul kadın olmak çok daha zor.”* Hekmet, boşanmış ya da kocası olmadan yaşamak zorunda kalmış Afganistanlı kadınların, hem evin yükünü alarak hem de gelir getirici bir işte çalışarak, yalnız bir şekilde mültecilik hayatının zorlukları ile baş etmeye çalıştıklarını belirtmektedir.⁵⁵

Türkiye’de ve Hatay’da bulunan Suriyeli mülteci kadınların da benzer sorunlar yaşadığı görülmektedir. Suriyeli mülteciler yoksulluk ve açlık sınırının çok altında ve genellikle kalabalık evlerde yaşam faaliyetlerini sürdürmektedir. Kalabalık evlerde yaşama, toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, cinsel taciz ve çocuk evliliği gibi olayların yaşanmasına zemin oluşturup fazlalaşmasını sağlamaktadır (Tüfekçi, 2019). Kadın mülteciler ucuz işgücü, fuhuş ve evlilik-çokeşlilik gibi durumlarda kullanılmaktadır. Nasıl ki mültecilerin yaşadığı her yerde bu tür istismarlar yaşanmakta, Hatay’da da kadın mültecilerin fuhuşa itildiği ve kadın istismarlarının gündemde olduğu belirtilmektedir. Kadınlar yaşananlara itiraz etseler dahi baskı, tehdit ve şiddete maruz kalmaktadır. Diğer taraftan ailelere ‘başlık parası’ adı altında, cüzi bir miktar ödeme yapılarak, kızlarının Türkiye’de iyi şartlarda yaşayacağı söylemleri ile ikna edilerek evlilik çağında olan ya da reşit olmayan kızlar ilk eş veya ikinci/üçüncü eş olabilmektedir (Harunoğulları ve Cengiz, 2014). Gerçekleşen çokeşli evlilikler Suriyeli kadınların yaşadıkları yerlerde özellikle yerli hemcinsleri

⁵⁵ <https://m.bianet.org/bianet/nefret-soylemi/248854-afganistanli-kadinlar-taliban-i-iyi-taniyor-ve-guvenmiyor> Erişim Tarihi: 19.08.2021.

tarafından potansiyel tehdit olarak algılanmalarına, arkadaşlık ve iletişimde başarısız olmalarına, yalnızlık ve taciz gibi sorunları yaşamalarına neden olmaktadır (Ünal, 2019).

Kaya (2017) çalışmasında Suriyeli mülteci kız/kadınların aile yükünü azaltmak, aileye ekonomik katkı sağlamak, kendilerini güvende hissetmek gibi sebeplerle nasıl çok eşli evliliklere onay verdiklerine değinmiştir. Kadınların evlilik ve boşanma süreçlerinde yaşadıkları üzerinden Suriyeli mülteci kadınlar karşılaştığı sömürü, zulüm ve haksızlıkları gözler önüne sermektedir. Çok eşliliği kabul eden Suriyeli mülteci kadınların, yaşadıkları zulme ve şiddete rağmen taciz olaylarından korunmak ve yeniden evliliğe onay vermelerine neden olan sosyo-ekonomik yoksunluğa düşmemek için mecburen evliliklerini sürdürdüklerini göstermektedir (Kaya, 2017).

Kadınlar mülteci yaşamları boyunca farklı şiddet türleri ve istismarla yüzleşmektedir. BMMYK Kadın mültecilerin karşılaştığı sorunları;

- *Kaçışları öncesi ve esnasında fiziksel ve cinsel saldırı ve istismar;*
- *Sığınma ülkesinde fiziksel ve cinsel saldırı ve istismar;*
- *Eşlerinin istismarı ve terk etmesi;*
- *Çatışmaya katılım ve zorla askere alınma;*
- *Cinsel sömürüye ve fahişeliğe zorlanma;*
- *Kişi olarak tanınmamaya ve belge eksikliğine;*
- *Geri dönüşten sonra fiziksel ve cinsel saldırı ve istismar olarak ifade eder.*⁵⁶

Mülteci kadınların yerleşim yerlerinde yaşadıkları cinsiyet eşitsizlikleri göç kararıyla son bulmamakta göç süreci, iltica dönemi ve mülteci kabulü sonrasında da toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinden kaynaklı istismar ve şiddet türleri ile karşı karşıya kalabilmektedir.

BMMYK kadın mültecilere yönelik zulüm/şiddet eylemlerini ise zamanlarına göre beş kategoride ele alır. Bu kategorileri şu şekilde sıralar;

- *Çatışma sırasında, kaçıştan önce: İktidarda bulunan kişiler tarafından taciz edilme; kadınların cinsel olarak işkence görmesi; 'askerler' tarafından cinsel şiddet uygulanması; toplu tecavüz ve hamile bırakılma; çatışma halindeki tarafların silahlı mensupları tarafından kaçırılma.*
- *Kaçış sırasında: Haydutlar, sınır muhafızları tarafından cinsel saldırı, insan tacirleri, köle ticareti yapanlar tarafından yakalanma.*

⁵⁶ <https://www.unhcr.org/tr/tum-multecilerin-yasadigi-koruma-sorunlari-kadınlar-tarafından-da-paylasilir>, Erişim Tarihi: 11.04.2021.

- *Sığınma ülkesinde: Otorite sahibi kişiler tarafından cinsel saldırı, ailelerinden ayrı düşmüş kız çocuklara bakıcı aile yanında cinsel taciz, aile içi şiddet, hayatta kalabilmek için cinsel ilişkiye zorlanmak/zorla fuhuş, sığınma ülkesinde yasal bir statü beklerken ya da yardım ve kaynaklara erişmeyi beklerken cinsel taciz.*
- *Geri dönüş sırasında: Kadınlara yönelik zararlı geleneksel uygulamaların tekrar başlatılması ailelerinden ayrı düşmüş kadın ve çocuklara yönelik cinsel taciz, iktidarda bulunan kişiler tarafından cinsel istismar, haydutlar, sınır muhafızları tarafından cinsel saldırı, geri dönüş zorlanma.*
- *Yeniden entegrasyon sürecinde: Geri dönenlere bir çeşit ceza olarak cinsel tacizde bulunmak, yasal statüyü düzene sokmak için cinsel zorbalık, kadınların karar alma süreçlerinin dışında bırakılması, kaynaklara erişiminin engellenmesi.*"⁵⁷

Cinsiyeti veya konumu fark etmeksizin her insanın insan olmaktan kaynaklı insan hakları kapsamında korunma ihtiyacı vardır. Bu konuda kadın mültecilerin haklarına da dikkat çekmek gerekmektedir.

Mülteciler içinde kız ve kadınların korunup güvenlerinin sağlanması hassasiyet gerektirmektedir. BMMYK kadın mültecilere dair koruma gerektiren alanları şu şekilde sıralamaktadır;

*“silahlı çatışma veya her türlü şiddete karşı güvenliğe; sebepsiz yere alınıp uzatılan gözaltından korunmaya; yeterli sosyal, ekonomik ve yasal haklar tanıyan hukuki statüye erişim; gıda, barınak, giyecek ve tıbbi bakım gibi ihtiyaçlara erişimde kolaylık sağlanması.”*⁵⁸

Kız ve kadın mültecilerin mal ve hizmet dağılımındaki eşitsizlik ve cinsel ve fiziksel sömürüye karşı korunması öncelikli korunma ihtiyaçlarından sayılmaktadır.

Buna paralel Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin 1325 sayılı kararı;

*“Kadın ve kızların çatışmalar süresince ve sonrasındaki haklarını koruyan uluslararası insancıl hukuk ve insan hakları hukukunun tamamen uygulanmasının gerekliliğini vurgular, Silahlı çatışmaların tüm taraflarını, kadın ve kızları cinsiyete bağlı şiddetten, özellikle tecavüz ve diğer cinsel suçlardan ve silahlı çatışma durumlarındaki bütün şiddet türlerinden korumaya yönelik özel tedbirler almaya çağırır.”*⁵⁹

⁵⁷ <https://www.unhcr.org/tr/tum-multecilerin-yasadigi-koruma-sorunlari-kadınlar-tarafından-da-paylasilir>, Erişim Tarihi: 11.04.2021.

⁵⁸ <https://www.unhcr.org/tr/tum-multecilerin-yasadigi-koruma-sorunlari-kadınlar-tarafından-da-paylasilir>, Erişim Tarihi: 11.04.2021.

⁵⁹ <http://www.peacewomen.org/assets/file/TranslationInitiative/1325/1325turkish.pdf>, Erişim Tarihi: 27.07.2021.

Mülteci kadınlara yönelik koruma ve tedbirlerin oluşu kadınların istismar ve şiddet olaylarını yaşamasına engel olmamaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin varlığı savaş, göç, yabancı bir ülkede olma gibi zorlu şartlarda daha fazla kendini göstermektedir.



DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

4.1. KATILIMCILARIN SOSYO-DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ

Savaşın kadın, erkek, çocuk fark etmeden her bireyi kötü etkileyen, bulunduğu ortamı yaşanmaz kılan etkileri olmaktadır. Savaşın ve çatışmanın olduğu her yerde insanlar ülke içi ya da uluslararası yerlerini terk etmek zorunda kalmaktadır. Bu bağlamda Suriye iç savaşı yalnız kendi ülkesi ve vatandaşlarını değil doğurduğu olumsuzluklar ile tüm dünya ülkelerine etki etmiş insani bir felakettir. Bu durumdan en çok etkilenen ülkelerde biri sınır komşusu olması nedeniyle Türkiye olmuştur. Bu bağlamda Türkiye en çok Suriyeli mülteci barındıran ülke konumundadır. Hemen her ilinde az ya da çok Suriyeli mülteci ikamet etmektedir. En fazla Suriyeli barındıran illere bakıldığında sınır illerin çoğunlukta yer aldığı görülmektedir. Çalışma alanı olan Hatay ili en çok Suriyeli barındıran ilk on il sıralamasında üçüncü sırada yer almaktadır. Hatay'ın il nüfusu (1.654.907) ile Suriyeli nüfus (435.881) karşılaştırıldığında Suriyeli nüfusun yerli nüfusa oranının neredeyse üçte birine denk geldiği görülmektedir.

Çatışma ve zorunlu göç sürecinde kadınlar erkeklerle karşılaştırıldığında cinsiyetlerinden dolayı daha fazla olumsuz olay ve sorunla baş etmek durumunda kalmaktadır. Bu bakımdan Suriyeli mülteci kadınların deneyimlediği cinsiyet eşitsizliklerini daha iyi anlayabilmek açısından kendi ifadeleriyle;

- Çatışma öncesi Suriye toplumunda kadın yaşamı ve deneyimledikleri eşitsizlikler,
- Çatışma sırasında ve ülkeden ayrılış aşamalarında cinsiyet temelli karşılaştıkları eşitsiz deneyimler,
- Göç ettikleri yerde maruz kaldıkları toplumsal cinsiyet eşitsizliği deneyimleri olmak üzere üç tema çerçevesinde görüşme soruları hazırlanmış ve veriler elde edilmiştir. Suriyeli mülteci katılımcıların sosyo-demografik özellikleri aşağıda yer alan Tablo 4'te verilmektedir.

Tablo 4
Suriyeli Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

	Doğum Yeri	Yaş	Medeni Durum	Eğitim Seviyesi	Meslek	Geliş Yılı
SK1	İdlip	40	Evli	Üniversite	Öğretmen	2013
SK2	Halep	35	2.Evlilik	Üniversite	Öğretmen	2015
SK3	İdlip	40	Evli	Üniversite	Öğretmen	2013
SK4	Hama	33	Evli	Üniversite	Öğretmen	2013
SK5	İdlip	29	Evli	Öğrencisi		2013
SK6	Halep	19	Bekâr	9.Sınıf Terk	Arapça Öğretmen	2014
SK7	Halep	66	Evli	İlkokul M.	Ev Hanımı	2013
SK8	Humus	64	Evli	Lise M.	Ev Hanımı	2012
SK9	İdlip	40	Evli	9.Sınıf Terk	Ev Hanımı	2013
SK10	Hama	25	Evli	8.Sınıf Terk	Ev Hanımı	2013
SK11	İdlip	30	Bekâr	Üniversite	Tercüman	2015
SK12	Laskiye	29	Evli	Üniversite	Tercüman	2012
SK13	Humus	21	Bekâr	Üniversite Öğrencisi	Dernek Çalışanı	2016
SK14	Humus	23	Bekâr	Üniversite Öğrencisi	Dernek Çalışanı	2014
SK15	İdlip	22	Bekâr	Üniversite Öğrencisi	Dernek Çalışanı	2015

Tablo 4'te görüldüğü gibi Suriyeli katılımcıların çoğunluğu çalışan ve iyi eğitim almış kadınlardan oluşmaktadır. Bu nedenle görüşmelerimizde kadınların eğitim ve çalışma hayatına katılımı konusunu, daha çok çevrelerinde tanık oldukları farklılıklar üzerinden örnekleyerek tanımlamışlardır.

Hemen hemen her toplumda dili, dini, kültürü fark etmeksizin her kadın birçok konuda cinsiyet ayrımcılığına maruz yaşamaktadır. Bu bağlamda Türkiyeli kadınların toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dair görüş ve ifadelerine çalışmada yer vermek önem arz etmiştir. Türkiyeli katılımcılardan toplumsal cinsiyet eşitsizliği konusunu anlatı, görüş ve ifadeleri etrafında yorumlamaları istenmiştir. Neticede çalışmada farklı dil ve toplumsal yaşamı olan Suriyeli ve Türkiyeli olmak üzere ayrı kökenden katılımcılar yer almaktadır. Bu nedenle katılımcılardan kendi bakış açılarıyla Türkiyeli kadın ve Suriyeli kadın görüş ve ifadeleri istenmiştir. Katılımcılardan elde edilen deneyim, görüş ve ifadeler doğrultusunda toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri yorumlanmıştır. Türkiyeli kadınların sosyo-demografik özellikleri aşağıda yer alan Tablo 5'te verilmektedir.

Tablo 5

Türkiyeli Katılımcıların Sosyo- Demografik Özellikleri

	Yaş	Medeni Durum	Eğitim Durumu	Meslek
TK1	24	Bekâr	Üniversite	Çalışmıyor
TK2	46	Bekâr Anne	Lise Mezunu	Bakıcı
TK3	44	Bekâr Anne	Lise Mezunu	Servis Rehberi
TK4	30	Evli	Üniversite	Çalışmıyor
TK5	36	Evli	Lise Mezunu	Ev Hanımı
TK6	44	Bekâr Anne	Lise Mezunu	Ev Hanımı
TK7	46	Evli	Lise Mezunu	Ev Hanımı
TK8	25	Evli	Ön Lisans Mezunu	Hemşire
TK9	51	Evli	Lise Mezunu	Ev Hanımı
TK10	44	Bekâr	Üniversite	Öğretmen
TK11	27	Bekâr	YL Öğrencisi	Çalışmıyor
TK12	40	Evli	İlkokul Mezunu	Ev Hanımı
TK13	36	Evli	Ön Lisans Mezunu	Ev Hanımı
TK14	68	Evli	Üniversite	Ev Hanımı
TK15	37	Evli	Üniversite	pazarlamacı
TK16	46	Bekâr	Ön Lisans Mezunu	Muhasebeci
TK17	67	Evli	Üniversite	Ev Hanımı
TK18	32	Evli	Ön Lisans Mezunu	Ev Hanımı
TK19	26	Evli	Üniversite	Çocuk Gelişimci
TK20	40	Eşinden Ayrı	Üniversite	İnsan Kaynakları Yönetimi

Çalışmada 15'i Suriye kökenli kadın ve 20'si yerli kadın olmak üzere toplam 35 kadın katılımcı yer almıştır. Katılımcılara dair Sosyo-demografik özellikler aşağıda yer almaktadır.

- Yaş aralığı; Araştırmaya katılan katılımcılardan 6'sı 18-25 yaş, 8'i 25-35 yaş, 13'ü 35-45 yaş, 4'ü 45-55 yaş ve 4'ü 55 ve üstü yaş aralığında yer almaktadır.
- Medeni durum; Katılımcılardan 1'i ikinci evliliğini gerçekleştirmiş, 4'ü çocukları ile beraber yaşayan bekâr kadın, 9'u evlilik yapmamış bekâr kadın ve 21'i evli kadından oluşmaktadır.
- Eğitim durumu; Katılımcılardan 18'i üniversite mezunu, 4'ü üniversite öğrencisi, 8'i lise mezunu ve 5'i lise altı (ilkokul, 8 sınıf terk, 9 sınıf terk) eğitim almış kadınlardan oluşmaktadır.
- Meslek durumu; Katılımcılardan 2'si çalışmıyor, 14'ü ev hanımı, 6'sı öğretmen, 3'ü dernek çalışanı, 2'si tercüman ve diğer 7 kadın hemşire, muhasebe, bakıcı, servis görevlisi, pazarlamacı, çocuk gelişimci ve insan kaynakları yönetimi gibi farklı meslek gruplarında çalışmaktadır.

4.2. TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİKLERİ

4.2.1. Suriyeli Kadınların Çatışma ve Göç Süreci

Suriye iç savaşı tüm dünyada ağırlığını hissettiren insani drama dönüşmüş bir olaydır. Çatışma ortasında kalan Suriye halkının büyük çoğunluğu ülke içi veya ülke sınırları dışına çıkarak yerlerini terk etmek durumunda kalmıştır. Suriye’de başlayan iç savaş ve zorunlu gerçekleşen göç kadın, erkek, çocuk, yaşlı, genç herkesi önemli ölçüde etkilemiştir.

Zorla yerinden edilme göç edenleri, taşınmaz malların ve sosyal bağların kaybı gibi sonuçlarla karşılaştırmaktadır. Çatışma ortamında tehdit ve tehlikenin olması ve can kayıplarının yaşanması göç edenlerde ekonomik ve psikolojik zorluklara neden olmaktadır Tekeli (2008). Bu bağlamda 2013 yılında İdlip’ten gelen SK1 göçün zorluğunu, göç kararı süreciyle karşılaştırarak şu şekilde ifade etmektedir;

“Çok zorluklarla karşılaştım, bu savaşta sahip olduğum her şeyi kaybettim. Bizim için bütün geçim kaynakları kesildi. Ölümle tehdit edildik. Kocam ve çocuklarımla yaya olarak Türkiye’ye geldim yürüyerek. Kalmayı ve göç etmeyi seçmekten daha zor koşullarda göçün acı ve acımasız bir şey olduğunu söylüyorum” (SK1,İdlip, 40 yaşında, Evli, Öğretmen, Geliş yılı 2013).

Aşağıda SK4’ün ifadesinde görüldüğü gibi çatışma ve savaş ortamlarında yaşamsal faaliyetlerin durma noktasına gelmesi, yaşamların tehdit altında olması insanları güvenli bölge arayışına ve göçe mecbur bırakmaktadır;

“Suriye’de savaş başladığında hayat bitmişti Güneş doğumadan önce evden çıkıp yemekler alıp ve bataniye çocuklar için sonra geniş ve ev olmayan bir yere gidiyorduk çünkü evlere bomba atılıyordu” (SK4, Hama, 33 yaşında, Evli, Öğretmen, Geliş yılı 2013)

Çatışmadan kaynaklı ailesiyle köylerinden ayrılan SK5, üç aile bir çadırda kalarak, su ve elektrik olmadan sınırdaki geçirdiği üç aylık süreci şu şekilde ifade etmektedir;

“Savaşta yaşamak çok zordu zaten koyumuzdan çıkıp (pomplar yüzenden)sınırdaki 3 ay oturduk oradaki hayat te çok zordu çadır içinde 3er aile Su yok abdest alacak yer yok su abdest için de yoktu toprakla abdest alıyorduk elektrik yok çok zor” (SK5, 29 yaşında, Evli, Öğrenci, Geliş yılı 2013)

Ancak olumsuz koşullarda birçok zorlukla yüzleşen katılımcılara karşın, maddi durumu iyi olan, yaşadıkları yerlere çatışmanın etkisi gelmeden yerlerini terk

edip Türkiye'ye geçiş yapan Suriyeli aile ve kadınların olduğu da görüşmelerde görülmüştür. Bu durum daha çok maddi durumu ve eğitim seviyesi iyi olan aile ve kişilerde görülmektedir.

Çocuk yaşta savaşın acımasızlığını, arkadaşının gözü önünde tecavüz edilmesiyle travmatik bir şekilde yaşayan SK15, yaşananları ve durumunu şu sözlerle anlatmaktadır;

“Ben yaş 12 o zaman Askerler okulu bastı arkadaşım tecavüz edildi gözüm önünde Ben kendimi koruyabildim o koruyamadı Nasıl anlatması çok zor”
(SK15, İdlip, 22 yaşında, Bekâr, Öğrenci, Dernek çalışanı, Geliş yılı 2015)

Çatışma ortamındaki baskı ve şiddet, göç etmenin zorluğu ve cinsiyete yönelik oluşan taciz, tecavüz olayları katılımcılarca sık sık dile getirilmektedir. 2014 yılında 13 yaşındayken annesi ile birlikte gelen SK6'nın bu konudaki ifadesi şu şekilde olmuştur;

“Baskı, şiddet, cehalet, Zaten buraya göç etmek zordu Askerler tarafından taciz edildik” ” (SK6, Halep, 19 yaşında, 9. sınıf terk, Arapça öğretmeni, Bekâr, Geliş yılı 2014)

Kadınların savaş ortamında karşılaştıkları tehlike ve tehditlere dikkat çeken SK12, kadınların savaş ortamlarında silah ve baskı aracı olarak nasıl kullanıldıklarını şu ifadelerle anlatmaktadır;

“Kadın olduğumuz için göç kararı aldık Orda kadınlara tecavüz alıkoyma çok oluyordu Amcalarımı hapse almışlardı onlara baskı yamak için beni ve kız kardeşimi kullanabilirlerdi savaşta en fazla kadınlar etkilendi kimi eşini kimi çocuğunu kayıp etti” (SK12, Laskiye, 29 yaşında, Evli, Tercüman, Geliş yılı 2012)

Kaos, çatışma, savaş gibi durumlarda özellikle kadın bedenine yönelik cinsel istismar ön plana çıkmaktadır. Kız çocukları ve kadınlar karşı tarafı sindirme aracı olarak görülme, taciz, tecavüz gibi tehlike ve istismarlara açık hale gelmektedir.

Suriye savaşında yaşanan şiddet, tehditler, baskı, ölüm korkusu, kadın ve kız çocuklara yönelik cinsel istismar olayların varlığı aileleri ve kadınları göçe iten nedenlerdir. SK8, savaş ortamını ve göç etmelerinin nedenlerini şu şekilde anlatmaktadır;

“Yaşadığımız yerde zulüm vardı şiddet vardı Askerler evleri basıyor erkekleri alıp götürüyordu, bazı evde kadınları çocukları alırlardı Kadınlara tecavüz ederlerdi hapse alırlardı orda döverler yemek vermezlerdi. Çoğu işkenceden

açlıkta ölüyordu. Çıkanlar olsa da aklı yerinde olmuyordu onların Zalimlerdi Çocuğu kadını yaşlıyı öldürüyorlardı Zor çok zor Orası çok kötü Mecbur geldik Burda iyiyiz bir sıkıntımız yok ama vatanımız orası Özlem var toprak özlemi var” (SK8, Humus, 64 yaşında, Evli, Lise mezunu, Ev hanımı, Geliş yılı 2012)

Benzer şekilde SK2, kadına yönelik cinsel bakışın getirdiği tecavüz olaylarını, korku ve endişelerini kendi kız kardeşinin kaçırılma ve tecavüz olayı ve komşusu olan kızın işvereni tarafından tecavüze uğraması olayı üzerinden şu şekilde anlatmaktadır;

“Tecavüzden ya da kaçırmaktan hep korkum vardı. Çünkü çevremizde tecavüz ve kaçırılma olayları çok oldu Savaştan dolayı. evden çıkınca Hep sözlü tacize maruz kalıyorduk. Silahlı bir kişi hırsızlık nedeniyle ailemin evine girdi ve küçük kız kardeşimi zorla annemden ve babamdan aldı, tecavüze uğradı ve dört gün kaçırıldıktan sonra eve döndü. Ayrıca tarlarda çalışan komşumun kızı da aynı işveren tarafından tecavüze uğradı” (SK2, Halep, 35 yaşında, İkinci evliliği yapmış, Öğretmen, Geliş yılı 2015)

Ayrıca kaçak yollardan çocuklarıyla Türkiye’ye gelen SK2’nin yaşadığı olumsuzluklar toplumsal cinsiyetin kadına bakışını göstermesi açısından önemlidir;

“Göç kararı almak hiç kolay değildi Ama zorunda kaldık üç çocuğum ile kaçak olarak türkiye’ye geldim ve çocuklarım çok küçüktü tek başıma ve küçük çocuklarımla geldim kesinlikle çok zordu çünkü her şeye maruz kaldım dağlarda üç gün uyudum .tek başıma kimse yoktu Kaçakçılar tarafından bana yapılan aldatma ve bütün param çalındı ” (SK2, Halep, 35 yaşında, İkinci evliliği yapmış, Öğretmen, Geliş yılı 2015)

Ünal’ın (2020) aktarımıyla Davis ve Winter’a (2001) göre kadınlar açısından göç ortamlarında; şiddet konusunda riskli grup olma, sınırlamalarda artış ve sosyal ilişkiler ve sosyal alanlarında azalma ve iş imkânlarında yetersizlik gibi olumsuz faktörler kendini göstermektedir. Bu durum çatışma ortamlarında daha hissedilir duruma gelmektedir. Sosyal hizmetlerin ve faaliyetlerin durma noktasına gelmesi, gelir getirici işlerin azlığı veya yokluğu güvenlik zaafiyetinin olması kadınları daha güç koşullarda bırakmaktadır. SK2’nin bu konuda anlatısı şu şekilde olmuştur;

“Savaş başladığında, kocam savaşa katıldı ve bizi bırakıyor çatışmaya gidiyordu hatta bizimle kalmıyordu her 3 ay bir kere geliyordu. Ve beni ya da çocuklarımı önemsemiyor hiç ilgilenmiyor bize para vermiyordu bakmıyordu bu yüzden çalışmaya zorunda kaldım. lokantada bulaşık yıkardım iş gitmeye zorundayım bu yüzden çocuklarımı evde tek başına bırakıyordum. Savaştan dolayı evden çıkınca Hep sözlü tacize maruz kalıyorduk “ (SK2, Halep, 35 yaşında, İkinci evliliği yapmış, Öğretmen, Geliş yılı 2015)

Ailelerin ve kadınların cinsiyetleri bazında yaşadıkları dram göç süreci ve gittikleri yerde biçim değiştirerek kendini göstermektedir. Yolculuk süreci ve yerleşilen yerde mültecilere karşı cinsel istismar, olumsuz bakış gibi olaylar biçim değiştirerek devam etmektedir. SK2, Türkiye'ye yerleşme aşamasında yaşadıklarını şu şekilde anlatmaktadır;

“Türkiye'ye geldiğimde durum çok zordu, psikolojik durumum çok kötüydü ve ciddi bir psikolojik tedaviye ihtiyacım vardı. Hiçbir şey bilmiyordum, kimseyi tanıımıyordum ve tamamen kayıp bir kişi gibiydim. Yer ve ev bulamıyorum, parkta dört gün kalmaya zorunda kaldım mahalle halkı beni fark etti ama benden korktu ve dilenci olduğumu düşünerek çocuklarımı bu amaçla kullandım düşündü, hatta biri bana bağırıp beni tehdit ediyordu sosyal hizmetlere şikayet ederdi. ...onlara durumu anlattım ve benim için bir ev buldular çok yardım ettiler” (SK2, Halep, 35 yaşında, İkinci evliliği yapmış, Öğretmen, Geliş yılı 2015)

Zorunlu göçlerin yerleşilen topluma ekonomik, sosyal, siyasal birçok alanda etkisi vardır. Çalışma alanları, sosyal hizmetler, sosyal alanlarda ortak paylaşımı getirmektedir. Bu durum yer yer yerel halk tarafından tepkilerin olmasını sağlamaktadır (Erdoğan, 2014). SK2, konuya dair duygu ve düşüncelerini şu şekilde ifade etmektedir;

“....göç çok zordur eziyete, evsizliğe ve acıya katlanmak sonsuza kadar kolay değildir her zaman geleceğim için korkuyorum, endişe halindeyim, ırkçılığa maruz kalıyorum ve bu çok rahatsız ediyor Birçok insan varlığımızı mülteci olarak kabul etmiyor” (SK2, Halep, 35 yaşında, İkinci evliliği yapmış, Öğretmen, Geliş yılı 2015)

Mülteciler açısından gelinen yerde en önemli sorun geçim kaynağı olmaktadır. Gelir getirici bir işin olmaması, ekonomik ihtiyacı bir an evvel düzeltme zorunluluğu mültecileri istismara açık hale getirmektedir. SK10, Türkiye'ye geliş ve yerleşim süreciyle birlikte geçimlerini sağlayabilmek için tarla işçisi olarak çalışmalarını şu şekilde anlatmaktadır;

“Ailemle çatışmadan kaçtık Kaçak yoldan arabayla geçtik Türkiye'ye Biz geçtik üstümüze eşya koydular bilmesinler diye Görmedi kimse Önce burada bir köye yerleştik Köylü çok yardım etti İyi insanlar Sonra buraya geldik. Geçim için dört yıl ailemle tarlalarda çalıştık Evlenince bıraktım” (SK10, Hama, 25 yaşında, 8. Sınıf terk, Evli, Ev hanımı, Geliş yılı 2013)

SK3, savaşın yarattığı maddi yoksunluk ve yabancı bir ülkede olmanın zorluğunu şu sözlerle dile getirmektedir;

“Orda ev benim Geldim ev kira Pahalı yani çok Dil yok İş yok yani böyle”
(SK3, İdlip, Evli, 40 yaşında, Okulöncesi öğretmeni, Geliş yılı 2013)

Savaş, çatışma gibi ortamlarda kuralların ortadan kalkması kadın erkek eşitsizliğini daha görünür ve yaşanır kılmaktadır. İGEV’in (2020) raporunda belirttiği gibi kadına yönelik erkeklerden gelen tehdit ve istismar olaylarının yine erkekler tarafından korunması, kollanması gerektiği düşüncesi, yalnız kalan kadınları tehlikelere açık hale getirmektedir. Bu nedenle yalnız kadınlar olumsuzluklardan korunabilmek için toplumsal cinsiyetin sınırlamalarını kabullenip benimsemektedir. SK2’nin konuya paralel anlatısı şu şekilde olmuştur;

“Tabii (göç ederken) yanımda bir adam olsaydı daha kolay olurdu çünkü büyük sorumluluklar alıyor ve beni insanların sözlerinden ve kaçakçıların bakışlarından koruyordu Her zaman yanımda bir adam olsaydı, babam, erkek kardeşim veya kocam olsaydı, kaçakçının para karşılığında onunla bir ilişki istemeye cesaret edemeyeceğini düşünürdüm. Erkeklerde çok zorluklar yaşayacak kesin ama kadın gibi değil” (SK2, Halep, 35 yaşında, İkinci evliliği yapmış, Öğretmen, Geliş yılı 2015)

Görüşmelerde Suriyeli kadınlar, çatışma ve göç sürecinde kadın cinsiyetine yönelik istismar konuları üzerinde daha fazla durmuştur. Zorlu şartlarda cinsel tehlikenin daha görünür olduğu vurgusu görüşmelerde dikkat çeken konulardır. Bu durumların yaşanmasında çatışmada kaosu olması ve güvenliğin zayıflaması, gelinen yerde ise ekonomik durumun zayıflığı veya olmayışı sebep görülmektedir.

Kadınlar zorlu şartların mevcut olmadığı durumlarda eşitsizlik olarak tanımladıkları tutum ve davranışları şiddet altında, zorlu göç ve mülteci durumunda korunma ve güvende olma isteğiyle sığınacak liman görmektedir. Böyle durumlarda başka erkeklerden gelecek tehlikelere karşı yanlarında baba, kardeş, koca veya yakın akraba bir erkeğin olması güvenlikleri açısından gereklilik şeklinde ifade edilmiştir.

Anlatılarda da görüldüğü üzere toplumsal cinsiyet eşitsizliği korumanın zayıf olduğu veya hiç olmadığı durumlarda eşitsizlikleri tüm yönleriyle uygulama fırsatı bulunmaktadır. Bu durumda kadın ve kız çocuklar cinsiyetlerinden dolayı diğer bireylere göre tehdit, tehlike ve istismar konusunda daha fazla zarar görmektedir.

4.2.2. Aile

Birçok çalışmada toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin aile içinde öğrenilip, aktararak işlevini sürdürdüğü ifade edilmektedir (Bora, 2004; Seven ve Engin, 2005; Sancar, 2006; Bora, 2008; Akşit, 2009; Eliuz, 2011; Giddens, 2012; Atan, 2015). Ailenin arkadaş çevresi, sosyal ilişkiler, meslek seçimi, eş seçimi, evlilik gibi

konularda yönlendirici ve kara verici özelliği ve birey üzerinde yarattığı etki yadsınamazdır. Suriyeli mülteci görüşmeci SK15, ailelerde görülen kadın konusu farklılığını şu şekilde ifade etmektedir;

“Suriye’de kadının yaşamı ailelere göre değişir Her aile bir değil Mesela ben okumak isteyim babam izin verir ama amcam kızlarının okumasına izin vermez Ne okuyor ne bir yerde çalışıyor her şey yasak Onlar köyde oturuyor Bu ailenin benimsediği kültürden Zihniyet meselesi gelenek” (SK15, İdlip, 22 yaşında, Bekâr, öğrenci, Dernek çalışanı, Geliş yılı 2015)

Zamana ve kültüre göre değişiklik gösteren ataerkillik, başka çevre ve kültürlerin ataerkillik düzeyinden etkilenme eğiliminde olabilmektedir (Soyşekerci, 2006: 10). Bu bağlamda Toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin akrabalar arası farklılıklar göstermesi yaşanan çevre ve çevrenin kültürü ile ilişkilendirilebilir.

Yukarıda SK15’in ifadesinde görüldüğü gibi ailede kız çocukların veya kadınların eğitimi, dışarda bir işte çalışması gibi kararlar erkek tarafından belirlenmektedir. Kadınların ev dışı alanlarda yer alabilmeleri konusunda esas karar verici baba ya da koca olmaktadır. Bu noktada toplumsal cinsiyet eşitsizliği, ailenin kız ve erkek çocuklara baskınlığını veya kurallarını eşitsiz uygulaması neticesinde ortaya çıkmaktadır denebilir. TK14, bu konuda görüşlerini kendi yaşadıkları üzerinden şu sözlerle ifade etmektedir;

“Kadın olmanın zorluğu önce kendi ailemde erkek kardeşlerime kıyasla okul, arkadaş, oyun, gezme ve sosyal aktivitelerde engelleme baskı ve bazen şiddetle de kendini gösterdi. Bu durum kişilik gelişimi özgüven her türlü sosyal ilişkide büyük sıkıntı yarattı. En büyük zorluğu önce kendi babamın ataerkil zihniyetinin bana dayatmaları, engellemeleri ile bu hayata başladım. Sonra da eşimin. Geçmişe dayalı gelenek ve kültür çatışmalarının günümüzde hala sürdüğü şu zaman diliminde yaşanan olumsuzluklar öyle çok ki” (TK14, 68 yaşında, Evli, Üniversite Mezunu, Ev Hanımı)

Yukarıda ifade edildiği gibi zamanın değişmesi toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini ortadan kaldırmamakta, eşitsizlikler biçim değiştirerek varlığını sürdürmektedir. Giddens’in aktarımıyla Parson’a göre ailenin iki önemli işlevselliğinden biri toplumsallaşma sürecidir. Bireyler ailede gördükleri rol ve davranışlar üzerinden cinsiyet rollerini öğrenir, içselleştirir ve uygularlar. TK4’ün aşağıda yer alan rol model anlatımı benzer tanımlamayı işaret etmektedir;

“Kadınlar ailede annelerini rol model alarak büyür Nasıl yetiştirse öyle devam eder” (TK4, 30 yaşında, Evli, Üniversite mezunu, Ev hanımı)

Kaufman'ın (2008) da belirttiği gibi şiddet, taciz ve tecavüz olayları ataerkil zihniyetin örgütlenmiş yapı ve düşüncesine paralel, erkek tarafından kadına yönelik bir hakmış gibi uygulanmaktadır. Ve toplumlar böyle durumlarda ataerkil düşünce yapısının uygun gördüğü örtbas etme, karardan caydırma veya eşitsizlikleri olumlayarak erkeğe taraf tavır alma yönünde hareket edebilmektedir. TK2, bu konuda yaşadıklarını şu sözlerle dile getirmektedir;

“Kadın olarak yaşamak tek kelime ile zor. Daha çok bence cinsiyet kavramı olarak rahatsızlık çektim daha sonra gezme, giyim çalıştığım yerde bazı şahsiyetsizlerin tutumu... Kadına ne yasalar ne de toplum asla adaletli deil Kendimden örnek verim eşim beni balkondan atmaya kalktı çocuklarım önüne durdu yalvardı ve biz karakola şikayete gittik. Orada eşim demekten bile nefret ettiğin insanı polis tanıyormuş gibi (olamaz asla böyle bir şey) “bacım oluyodur her evde ufak tefek şeyler çek şikayetini” dedi. Kimse dört duvarı bilmeden hemen önünüze set çıkarıyor. Bir keresinde de beni hastanelik etti kanlar içinde hastaneye kendi götürdü ve hafızam kendine geldiğimde eşim benden şikayetçi olursan seni boş ver evde çocuklarda var hepimizi öldürürüm dedi ve ben arkamda kimse olmadığından o halde sorulduğu halde şikayet edemedim. Ben hiçbir yerde adaletin kadınların yanında olduğuna inanmıyorum güvenmiyorum da bu kadar da kadın ölürken” (TK2, 46 yaşında, Çocukları ile yaşayan Bekâr anne, Lise mezunu, Bakıcı)

Ataerkil düşünceye göre yapılanmış alanlarda kadın olmanın zorluğu ve ailenin cinsiyet eşitsizliği konusunda çocuklar üzerindeki öğretici etkisi öğretmen olan TK10'un anlatımında dikkat çekicidir;

“Kadın olmak gerçekten çok zor hem aile hayatında hem iş hayatında erkek egemen bir toplumda yaşıyoruz. Öncelikler zaman erkeklere göre oluyor ve şekilleniyor. Eğitimciyim ve erken yaşlardan itibaren çocuklarda bile kadın/erkek ayrılığını çok net görebiliyoruz” (TK10, 40 yaşında, Bekâr, Öğretmen).

Günümüzde cinsiyetler arası eşitliğin sıkça dile getirilmesine paralel toplumun çoğunluğunda hala erkeğin üstün tutulup kadının erkekten sonra gelen olarak görülmesi, TK11 tarafından şu sözlerle dile getirilmiştir;

“Kadın erkek eşitliğinden bahsedilir fakat erkeğin önemli olduğu değerli olduğu bilinir ve nesillerce öğretilir. Kadın erkeğe hizmet eden ve onun gerisinden gelmekte olandır algısı nerdeyse bir çok kesimin düşüncesi” (TK11, 27 yaşında, Öğrenci, Bekâr)

Ataerkil zihniyetin hâkim olduğu yerlerde ayıplanma, hor görülme, namusa gelebilecek tehlike gibi kadın etrafında örülmüş faktörler yaşamı biçimlendirmede önemli rol oynamaktadır. Bu durumda kız çocuklar ve kadınlar ilk aile tarafından kısıtlama ve sınırlandırma ile karşılaşmaktadır. Aileler, kadınları ve kız çocukları namus anlamında olumsuz söz ya da tehlike gelmeden evlendirme yolunu tercih edebilmektedir. TK12, bu konuda yaşadıklarını şu sözlerle anlatmaktadır;

“23 yaşında ailemin baskısı üzerine evlilik yaptım. Görücü usulüyle oldu.. Evlendik eşimin ailesiyle aynı evde yaşamaya başladık. ilk günden sorunlar başladı. Ailesi baskıcı bir aile idi. Eşimde aynı. Evde hiçbir şeye sözüm geçmiyordu. Evin her türlü işi bana bırakılmıştı Evde hizmetli gibiydim” (TK12, 40 yaşında, İlkokul mezunu, Evli, Ev hanımı)

Geleneksel veya ataerkil yaşam tarzının bireyler üzerindeki etkisi yaşamın her evresinde varlık göstermektedir. Bu etki kadın açısından olumsuz yönde seyretmektedir. Ailesinden destek göremeyen kadın, kendi tercihiyle ya da aile tarafından uygun görülmesiyle gerçekleştirdiği evlilikte, gördüğü kötü muamele ve eşitsizliklere boyun eğerek yaşam sürmek zorunda kalmaktadır.

TK19 ailede kadınların yük (burada yük kelimesi hem maddi anlamda hem de namusa şerefe gelebilecek söz anlamında kullanılmıştır) olarak görüldüğü ve genellikle erkeklerin (baba, erkek kardeş, akraba bir erkek) biran evvel kızlarını evlendirmek istediği düşüncesini ifade ettiği anlatısı şu şekilde olmuştur;

“Kadın ailede yük olan kişi olarak görüldüğü için kadını bir an önce evlendirme düşüncesine girebiliyor ailedeki bireyler ki bu genellikle baba tarafından zorlanıyor. Kadını bir mal yerine koyup karşılığında para isteyen kesimler yok değil günümüzde” (TK19, 26 yaşında, Evli, Çocuk Gelişimci).

Kadın ailesinden ayrılıp kendi ailesini kurduğunda dahi eşi, eşinin ailesi ve yine kendi ailesi tarafından sınırlama, baskı ve gözetim altında tutulmaktadır. Kadın evliliğinde sorun yaşadığında ya da boşanmak istediğinde olabilecek olumsuz söz ve gelebilecek tehlikeler düşüncesiyle evliliği sürdürme baskısı ile karşılaşmaktadır. TK2, kadın konusu ve evliliğinde yaşadığı şiddet olaylarını, boşanan kadının faklı şekilde değerlendirilmesi ve karşılaşılan zorlukları şu sözlerle ifade etmektedir;

“En başta aile kadına sahip çıkmıyor. Hemen evlendirmek istiyor. Evliliğinde sorun yaşıyorsun her kadın çekiyor diyerek mutsuz yaşamana öncü oluyor. Ben şiddet işkence görerek 17 yıl evli kaldım. Ayrılamadım ailem izin vermedi. Sonra ayrıldım Gördüm ki en başta kendi cinsin seni üçüncü başka bir birey

olarak görüyor. Bir taraftan karşı cinsin sizi rahat bırakmaması çıkıyor” (TK2, 46 yaşında, Çocukları ile yaşayan bekâr anne, Lise mezunu, Bakıcı)

TK2’nin “*en başta kendi cinsin seni üçüncü başka bir birey olarak görüyor*” ifadesinde görüldüğü gibi kadınlar bir taraftan eşitsizliklerin mağduru diğer taraftan uygulayıcısı konumunda yer almaktadır.

Toplumlarda kadının cinsellik ve namus ile ilişkilendirilmesi ve bu konuda olabilecek veya gelebilecek her tür tehlikeden kadının sorumlu tutulması, aynı zamanda olabileceklerden erkeğin herhangi bir yaptırım ile karşılaşmaması, yaşanan eşitsizliklerin başka bir boyutunu göstermektedir. Bu konuda TK15’in yorumu dikkat çekicidir;

“Erkek kadını aldatırsa elinin kiri adlandırılıyor. Ancak kadın aldatmaya gelene kadar onaylanmayan bir davranış gösterirse namusu lekeleniyor, bazen ne yazık ki karşı taraftan şiddet ya da hayatına mal olan cinayetler işlenebiliyor. Kadın her zaman kendini korumak kollamak durumunda. Bir diğer konu da kadınların cinsel tacize uğramaları ve bunların caydırıcı cezalarının olmaması” (TK15, 37 yaşında, Üniversite Mezunu, Evli, pazarlamacı)

Yukarıdaki ifadelerde de görüldüğü gibi aileler, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin üreticisi ve işleyicisi rolünün büyük bir kısmını üstlenmektedir. Birçok aile, aile üyelerine toplumsal cinsiyetin ön gördüğü şekilde rol ve davranış sergilemektedir. Kadın ve kız çocuklar ilk aile içerisinde erkekten aşağı birey görülerek farklı eşitsiz deneyimlerle yüzlemektedir. Ayrıca yasal düzenlemelerin uygulamadaki yetersizliği işaret edilen eşitsizlikler olarak görülmektedir.

4.2.3. Evlilik ve Çokeşli Evlilikler

Evlilik aile kurumunu oluşturan kadın-erkek birlikteliğidir. Genellikle tek eşlilikle bağdaştırılır. Çokeşli evlilikler ise çoğunlukla bir baba ve birden fazla kadından oluşan evlilikleri ifade eder.

Çokeşli evlilikler ekonomik, sosyal, kültürel ve dini olguların etki ettiği bir alandır. Aynı zamanda çok çocuğa sahip olma isteği çokeşliliğe yönlendiren başka bir neden olarak gösterilmektedir. Kadınların duygusal istismar şeklinde yorumladığı çokeşli evlilikler, maddi olanakların kısıtlılığı, fiziksel ve cinsel şiddete maruz kalmak, kadınlar arası şiddet gibi durumlara sahne olduğundan kadınlar açısından

istismar göstergesidir.⁶⁰ Buna paralel Suriyeli katılımcı SK8'in çokeşlilik konusuna dair görüşü şu şekilde olmuştur;

“Birden çok evlilik yapan var ama hepsi öyle değil Çevreye göre değişir. Kişiyeye göre değişir. Adetleri böyle olanlar evlenir Bizde ayıptır. Birden fazla kadın şöyle evleniyor. Karısı hasta, çocuk var evleniyor. Köylerde fazla eş var Tarlada zeytinde çalışacak insan lazım Çok çocuk isterler evlenirler” (SK8, Humus, 64 yaşında, Evli, Lise mezunu, Ev hanımı, Geliş yılı 2012)

Özellikle zorunlu göç mağduru kadınların maruz kaldığı evlilik istismarına Türkiyeli katılımcı TK13'ün anlatısı, çokeşli evliliklerin asıl aktörleri erkeklere yönelik farklı bakış açısı sunmaktadır;

“Kadınların çoğu mecbur kaldıkları için bu yola başvuruyorlar eğitimsizlik ve iş yoksunluğundan, bunu kurtuluş olarak görenler çoğunlukta. Çoğu erkek tamamen doyumsuz olduklarından bu evlilikleri gerçekleştiriyor Çok eşliliğe geçişte değersiz olan kadın daha da değersizleştiriliyor, sokağa atılma korkusuyla her türlü şiddete, ekonomik yokluğa sessiz kalıyor” (TK13, 36 yaşında, Ön lisans mezunu, Evli, Ev hanımı).

Yukarıda yer aldığı gibi ekonomik yetersizlik ve bakım ihtiyacı kadınları çokeşli evliliğe iten nedenler arasında ilk sırada yer almaktadır. Kadın, bu tür evlilikleri kabul ederek mevcut sorunu çözmekte ancak diğer taraftan farklı sorunlarla yüzleşmek zorunda kalmaktadır. TK1 konuyla ilgili şu ifadeleri kullanmıştır;

“Suriyeli kadınların ekonomik özgürlükten yoksun olmaları ve bir bakım verene ihtiyaç duymaları, onları bu şekilde istismara açık hale getiriyor. Bu durum hem Suriyeli kadınları hem de Türkiyeli kadınları kötü etkiliyor” (TK1, 24 yaşında, Bekâr, Üniversite mezunu, Çalışmıyor)

Türkiye’de belli bir kesim olarak adlandırdığı aile ve toplum dışında çokeşli evliliklerin yaşanmadığını belirten TK11, bu tür evliliklerin her iki tarafın da bahane ve istekleri doğrultusunda gerçekleştiğine dair düşüncesi şu şekildedir;

“Türkiye’de belli bir kesim ve topluluk dışında çoklu evliliğin yaygın değildir fakat yine de fırsatını bulan insanlar olayı kılıflarına uydurup bir bahaneyle çoklu evlilik yapabiliyorlar. eşini kaybetmiş ve çocuklu kadınların çalışmak yerine ikimci eş olmanın daha kolay bir yöntem olacağını düşünebilir (TK11, 27 yaşında, Öğrenci, Bekâr)

60

https://ailevecalisma.gov.tr/Raporlar/ATHGM/Suriyeliler_ile_Turkiye_Cumhuriyeti_Vatandaslari_Ar_asindaki_Evlilik_Iliskileri_Arastirmasi.pdf, Erişim Tarihi: 24.07.2021.

Kadın istismarı olarak tanımlanan çokeşli evliliklerin bazı kadınlarca normal görüldüğünü belirten TK19, eşitsizliklerin uygulama ve işleyişinde kadın rolüne işaret etmektedir;

“Birçok yerde çok eşlilik normal kabul edilebiliyor. Bizde de halen ülkemizin bazı kesimlerinde bu durum mevcut. Bazı kadınlar bu durumu normal dahi karşılayabiliyor (TK19, 26 yaşında, Evli, Sağlık çalışanı).

Özüdoğru’nun (2018) da ifade ettiği gibi Türkiye’de Suriyeli mülteciler arasında özellikle kocası ölmüş, çocuklarıyla yalnız yaşayan Suriyeli mülteci kadınlara karşı olumsuz algının varlığı söz konusudur (Özüdoğru, 2018b: 1135). Bu durum, ekonomik sıkıntıya, yerli dil ve sosyal yaşam farklılığından doğan sıkıntılara eklenerek yalnız yaşayan kadınlar için hayatı daha zorlu hale getirmektedir. Yalnız olmanın yarattığı toplumsal baskı, ailede erkek cinsiyetin olmayışının ataerkil zihniyet tarafından istismar edilir görülmesi, ekonomik sıkıntıları bir an evvel çözüme kavuşturma isteği ve dul olma baskısı kadınları çokeşli evliliklere zorunlu bırakmaktadır. Türkiye’ye geldikten sonra ikinci evliliğini yapan SK2, evlenme nedenini şu şekilde açıklamaktadır;

“Toplumun boşanmış yalnız kadına bakışı çok kötü çok zordu Türkiye’ye 1 yıl geldikten sonra başka bir adam ile evlendim” (SK2, İdlip, 35 yaşında, İkinci evliliği yapmış, Öğretmen, Geliş yılı 2015)

TK12, kadınların ve reşit olmayan kız çocukların ilk, ikinci ve üçüncü eş evlilik nedenlerini ve bunun fırsata çevrilmesini şu çerçevede ifade etmiştir;

“Kirasını ödeyemeyen Suriyeli kiracıya o zaman kızını ver diyebilen ev sahipleri var diye duymuştum Suriyelilerde kabul ediyor bu evlilikleri. Türkiye’de hayatta kalma mücadelesi, çaresizlik kadınları ve reşit olmayan kız çocukları evlilikleri kabule itiyor. Bu durum tamamen Türk erkeklerin fırsatçılığı, cahilliği, görgüsüzlüğü iradesizliğinden...” (TK12, 40 yaşında, İlkokul mezunu, Evli, Ev hanımı)

Kaya’ ya (2018: 4713) göre zorunlu göç eden kadınlar açısından evlilikler yitirilen kaynakların telafisi, toplumsal aidiyet ve yeni sosyal ilişkilerin kurulması aracıdır. SK14, Türkiye’ye geldikten sonra evlilik-çokeşli evlilik yapan Suriyeli mülteci kadınların durumunu bu açıdan şu sözlerle açıklamaya çalışmaktadır;

“Suriye’de erkekler ölmüş, kadın küçük çocuklarıyla olmuyor yani bir erkek lazım bakacak evleniyor ikinci üçüncü eş” (SK14, Humus, 23 yaşında, Öğrenci, Bekâr, Dernek çalışanı, Geliş yılı 2014).

Özüdoğru’nun (2018b) ifade ettiği gibi genel olarak toplumlarda eş olmayan dul kadına olumsuz bakış hâkimdir. Dul kadın harcamanın sorgulanması, sosyal ilişkilerde davranış, konuşma ve hareketlerinde olumsuzluk arama, gezme, giyinme gibi birçok alanda daha da kısıtlanarak bir nevi hayatı gözetim altında sürmektedir. SK3, boşanma sürecinde kadın erkek arası eşitsizlik düşüncesini şu şekilde ifade etmektedir;

“Suriye zor erkekSuriye kadın boşanma yani kötü İstemez yani boşanmak çünkü yani hep konuşur kadına ne yaptı koca boşadı çünkü suçlu” (SK3, Hama, Evli, 25 yaşında, Ev hanımı, Geliş yılı 2013)

SK2 Suriye’de boşanmış kadına bakış ve boşandıktan sonra yaşanan cinsiyet eşitsizlikleri itaatsizlik, kadının suçlanması, evli veya boşanmış bir erkekle evlenmesi gibi konuları şu şekilde ifade etmiştir;

“Herkes kadın hakkında konuşuyor kimse erkeği suçlamıyor Boşanma olduğunda onların bakış açısına göre kadından dolayı aittir. Ne olursa olsun kadın kocasının sözü dinlemesi lazım itiraz etmemesi lazım Kadın boşandığında babanın evine döner çocukları varsa babasında kalır. Eğer yeniden evlenmek isterse bekar veya genç bir erkek onunla evlenmez, ya evli bir adam yada boşanmış bir adam ile evlenir” (SK2, İdlip, 35 yaşında, İkinci evliliği yapmış, Öğretmen, Geliş yılı 2015)

SK2’nin ifadesinde görüldüğü üzere boşanmış ya da eş vefat etmiş bekâr bir kadının, bekâr bir erkekle evliliğinin tepkiyle karşılanması aile reisi kadınları tek eşli evliliğin dışında tutmaktadır. Eliuz’a (2011: 224) göre kadınlar açısından evlilikler güvence anlamı taşımakta ve zorunlu kaçış yeri olarak görülmektedir (Eliuz, 2011). Bu bağlamda dul kadın, cinsiyetine gelebilecek tehlike ve olabilecek olumsuz tepkilerden korunma amacıyla ya eşinden ayrılmış bir erkek veya eşini kaybetmiş bir erkek ya da belli bir yaşın üstünde olan bir erkek yahut hali hazırda eş olan evli erkeğe uygun görüldüğünden ikinci üçüncü eş evliliğe onay vermektedir. Aynı zamanda kadın dul konumuna gelmemek için aile içi şiddet ve eşitsizliklere ses çıkarmadığı gibi dul kaldığında hemcinsleri ve karşı cinsin bakış ve davranışlarından dolayı toplumsal cinsiyet eşitsizliği paralelinde hareket ederek cinsiyet eşitsizliklerini sürdürmektedir.

Suriyeli mülteci kadınlar geldikleri yerlerde sözlü veya fiziksel taciz, çokeşli evliliklerde hedef kitle olarak görülme, cinsiyetleri temelinde farklı yönlerden istismar edilme konularına muhatap olmaktadır. Suriyeli katılımcı SK6, Türkiye’de gerçekleşen çokeşli evlilikleri, Suriye’de var olmasına bağlayarak şu şekilde ifade etmiştir;

“Suriye’de çokeşliliğin olduğunun bilinmesi Türk toplumunun bakış açısını değiştirdi Suriyeli kadınlara farklı gözle bakıyorlar” (SK6, Halep, 19 yaşında, 9. sınıf terk, Arapça öğretmeni, Bekâr, Geliş yılı 2014)

Dini nikâhın her hangi bir yasal sorumluk getirmemesi ve Kur’an’da erkeğin üç defa “boş ol” diyerek kadını boşayabileceği düşüncesi dini nikâh evliliklerde kadını cinsel istismar konusunda mağdur bırakmaktadır. SK13, bu konuda yaşananları örnek vererek şu şekilde anlatmaktadır;

“Çoğu Türk erkek Suriyeli kadınla evlenip (dini nikah) birkaç ay sonra boşayan başka bir Suriyeli kadın alan erkekler de var Bildiğim tanıdığım Suriyeli kadın var böyle çok” (SK13, Humus, 21 yaşında, Öğrenci, Bekâr, Dernek çalışanı, Geliş yılı 2016)

Aynı şekilde aşağıda SK15’in ifadesinde görüldüğü gibi dini nikâh ile gerçekleştirilen evliliklerde resmi belge niteliğinde bir dayanak olmadığından kadınlar daha fazla mağdur olmaktadır. SK15, Türkiyeli erkeklerin Suriyeli kadınları dini nikah yaparak istismar etmesini, dini nikâha dayalı evlilik gerçekleştirip bir kız çocuğu ile terk edilen Suriyeli kadın örneği üzerinden şu şekilde anlatmaktadır;

“Türk erkekler eşlerinden habersiz Suriyeli kadınla evlenip ev açıyor bir ay, bir yıl sonra onu bırakıyor. Mesela benim arkadaş babası ölmüş annesi Türk erkekle evlenmiş dini nikâh, bir kız olmuş adam diyor o kız benim değil sahip çıkmıyor” (SK15, İdlip, 22 Yaşında, Öğrenci, Bekâr, Dernek çalışanı, Geliş yılı 2015).

SK13’ün “Suriyeli kadınla resmi nikahla evlenenlerde var” ifadesinde, Suriyeli kadınlar değil Türkiyeli kadınların evlilik konusunda mağdur duruma düştüğü anlaşılmaktadır. Resmi evlilik ile Suriyeli kadınlar yasal koruma ve güvence altına girer iken, önceki resmi nikahlı Türkiyeli kadın (özellikle çalışan değilse) maddi yoksunluğa ve sosyal bağ zayıflamasına maruz kalmaktadır. SK13’ün bu konuya dair anlatısı aşağıda yer almaktadır;

“İlk eş olarak alanlar Suriyeli kadınla resmi nikahla evlenenler de var Suriyeli kadına sahip çıkan Türk erkeklerde var” (SK13, Humus, 21 yaşında, Öğrenci, Bekâr, Dernek çalışanı, Geliş yılı 2016)

Katılımcıların özellikle vurguladığı konu, çoğu Türk erkeğin eşinden ve ailesinden gizli dini nikâh yaparak, Suriyeli kadınlarla belli bir süre zaman geçirip bırakmaları olmuştur. Türk erkeklerin gerçekte evlenmek istemediği, belli bir süre cinsel eğlenme için dini nikâh ile Suriyeli kadınları tuttuğu ve sıkılınca bıraktığı yönünde ifadeler verilmiştir. Suriyeli kadınların ülkelerinde çoğunluk dini nikâh olmasından dolayı Türk erkeklere güvenerek evlendikleri, ancak bu durumun çok yaşanması sonucu artık Suriyeli kadınların bu konuda daha bilinçlendiği ve evliliklere daha temkinli yaklaştıkları ifade edilmiştir.

Çalışmalarda sıkça yer alan Suriyeli mülteci kadınlar ile çokeşli evlilikler konusu ekonomik yoksunluk, namus konusunda zarar görme korkusu, güvende hissetme isteği, toplumda olumsuz algının etkisi gibi nedenlere bağlanmaktadır. Aynı zamanda kadının içinde bulunduğu durum, yaşanan ailenin kültürü, din ve gelenek içinde yer alan evliliğe dair normlar da çokeşli evliliklerin nedenleri arasında gösterilmektedir (Gönül, 2020; Özudoğru, 2018b, ASPB, 2016, Barın, 2015).

Türk erkeklerle Suriyeli kadınlar arasında gerçekleşen evliliklerin başka bir boyutu da reşit olmayan kız çocuklar ile gerçekleşen evliliklerdir. Jessen’e (2013) göre bu durum, daha çok ailelerin kız çocuklarını belli bir ücret karşılığı Türk erkeklerle evlendirmek istediği yönünde gerçekleşmektedir. Burada asıl amaç kızlarının koruma altına alınıp güvenliğinin sağlanması olmaktadır (Akt. Genç ve Öztürk, 2015). Suriyeli katılımcı SK8, zorunlu olarak Türkiye’ye gelen Suriyelilerin Türkiye’de küçük yaşta evliliğine şu sözlerle açıklık getirmiştir;

“Burada küçük yaşta evlilikler durumu çok kötü olur ailenin, savaşta ya babasını ya annesini kaybetmiş olur mecbur evlenir” (SK8, Humus, 64 yaşında, Evli, Ev Hanımı, Geliş yılı 2012)

SK9 ise erken yaşta evliliklerin nedenlerini, büyük kadınlar üzerinden şu şekilde ifade etmektedir;

“13-14 yaşında kızı kaynanalar alır oğluna ellerinde büyütünler diye” (SK9, İdlip, 40 yaşında, Evli, 9. Sınıf terk, Ev Hanımı, Geliş yılı 2013)

Aile baskısından ve toplumsal baskıdan kurtuluş yeri olarak (Eliuz, 2011) görülen evlilikler kadınlar açısından zorunluluk anlamına gelmektedir Bu durumu

SK2, maddi yoksunluk ve toplumsal cinsiyetin kadına yarattığı sıkıntılar üzerinden şu şekilde anlatmaktadır;

“Fakir olarak ve paraya muhtaç olarak küçük kızların ailelerinden yararlanan pek çok erkek var. Aynı zamanda, kızı bir sorun olarak gören birçok anne-baba var, bu yüzden sıkıntılarından kurtulmak için onlarla erken evlenmeyi tercih ediyorlar” (SK2, İdlip, 35 yaşında, İkinci evliliği yapmış, Öğretmen, Geliş yılı 2015)

DPT (2000) raporunda kırsal alan özelliklerini; ekonomik-toplumsal-kültürel gelişme sürecinin görece olarak yavaş, gelenek ve törelerin yaşam biçimi ve kuralları etkileme gücünün fazla olduğu şeklinde belirtmiştir. Bu alanlarda cinsiyet eşitsizliklerinin varlığı daha belirgin olabilmektedir. Bu anlamda SK13’ün ifadesi şu şekilde olmuştur;

“Mesela Halep şehir ama küçük kızlar evleniyorlar Ama küçük (köy) yerlerde daha çok kızın başına bir şey gelmeden evlendiriliyor” (SK13, Humus, 21 yaşında, Öğrenci, Bekar, Dernek çalışanı, Geliş yılı 2016)

SK5 ise erken yaşta evlilik konusunu, “bazı Suriyeliler” ifadesini kullanarak Suriye toplumunda erken yaşta evliliklerin ülke genelinde uygulanmadığına işaret etmektedir;

“Bazı Suriyeliler erken evlendirirler kızlarını ama hepsi değil” (SK5, İdlip, 29 yaşında, Evli, Öğrenci, Geliş yılı 2013)

Türkiyeli kadın katılımcılar Suriyelilerin gelmesiyle birlikte çoğalan erken/çocuk yaşta evlilikler konusunda farklı görüşler dile getirmiştir. TK7, ülkemizde Doğu Anadolu’da görülen çocuk yaşta evlilikler ile Suriyelilerin çocuk yaşta gerçekleştirdiği evlilikleri karşılaştırarak şu şekilde ifade etmiştir;

“Doğu Anadolu’daki evliliklerle Suriyeli gençlerin geleneksel evliliklerde benzerlik var. Kızlar çocuk yaşta evlendirilip çocuk sahibi oluyorlar. Aradaki fark Suriyelileri kızların eşleri yaş olarak denkleri olduğunu gördüm. Bu Anadolu da yaşlı erkeklerle çocuk kızların evliliği oluyor” (TK7, 46 yaşında, Evli, Lise Mezunu, Ev hanımı).

Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi Stratejisi 2016-2020 Raporunda belirtildiği gibi çoğu ülke ve ülke kırsalında aile sorunları, mülki konular ve parasal konuların örfi ve geleneksel adetlerce çözülmesi toplumlarda eşitsizliklerin yaşanması ve sürdürülmesinde önemli rol oynamaktadır. Bu tür toplumlarda

toplumsal cinsiyete dayalı istismar, şiddet, taciz, tecavüz olayları fazlaca görülebilmektedir.

Çokeşli evliliklerde reşit olmayan “kız çocukların evlendiriliyor olması, evliliklerin resmi nikâh yerine dini nikâhla yapılması ve bu resmi olmayan evliliklerde Suriyeli kadının ikinci ve üçüncü eş durumunda olması” (Genç ve Öztürk, 2015: 86) kadın istismarının açık göstergesidir.

Hatay gibi sınır kentlerde çok eşliliğin yaygın olarak görülmesi burada yaşayan Suriyeli nüfusun yoğun olmasından başka yerli halkın kadını konumlandırma biçimi ve kadına bakışının etkisi de önemlidir. Türkiyeli kadınlar, Suriye zorunlu göçü neticesinde Suriyelilerin ve Suriyeli kadınların Türkiye’ye gelmesiyle Türk erkeklerin davranışlarında ve ifadelerinde görülen değişime değinmişlerdir. TK14’ün bu konuda ifadesi aşağıda yer almaktadır;

“Türk erkekler kadınlarının aynı onlar gibi olmasını istiyor. Bu da olmayınca hemen ikinci eş üçüncü eş dördüncü eşler alınıyor. Yani erkeklerin kadını değersiz bir eşya gibi görmelerine sebep oldular ne yazık ki” (TK14, 68 yaşında, Evli, Üniversite Mezunu, Ev Hanımı)

TK6, bu durumun yerli erkeklerce kullanılma şeklini ve yerli kadınlar üzerinde oluşan olumsuzluğu şu sözlerle dile getirmektedir;

“Türkiye’deki erkekler şakayla dahi olsa eşlerini suriyeli kadın almakla tehdit ediyorlar. Bu da kadınlar üzerinde olumsuz etki yaratıyor” (TK6, 44 yaşında, Lise Mezunu, Çocukları ile yaşayan bekar anne, Ev Hanımı).

TK11, yerli erkeklerin tavır ve davranışlarını aile içi şiddete ve kadın psikolojisi üzerinde etkilerine şu ifadelerle dikkat çekmektedir;

“ Bu kadınlar için küçültücü bir durumdur. bir çok Türk kadın bu yüzden kendini yetersiz ve önemsiz hissedebilir. Bu durum aile içi şiddetin artmasına nedendir” (TK11, 27 yaşında, Öğrenci, Bekâr)

Türkiyeli erkekler ile Suriyeli mülteci kadınlar arasında gerçekleşen dini veya resmi nikâh evlilikler her iki tarafı (Suriyeli kadınlar ve Türkiyeli kadınlar) etkileyerek tepkilerin oluşmasını sağlamıştır. TK8, erkeklerin fırsatçılığına bağladığı Suriyeli kadınlarla çokeşli evlilik konusunu, olumsuz etkilerini ve bunun endişesini şu ifadelerle dile getirmiştir;

“Geleneksel evlilikler maalesef ki Suriye göçü olduktan sonra ikinci üçüncü evlilikler ülkemizde de normalleştirilmeye çalışılıyor. Bu durum bizim ülkedeki kadınların yaşamını büyük ölçüde etkilemiştir. Çocuk sahibi olmak isteyen, nefesine yenik düşen, eşinde herhangi bir hastalık olan erkeklerimiz hemen ikinci eş Suriyeli genç kadın tercih ediyor Göç olmadan öncesinde de ikinci üçüncü evlilikler oluyordu fakat doğu kesimindeydi Yavaş yavaş tüm ülkede normal bir durum haline getirilebilir” (TK8, 25 yaşında, Ön lisans mezunu, Evli, Hemşire).

Katılımcıların anlatımlarında görüldüğü gibi erken yaşta evlilik ve çokeşliliğin görüldüğü alanlar toplumun veya bireylerin yaşadığı yere (köy, şehir), dini ve geleneksel yönün etkisine, eğitim seviyesine göre farklılık göstermektedir. Genellikle kırsal alanlarda (köy) görüldüğü belirtilen evlilikler çokeşliliğin dinde yer almasına ve yaşça büyük kadınların küçük yaştaki kız çocukları alıp ailenin kültürüne göre yetiştirme isteğine dayandırılmaktadır.

Yerli erkeklerle Suriyeli kadınların gerçekleştirdiği evlilikler; Suriye’de var olan çokeşli evliliğin yerli halk tarafından bilinmesi, savaştan dolayı kocasını kaybeden ya da kocası olmayan birçok kadının geçim sıkıntısı çekmesi, bu durumun Türkiyeli erkeklerce görülmesi ve fırsata dönüştürülmesi sebeplerine dayandırılmaktadır.

4.2.4. Eğitim

Eğitim bireylerin sosyalleşme sürecinde önemli bir alan özelliğindedir. Birey eğitim ile toplumu ve toplumsal yaşamı öğrenir. Kadınlar açısından çalışma yaşamına katılmanın, meslek edinmenin aracı işlevindedir. Ancak eğitim sisteminde de cinsiyet eşitsizlikleri kendini göstermektedir. Öncelikle yerleşmiş cinsiyet eşitsizliklerini bireylere aktarması rolü ile cinsiyete göre yapılanmış ataerkil düzenin işlemesine öncü olmaktadır.

Eğitimde, ataerkil düzenin kadın üzerinde uyguladığı baskı ve zorluklar konusunda SK2’nin ifadesi şu şekildedir;

“Eğitimde, öğrenimde ve çıkışta her konuda zorluk karşılaştan birçok kadın var ve her zaman etraflarındaki erkeklerden emir alıyorlardı” (SK2, Halep, 35 yaşında, İkinci evliliği yapmış, Öğretmen, Geliş yılı 2015)

Seven ve Engin’in (2005) çalışmada, kız çocukların eğitimde erkeklere oranla daha gerilerde yer aldığı bulgusu katılımcıların da vurguladığı gibi kadın ve kız çocukların eğitimde dışlanmaları, daha çok ev içi ile ilişkilendirilmeleri kısaca ataerkil zihniyetle bağlantılı bir durumdur.

Ataerkil zihniyet kız çocukları ve kadınların eğitim almaları önünde büyük engel oluşturmaktadır. Birçok aile kız çocuklarını sözde dış tehlikelerden korumak düşüncesiyle eğitimden yoksun bırakmaktadır. Bu durumu TK7, şu sözlerle dile getirmektedir;

“Baskıcı ve otoriter bir babanın kızı olarak büyüdüm. İlkokuldan sonra okutmadı beni Tabi bunları kendince beni korumak için yaptı” (TK7, 46 yaşında, Evli, Ev hanımı, Aöf ortaöğretimden Mezun (Evlendikten sonra)).

Toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ebeveynlerin bakış açısına, aileden aileye, yaşanılan yerden yere göre farklılık göstermektedir. TK13’ün anlatısında görüldüğü gibi evde anne de dahil kadınların hiçbir konuda söz sahibi olmaması ancak eril yetkenin (baba) eğitime önem vermesi, eşitsizliklerde görülen farklılığı göstermesi açısından önemlidir. TK13’ün ifadesi şu şekildedir;

“Baba baskısıyla yetişen kız çocuklardanım evde annem dahi pek bir söz hakkımız olmadı. Yaşadığım kolaylık babamın eğitim almamıza açık bir insan olmasıydı” (TK13, 36 yaşında, Ön lisans mezunu, Evli, Ev hanımı).

Benimsenmiş ataerkil düşünce ve davranışa ters bir durum ile karşılaşan bireyler huzursuzluk ya da geri çekilme gibi davranışlar sergileyebilmektedir. Bu durum zihinlerde yer etmiş toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin bireylerde oluşturduğu gücü göstermesi bakımından önemlidir. SK5’in, Suriye’de gördüğü eğitim ile Türkiye’de verilen eğitimde karşılaştığı farklılığa dair görüşü aşağıda yer almaktadır;

“Türkiye’de okullar da hem erkek hem de kızlar var Suriye’de ise ayrı ayrı okuyorduk Bu büyük sıkıntı oldu” (SK5, İdlip, 29 yaşında, Evli, Öğrenci)

Her benimsenmiş rol ve davranış kendi özellikleri çerçevesinde, doğru olan niteliğinde varlık göstermektedir. Bu noktada bireyler için toplumsal değerlere bağlılık önem taşımaktadır. Bu açıdan bakıldığında farklı kültürlerin karşılaşmasında birey veya toplumlarda görülen tepki, tehdit, risk gibi faktörler daha açıklayıcı nitelik kazanmaktadır.

Genel olarak Suriyeli ve Türkiyeli katılımcılarda eğitimde eşitsizlik konusunda fazla eleştiri ya da memnuniyetsizlik ifadeleri görülmemiştir. Bu durum katılımcıların çoğunluğunun eğitilmiş olmasına bağlanabilir.

4.2.5. Çalışma ve İşgücüne Katılım

Toplumlarda kadın çalışma ve istihdamı ev içi üretimde olduğu gibi çoğunlukla başka insanların yeniden üretiminin sağlandığı alanlarda olmaktadır. Kadınlar en çok ev içi hizmetleri, sağlık ve sosyal hizmetler ile eğitim sektörü alanlarında yer almaktadır (Özbek ve Köşk, 2018). Ancak bu durumun zorunlu göç ile birlikte farklılık gösterdiği görülmektedir. Geline yerde koşulların yetersizliği, dil bilmeme ve çalışma izni gibi şartlar göç edenleri önceki imkânlardan yoksun bırakmaktadır. Suriyeli kadınlar kendi ülkelerinde vasıflı işlerde çalışırken göçün yarattığı dezavantajlar sonucu Türkiye’de temizlikçi, bakıcılık, tezgâhtarlık, tarım işçisi gibi vasıfsız işlerde çalışmak zorunda kalabilmektedir (Barın, 2015). SK2, bu konuda yaşadıklarını şu şekilde aktarmaktadır;

“Türkiye’de dil farklı olduğu için çok büyük bir zor. iş bulmak zor. her şey pahalı çalışamıyorsun hayat şartları çok zor kimse tanımadığım için çok zor. İlk Kilis’e geldim üç ay sonra tarlada iş buldum. Sınıf öğretmeni mezun olduğuma rağmen tarlarda çalışmayı kabul ettim çocuklarıma ekmek sağlamak için. Taciz değildi, ancak dokuz ay çalıştıktan sonra, işveren benden gizlice benimle evlenmek istedi ve çocuklarıma bakacağını söyledi ve kabul etmediğimde beni işten çıkardı” (SK2, Halep, 35 yaşında, İkinci evliliği yapmış, Öğretmen, Geliş yılı 2015)

Aynı şekilde SK9, Suriye’de rahat bir hayat sürerken Türkiye’de ekonomik yönden yaşadıkları zorluğu şu şekilde dile getirmektedir;

“Orda rahattı köyde zeytin tarlalarımız vardı Askerlerin basacağını duyunca buraya geldik Ailece tarlalarda çalışmaya başladık Çok zor Hereyiz orda” (SK9, İdlip, 40 yaşında, Evli, 9. Sınıf terk, Ev Hanımı, Geliş yılı 2013)

SK14, çalışma konusunu farklı açıdan değinmektedir;

“Suriye’de bazı aile erkekleri kadınları çalıştırmaz ben her şeyi yaparım der Ama hepsi değil” (SK14, Humus, 23 yaşında, Öğrenci, Bekâr, Dernek çalışanı, Geliş yılı 2014).

Yukarıda yer alan ifadede Suriye’de her kadının çalışma hayatına dahil olamadığı sonucu çıkarılabilir. Kadının çalışmasının erkeğin kararına bağlı olması, kadın ikinciliği ve eşitsizliklerin göstergesidir.

AFAD (2014), göç ve çatışma süreçlerinde kadınların gelir getirici işlerinin olmamasına paralel ekonomik zorluklar yaşaması durumunda kadınların istismara açık hale geleceğini belirtmektedir. Büyük çoğunluğun eğitim seviyesinin düşük

olması, çalışma hayatına girmede engel sıfatı taşıdığını göstermiştir. Aynı zamanda eğitimsizliğin kadınlara cinsel taciz ve istismarın önünü açtığı belirtilmektedir.⁶¹ TK4, konuya dair yaşadıklarını ve eşinin varlığıyla korunmasını şu şekilde ifade etmiştir;

“Çalışırken tacize uğradım Sustum kendime yediremediğim için kötü günler geçirmiştım. Psikiyatrik tedavi görüp ilaç kullandım. Evlendim eşimin varlığı her yerde kolaylık sağladı” (TK4, 30 yaşında, Evli, Üniversite mezunu, Ev hanımı)

CEDAW Sözleşmesi toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için her alanda gerekli yükümlülükleri sıralamaktadır. Ancak katılımcı ifadelerinde görüldüğü gibi çalışma hayatı ve iş gücüne katılımı kadın varlığı çalışan sıfatından çok cinsel kimliği üzerinden değerlendirilmektedir. Kadın küçümsenen, karşı cins tarafından cinsel obje olarak görülen, daha alt veya basit pozisyonlarda göreve yakıştırılan olmaktadır. TK10’un bu konuda ifadeleri şu şekilde olmuştur;

“Çalışan üreten bayan olmak bu zaman şartlarında kendi yaşamında kolaylık. Kadınlara işyerlerinde fırsat eşitsizliği var. Genelde herkesi memnun etmek zorundaymış gibi algılanması. Daha üst konumlara gelmesine izin vermemek. Tüm sorumluluk sadece kendisindeymiş gibi görülmesi. Duygusal olması nedeniyle daha çok görev ve sorumluluk verilmeye çalışmasıdır” (TK10, 44 yaşında, Bekâr, Öğretmen).

TK11, çalışma yaşamında kadınların karşılaştığı eşitsizlikleri iş görüşmesi deneyimi üzerinden şu şekilde ifade etmektedir;

“Mezun olduktan sonra iş görüşmelerinde ya kadın olduğum için küçümsenerek eleştirildim ya da cinsiyetimin obje olarak kullanılacağı mesajını aldım. Toplum baskısının kişisel gelişimime olan etkisi de maalesef fazlaydı ve buda beni negatif yönde etkiledi” (TK11, 27 yaşında, Öğrenci, Bekâr)

SK11, Suriye’de kadının çalışma ve meslek seçimine dair görüşlerini aile, çocuk ve ev üzerinden şu şekilde ifade etmektedir;

“Kadınlar istediği kadar eğitim alabiliyor istediği mesleği seçebiliyordu. Ama çoğunluğu öğretmen, doktor, sağlıkçı oluyordu. Diğer meslekler çok zaman çok çalışmak istediği için kadınlar olmuyor. Çünkü aile, çocuk ev var Oraya da bakması gerekiyor Devlet sınır koymuyor aileler sınırlıyor kadını kızı köylerde çok okutmazlar erken yaşta evlendirirler kızları Bu ailenin çevrenin kültürüne

⁶¹ https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/17934/xfiles/turkiye_deki-suriyeli-kadinlar_-2014_2_.pdf, Erişim Tarihi: 25.07.2021.

göre değişir dinin de etkisi var” (SK11, İdlip, 30 yaşında, Tercüman, Bekâr, Geliş yılı 2015)

İfadede görüldüğü gibi kadın çoğunlukla toplumsal cinsiyet rol ve davranışlara paralel meslek seçiminde bulunmakta ve çalışma hayatına girebilmektedir.

Gelir getirici bir işe muhtaç kadınların çoğu çalıştıkları iş yerinde gördükleri cinsel taciz ve istismar olaylarına işten çıkarılma ya da toplum tarafından suçlanma korkusu ile sesini çıkaramamaktadır. Buna neden olarak toplumun bir taraftan kadının cinsel yönünü ön plana çıkararak hedef haline getirmesi, ancak cinsiyetine yönelik gelecek her türlü olumsuzlukları kadının sorumluluğuna bırakması ve erkeğe sorumluluk veya ceza verilmemesi gösterilebilir.

4.2.6. Sosyo-Kültürel Yaşam

Ataerkil toplumlarda ailede karar veren olarak erkek belirgin kişidir. Kadın erkeğin ardında yer alan olarak yaşamsal faaliyetlerin sosyal hayata girmeyi gerektirdiği durumlarda erkeğe bağımlı bir şekilde hayatını sürdürmektedir. Kadına dair önyargı ile oluşturulmuş tutum ve davranışlar, kadının sosyal yaşamdan dışlanmasına ve ev içine itilmesine sebep olmaktadır. SK8’in bu konuda görüşü şu şekildedir;

“Kadın pazara gitmez, çöp atmaz ayıptır, bunları erkek yapar. Kadın uzak yerlere yalnız gidemez yanında kocası veya yakını bir erkek olması lazım Bu kadının güvenliği için zarar görmesin diye Yalnız giderse kaza yapabilir ya da yabancı erkekler taciz edilebilir” (SK8, Humus, 64 yaşında, Evli, Lise mezunu, Ev hanımı, Geliş yılı 2012)

Yukarıda SK8’in ifadesinde de görüldüğü gibi ataerkil zihniyetin ördüğü cinsel tehlikeye yönelik sınırlama ve kısıtlamalar kadını sosyal yaşamda zayıf bırakmaktadır. Kadın kendisine uygun görülen alanda sorumluluğuna bırakılan işlerle yaşamını sürdürmek zorunda kalmaktadır. Kadının, toplumsal cinsiyet rollerine ters düşen her tavır veya hareketinde karşılaştığı tepkiyi önyargılı tutumu işaret ederek anlatan TK10, şu ifadeleri kullanmıştır;

“Ataerkil bir toplumdan geliyoruz ve aile yapısına farklı yaşamak ve daha özgür yaşamak isteyen kadınlarımız için toplumumuz çok önyargılı” (TK10, 44 yaşında, Bekar, Öğretmen).

TK4 kadınların, kadına biçilen konumu içselleştirmesi, sürdürmesini ve kendi hariç çevresindeki her şeye (insan veya eşya) verdiği değer üzerinden şu şekilde ifade etmektedir;

“Kadın kendi dışında herkese (eşine, çocuğuna, ailesine, komşusuna, akrabasına) ve her şeye (mobilya, beyaz eşya, takı, temizlik) önem verir ve yaşantısına bu şekilde devam eder maalesef” (TK4, 30 yaşında, Evli, Üniversite mezunu, Ev hanımı)

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği hemen her kadını cinsiyetleri bazında benzer kötü deneyimlere maruz bırakmaktadır. Kadının cinsiyetine atfedilen toplumsal cinsel bakış (Eliuz, 2011) kadını sosyal yaşamda sınırlayan ve baskılayan unsur görevi görmektedir. SK12 ülkesinde yaşanan bezer durumu şu şekilde dile getirmektedir;

“esattan ve esat adamlarından uzak durduğunda sorun olmazdı ama onların biri bir kadına kafa taksalar o kadının işi bitmiş anlamına gelir yani ordaki kadınlar baskının altında yaşıyorlar” (SK12, Laskiye, 29 yaşında, Evli, Tercüman, Geliş yılı 2012)

Suriye ile Türkiye’nin Hatay gibi sınır illerinde din ve kültür benzerliği bulunması, Suriyeli mültecilerin buralara yerleşmelerinde etkili olmuştur. Suriyeli katılımcı SK1, bu konudaki görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir;

“Ülkemizde savaş çıktığı için Türkiye’ye geldim, sosyal hayatımıza uygun bir İslam ülkesi olduğu için Türkiye’ye geldim (SK1, İdlip, 40 yaşında, Evli, Öğretmen, Geliş yılı 2013).

SK4, Hatay ile Suriye’de yaşadığı yer olan İdlip arasında sosyo-kültürel benzerlik vurgusunu şu şekilde dile getirmiştir;

“Hatay yani İdlip aynı Ondan buraya yerleşti” (SK4, Hama, 33 yaşında, Evli, Öğretmen, Geliş yılı 2013)

Sosyal ilişkiler, yemek kültürü ve alışkanlıklar konusunda benzerlikler gören SK5, düşüncesini şu şekilde ifade etmiştir;

“Müslüman, kültür ve alışkanlıkları çok yakın Yemek konusunda, ziyafet konusunda 'hasta ziyaret etmesinde, komşulara bakmakta, ne bileyim Suriye ile aynı” (SK5, İdlip, 29 yaşında, Evli, Öğrenci, Geliş yılı 2013)

Köy gibi kırsal kesimlerde yaşamsal faaliyetlerde hemen her konuda karar verici erkek olmaktadır. Kadının tarla işleri harici bir işte çalışmasına ise pek rastlanmamaktadır (Atay, 2013). SK3, kadın konusunu yaşanılan yere, çevreye, eğitime, gelenek ve göreneklere bağlamaktadır. Köy yerlerinde erken yaşta evlilikler konusunu, 15 yaşında evlenmesi ile ilişkilendirerek şu şekilde ifade etmektedir;

“ Kadın konusunda herkes için geçerli bir genel kanun yok çünkü benim hayatım diğer kadınların hayatı gibi değil, bu yüzden bir kadının yaşamı yaşadığı çevreye ve topluma göre farklılık gösteriyor. Ve aynı zamanda bazıları çok güzel bir hayat yaşıyor ve istediğini yapıyor çünkü yaşadığı ortam rahattır. Sebepler yere, çevreye ve insanlara aittir. Küçük bir köyde yaşayan kız ve köyün tüm halkı kıza kötü bakıyor ve yaptığı her şeyin bir kusur olduğunu ve temelde hiçbir şey yapmasına izin verilmiyor ve aynı zamanda bir erkek için her şeye izin veriliyor. Oysa kız büyük bir şehirde yaşıyorsa ve onun sakinlerinin çoğu bilim ve kültüre ilgi duyuyorsa ve kızın ailesi eğitilmiş ve kadına değer veriyorsa durum tamamen farklıdır. Ben büyüdüğüm köydeki gelenek ve görenekler nedeniyle 15 yaşında kuzenimle evlendim çocuktum ve evliliğin anlamını bilmiyordum” (SK3, İdlip, Evli, 40 yaşında, Okulöncesi Öğretmeni, Geliş yılı 2013)

SK11, yaşadığı yerde kadınların serbestliği, baskı veya tehlikenin olmadığı konusunu “Suriye’de kadınlar özgür” düşüncesiyle şu şekilde ifade etmiştir;

“Suriye’de Kadınlar özgürdü Misal ben istediğim saatte istediğim yere yalnız gidebilirdim Çünkü sıkı denetim vardı Askerler emniyeti sağlıyordu” (SK11, İdlip, 30 yaşında, Tercüman, Bekâr, Geliş yılı 2015)

Bir diğer Suriyeli katılımcı SK7, kırsal kesimde ve şehirde kadınların yaşantısını karşılaştırarak şu ifadeleri kullanmıştır;

“Orda köyde oturanlar genelde çıkmaz okumaları az. Şehirde oturanlar farklı. Halep daha özgür” (SK7, 66 Yaşında, Halep, İlkokul mezunu, evli, Ev hanımı)

SK2, yaşanılan yer açısından kadın konusunu meslek, ev ve çocuk üzerinden şu şekilde ifade etmektedir;

“Köy yani farklı kadınlar, şehir kadınlar farklı kıyafet farklı çalışma yasak Şehir hep bir değil Halep kadınlar daha rahat, özgür. Yalnız gezmek yasak kadın. Ya eş ya kardeş. Kadına her iş yasak, Öğretmen meslek iyi. Var başka meslek yani kadın zor çok zor. Üniversite bazı gidiyor bazı gidemiyor. Avukat kolay kolay yok yani. Bazı meslek yok kadın. Çünkü kadın ev, çocuk ilgilenecek” (SK1, İdlip, 40 yaşında, Evli, Öğretmen, Geliş yılı 2013).

SK5’in, Suriye toplumsal yaşamında kadın erkek eşitliği ifadesi aşağıda yer almaktadır;

“Okumak isteyen kadın okuyabilir İstemeyen evlenir ve eşi hayat ihtiyaçlarını temin eder Kadınlar ise çocuklardan sorumlu tek başına da değil eşiyle beraber bakarlar çocuklara” (SK5, İdlip, 29 yaşında, Evli, Öğrenci, Geliş yılı 2013)

SK14, Suriye kadın yaşamını Türkiyeli kadınların yaşamına benzeterek Suriye’de açık kadın vurgusunu şu şekilde ifade etmektedir;

“Kadınlar okuyor çalışabiliyor Aynı burası gibi Bizde de açık kadın çok Suriye kadınların hepsi kapalı değil” (SK14, Humus, 23 yaşında, Öğrenci, Bekâr, Dernek çalışanı, Geliş yılı 2014).

Dedeoğlu’nun (2011) çalışmada yer verdiği gibi öteki sosyo-kültürel hayatlar hor görülme veya aykırı yaşam niteliğinde tepki alabilmektedir. Öteki bilinmeyi, alışık olunmayanı işaret etmektedir. Bu durum bilinen-bilinmeyen arasında karşılıklı tepkilere ve mesafeli duruşa neden olabilmektedir. Öteki olarak görmek aslında önyargılı değerlendirmeyi getirmektedir. Kısaca tarafların kendinde var olmayan durumlara tepki göstermesi, eleştiri şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda SK11, Türkiyeli kadınlara dair görüşlerini şu şekilde ifade etmektedir;

“Türk kadınlar çok dışarıda kalıyor bizde öyle değil Çocukların bakımı önemli o nedenle öğretmen çok, ya da erkek çalışır kadın çalışmaz çocuklarına evine, eşine bakar Burada çocuk bakıcıya bir yakına bırakılıyor Bizde yok Burada bakıcı gördüm Bizde kadın şoför yok, kadın güvenlik, kadın polis yok esnaf kadın yok Burada var Burada kadın pastane, mağaza her yerde çalışıyor Bizde boşanmış kadınlar ve küçük kız çocukları yalnız çıkamazlar Ayıplanır çok konuşulur. Bizde boşanmış eşi ölmüş kadın baba yanına gider yoksa abi yanına gider. Burada çıkıyor. Kadın çocukları ile ayrı yaşıyor Çok çıkamaz evden Mecbur olunca cenaze, hasta gibi Kadınlar dışarıda çok uzun çalışabiliyor burada” (SK11, İdlip, 30 yaşında, Tercüman, Bekâr, Geliş yılı 2015)

Türkiyeli kadınların Suriyeli mülteci kadınlara dair düşünceleri ise şu şekilde olmuştur;

“Suriyeliler gündüzleri uyuyor geceleri yaşam koşuşturmasındalar. Çocukları gece saat bir iki hep sokakta. Bizim yaşantımıza ters. Kadınlarda ev içi temizliğin önemi yok. Kişisel bakımları daha ön planda” (TK4, 30 yaşında, Evli, Üniversite mezunu, Ev hanımı)

TK5, Suriyeliler ve Suriyeli kadınların Hatay’a yerleşmelerinden sonra yerli halkta gördüğü değişimi şu şekilde ifade etmektedir;

“Türkiye’de yaşamaya başlamalarından sonra onlar bize değil de biz onlara ayak uydurmaya başladık ne yazık ki. Onlar gibi konuşmaya ve giyinmeye onlara özenmeye başladık” (TK5, 36 yaşında, Evli, Lise Mezunu, Ev Hanımı)

TK16, Suriyeli kadınların Türkiye’de Türk kadınlardan daha fazla hak ve önceliğe sahip olduğu düşüncesini şu şekilde ifade etmiştir;

“Suriyeli kadınların bizim burada bizim kadınlarımızdan daha çok haklara sahip olduğunu her işte onlara öncelik tanındığını söyleyebilirim (TK16, 46 Yaşında, Bekâr, Muhasebeci).

SK10 ve SK6, toplumsal cinsiyet eşitsizliği yaşama biçimini Suriye ile Türkiye’yi karşılaştırarak şu ifadeleri kullanmıştır;

“Türkiye’de Kadınlar rahat Özgür Hakları var Suriye kadınında hak yok” (SK10, Hama, 25 Yaşında, 8. Sınıf terk, evli, ev hanımı, Geliş yılı 2013)

“Türkiye Suriye’den çok farklı burda kadın özgür” (SK6, Halep, 19 Yaşında, 9. sınıf terk, Arapça öğretmeni, Bekar, Geliş yılı 2014)

Boşanmada mal paylaşımı ve çocuk üzerinde hak sahibi olabilme açısından Suriyeli kadınlar ile Türkiyeli kadınların haklarını karşılaştıran SK9 şu ifadeleri kullanmıştır;

“Türk kadınları iyi rahat hakları var Bizde boşanınca kadın ne çocuk ne mal verilir Atılır Burada eşit alıyor Çocuk annede” (SK9, İdlip, 40 Yaşında, Evli, 9. Sınıf terk, Ev Hanımı, Geliş yılı 2013)

SK2, Suriye kanununda ve İslam şeriatında çok eşlilik ve erken yaşta evliliklerin yasak olmadığı, kadın soyadının değişmediği ve her şeyin erkeğe ait olduğu konusunu eşitsizlik temelinde şu şekilde ifade etmiştir;

“Suriye’de kanun genç yaşta evliliği yasaklamaz, burada Türkiye’de yasaktır ve kanun izin vermez. Suriye’de bir erkeğin dört kadınla evlenme hakkı var, burada Türkiye yasaktır, sadece tek eşliliğe izin var. Burada karı koca mal ve eşya paylaşıyor, suriye’de her şey erkeğe aittir. Türkiye’de Evlen’rken Kadının soyadı kocanın soyadı ile aynı olur ama Suriye’de babasının soyadı ile aynı kalır Çünkü İslam şeriatında ve hukukta, kadın evliliğinde soyadını değiştirme yasaktır” (SK2, Halep, 35 yaşında, İkinci evliliği yapmış, Öğretmen, Geliş yılı 2015)

Ataerkil düşüncede sosyal yaşamda yalnız bir kadın istismara açık anlamına gelmektedir. Çünkü eril düşünce kadını eşi, kardeşi, babası ile veya belli kalıplar ve sınırlamalara tabi tutarak sosyal hayata dahil görmektedir. Türkiyeli katılımcı TK7’nin konu paralelinde yaşadıklarını şu şekilde ifade etmektedir;

“Eşim rahatsız olduğu için evin hem iç işleriyle, hem dış işleriyle ben ilgileniyorum Dış işlerinde de erkeklerle muhatap olmak durumunda kalıyorum çoğu zaman. Bazı kendini bilmez erkekler bu muhataplığı farklı yönlerle çekmeye çalışabiliyor maalesef. Onlara göre kadın rahat rahat konuşabiliyorsa, kendileri de kadına asılmayı hak görüyorlar. Hepsi değil tabi. Tüm erkekleri aynı kefeyle koymayalım burada” (TK7, 46 yaşında, Evli, Lise Mezunu, Ev hanımı).

TK8 sosyal yaşamda kadının kısıtlanmasını giyim, gezme, hareketlerine dikkat etme gibi engeller üzerinden şu şekilde ifade etmiştir;

“Kadınların evli bekar fark etmeksizin giyimine gezmesine hareketlerine yemesine içmesine kadar daha birçok şeye dikkat etme zorunlulukları vardır. Özgürlükleri daima kısıtlanır” (TK8, 25 yaşında, Ön lisans mezunu, Evli, Hemşire).

Toplumlarca kalıplaşmış rol ve davranışlar üzerinden kadının kısıtlanması, sınırlandırılması ve değersizleştirilmesine dikkat çeken TK15, görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir;

“Kadına verilen değer oldukça düşük ve adil olmaktan çok uzak. Kadının toplumda kabul gören kalıplaşmış bir rolü var. Ev ile ve varsa çocuklarla ilgilenmesi zorunlu olan işi ancak burada kadının gösterdiği emek ve aldığı sorumluluk sanki zaten kadın olarak dünyaya geldiği için yapmak zorunda olduğu sıradan bir durum olarak görülüyor. Kadın toplumda kabul gören kalıplaşmış davranışların dışına çıktığında, uzak ya da yakın etraftakilerden kolayca olumsuz tepkiler alabiliyor” (TK15, 37 yaşında, Üniversite mezunu, Evli, Pazarlamacı)

TK31’in konuya dair görüşleri ise şu şekilde olmuştur;

“Türkiye’de kadınların büyük bir bölümü maalesef pek iyi yaşamıyor ikinci sınıf muamelesi görüyor. Çalışsa da aynı ev kadını olsa da pek fark etmiyor. eziliyor eşi tarafından da toplumun büyük kesimi tarafından da bu böyle hep kadın evinde oturur kocasına çocuklarına hizmet eder ses çıkarmaz bu zihniyet bizim Türk toplumunun büyük kesiminde aynıdır” (TK16, 46 yaşında, Bekar, Muhasebeci).

TK34, “El alem ne der” baskısıyla yetişen kız çocukların bekarlık ve evlilik dönemlerinde yaşadıkları eşitsizlikleri şu şekilde ifade etmektedir;

“Evli ise çoğunlukla her işi kadınların yapması gerekiyormuş gibi bunu sorumluluğunu üstüne alıyor. Şayet kadın bekarsa toplum tarafından baskı altına alındığı için kararlarını tek başına dahi veremiyor. Rahatça dışarı çıkamıyor. İsteddiği gibi konuşamıyor veya giyinemiyor. Karşı cinsten arkadaşları olduğu zaman ayıplanıyor. ‘El alem ne der ’ düşüncesi ile küçük yaştan kızlar bu şekilde yetiştiriliyor.” (TK19, 26 yaşında, Evli, Çocuk Gelişimci).

Birçok kadın bireysel ve toplumsal baskılardan dolayı ataerkil düzenin gerektirdiği şekilde yaşamını sürdürmektedir. Kadın ikinciliği, ev içi alana uygun görülme, sosyal alanlarda cinsiyet temelli kötü muamele ve ayrımcılık yaşama ataerkil sistemin erkeği “*kültürü kuran, kurgulayan, teknolojiye yakın, etken, üreten ve özgür noktada*” (Karakaya, 2018a: 76) konumlandırmasına paralel gelişmektedir.

Katılımcıların kadınları serbest veya özgür şeklinde yorumlamaları, gerçekte belli sınırlama ve kısıtlamalar dahilinde sağlanan serbestlik ve hakları eşitlik olarak görmelerinden kaynaklanmaktadır. Birçok ifadede görüldüğü gibi kadınların cinsel yönü ve zayıflık algısı ön plana çıkarılarak sosyal yaşama sınırlı katılımı sağlanmaktadır.

4.2.7. Din

Din, kapsadığı toplumlarda bireylere günlük hayatın her evresinde kendini hissettiren bir yapıdır. Mensuplarına, içerdiği normları kutsala dayandırarak meşrulaştırmaktadır. Wach’e (1995) göre din; evlenme, aile, akrabalık ilişkileri ve iktidar ilişkileri gibi birçok yapıyı etkisi altına alarak şekillendirmektedir (Akt. Gürhan, 2010).

Günay’a (1999) göre İslamiyet ilk çıktığı dönemlerde yetkinliğini sürdürebilmesi için kurumsallaşması gerekmiştir. Ancak kurumsallaşma beraberinde gelenekselleşmeyi getirerek yenilikten uzak gelişime kapalı statik bir yapıya dönüşmüştür. Durağanlaşan ve tek tipleşen bu yapıda akıl, irade, özgür davranış yerini değiştirilemez öğretiyeye bırakmıştır. Fakat yine de İslam’da içten içe değişimin varlığı görülmüştür. Bu doğrultuda bir taraftan geleneksel varlığını sürdürürken bir taraftan modernleşme adı verilen ideal olan ile gerçek arasındaki farkı görebilen kesimler ortaya çıkmıştır (Günay, 1999).

Buna paralel modern İslam kesiminin yeniliklere açık, akılcı, eşitlikçi bir ilke benimsediği söylenebilir. Kısaca geleneksel kesim kadın konusunda daha sınırlı ve baskıcı bir tutum sergiler iken modern kesim daha eşitlikçi, özgür bir tutum sergileyebilmektedir. Burada Türkiye’yi devlet olarak geleneksele göre daha eşitlikçi ve ılımlı bir İslam anlayışını benimsemiş ülke konumunda değerlendirmek mümkündür. SK11, dinin toplumlara ve bireylere etkisini evlilik üzerinden şu şekilde ifade etmektedir;

“*Misal çok kadınla evlilik yasada olmasından değil dinde var ondan*” (SK11, İdlip, 30 yaşında, Tercüman, Bekâr, Geliş yılı 2015)

Aynı şekilde çokeşli evlilikler üzerinden dinin yaşam üzerindeki etkisini SK3 şu şekilde ifade etmiştir;

“Kuranda hak yani 4 eş. Kadınlar bilir” (SK3, İdlip, Evli, 40 yaşında, Okulöncesi Öğretmeni, Geliş yılı 2013)

Yapıcı'ya (2016b) göre dini yaşama biçimleri çeşitli faktörlere göre değişiklik gösterebilmektedir. Eğitim düzeyi, şehirleşme kapasitesi, sosyal ve ekonomik seviyesi sosyal değişmeye daha yatkın olanlar din anlayışlarında ve dini yaşama biçimlerinde daha bireysel bir tutum içerisinde olmaktadır. Kırsal alanda yaşayan, tarım ve hayvancılık ile ilgilenen, sosyal ve ekonomik düzeyleri orta ve alt düzeyde olanlar daha geleneksel ve muhafazakâr bir yaşam tercih etmektedir (Yapıcı, 2016b).

Bu durum İslamiyet'in ilk çıktığı dönemler ile günümüz şartlarında yer alan inanış şekilleri arasında görülen farklılıklarla paralellik göstermektedir. Yani gelişim gösteremeyen değişime kapalı gruplar dini ilkeleri daha standart yaşama özelliği taşıyabilmektedir. TK2, Suriye'de görülen ve buraya geldiklerinde de devam eden çokeşlilik konusunu dine dayandırarak şu şekilde ifade etmiştir;

“Kadınları böyle evliliklere iten ya aile baskısı ya da işte müslümanlıkta bir erkeğe 4 kadın düşer aklını tutturmuşlarsa onlara mübah gibi geliyordur” (TK2, 46 yaşında, Çocukları ile yaşayan bekâr anne, Lise mezunu, Bakıcı)

Kadına dair eşitsizlikleri farklı birçok dinin içeriğinde görmek mümkündür. Fakat içerdiği cinsiyet eşitsizlikleri toplumdan topluma farklılık gösterebilmektedir (Gürhan, 2010). İslam dinini benimsemiş toplumlarda, Kur'an'da kadın konusuna dair yer alan ayetlerin yorumlanma şekline göre kadının konumu farklılık göstermektedir. Eşitlikçi dini yorumlamanın hakim olduğu toplum ya da gruplarda kadına taraf daha eşitlikçi ve kısmi özgürlük görülebiliyor iken ikincil, erkeğin gerisinde dini yorumlamanın hakim olduğu toplumlarda kadına dair, hak ve özgürlükten uzak kısıtlama ve sınırlamaların olduğu bir yapılanma görülebilmektedir. SK7, dinde yer alan çok eşliliklerin Suriye'de yasalardaki karşılığına dikkat çektiği ifadesi şu şekildedir;

“Dine ve Suriye yasalarına göre bir erkek birden fazla kadın alır” (SK7,66 yaşında, Halep, İlkokul mezunu, evli, Ev hanımı, Geliş yılı 2013)

Kadınlar dini normların eşitsiz yorumlanmasına bağlı birçok alanda dezavantajlı konumda yer almakta ve istismar gibi birçok tehlike ve tehdit altında yaşamaktadır. Buna paralel toplum baskısı, ayıplanma, el alem ne der mantığı gibi düşünceler kadınları sosyal hayatın dışında bırakmaktadır. Bu durumda çoğu kız çocukları ve kadınlar sınırlama ve kısıtlamalar ile baskı altında yaşamlarını sürdürmektedir.

İfadelerde görüldüğü üzere dini baskın yaşayan Suriyeli kadınlar, din konusunda yalnızca dinde yer alan çokeşli evlilikler ve evliliklerde eşitsizlik konusunda görüş belirtmişlerdir. Hatta bazı Suriyeli kadınların alışık olma durumundan kaynaklı olsa gerek çokeşli evlilikleri normal karşıladığı görülmüştür.



SONUÇ

Yaşamsal pratikleri düzenleyen toplumsal cinsiyet olgusu kadın ve erkeği cinsel kimliklerine göre tanımlayarak cinsiyetler arası eşitsizliği yaratmaktadır. Toplumlarda erkek birincil, kadın ikincil konumda yer almaktadır. Kadınlar ev içiyle ilişkilendirilerek ev alanında özgür hareketi sağlanmakta ev dışı mekânlarda sınırlamalar ile karşılaşmaktadır.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin etkisiyle kız çocuklar ve kadınların sosyal alan ve platformlarda yeterince yer almamaları bilgi ve meslek edinme açısından eksiklik yaratmaktadır. Bu durum, kadınların daha çok belirlenen rolleri uygulamasına ve sosyal alanlardan soyutlanmasına neden olmaktadır. Gerekli bilgi ve donanımına sahip olmayan ya da belirlenmiş alan dışında farklı muamele gören kadın yaşadığı birçok eşitsizliği makul görerek hayatını sürdürmektedir.

Toplumlarca korunup kollanması gereken sıfatıyla nitelendirilen kadın, ailesi veya yakınları tarafından kısıtlanıp kapatılarak eşitsiz koşullarda yaşamsal faaliyetlerini sürdürmektedir. Eşitsizliklerin yaşanmasında dinde yer alan kadına dair ayetlerin yorumlanma biçiminin de etkisi göz ardı edilmeyecek ölçüdedir.

Kadın aile içinde eşitsiz koşullarda yetişmekte eğitim alanı, çalışma hayatı, sosyal yaşam faaliyetleri gibi alanlarda ya sınırlı yer almakta ya da hiç yer alamamaktadır. Aile içinde gördüğü eşitsiz rol ve davranışlar çerçevesinde hayatına yön veren kadın, eşitsizliklere taraf olarak üretilip aktarılmasında başat rol oynamaktadır.

Zorunlu göç gibi içerisinde travmatik süreçleri barındıran bir olgu söz konusu olduğunda kadınlar, farklı eşitsizlik türleri ile yüzleşmek durumunda kalmaktadır. Çatışma ortamında kaçırılma, taciz, tecavüz gibi cinsel tehlikeler ile yüzleşmektedir. Yaşanan yerdeki karışıklık, tehlike ve tehditler kadınları göçe zorlamaktadır. Zorunlu göç eden kadınlar göç sürecinde ve geline ülkede ekonomik yoksunluk, sosyal ilişkilerde zayıflık gibi zorluklara ek olarak farklı cinsel istismar ile karşı karşıya gelmektedir. Ekonomik durumu zayıf olan aileler ve yalnız kalan kadınlar geldikleri yerde ilk eş ya da ikinci, üçüncü eş evlilikleri kabul etmektedir.

Suriye savaşında ülkeyi terk etmek zorunda kalan Suriyelilerin bir kısmı ülkelerinden getirdikleri birikimlerle ev satın alabilirken diğer kesim kiralara yetememe veya bazı ev sahiplerin evlerini Suriyelilere vermek istememesi nedeniyle

sağlıksız evlerde yaşamaya mecbur kalabilmektedir. Durumu olmayan birçok aile bir evde toplu yaşamak zorunda kalmaktadır. Bu durum kadınları ve kız çocukları istismara ve şiddete açık hale getirmektedir. Zorunlu göçle savaşın yarattığı tehlikeler bir bakıma ortadan kalkmakta ancak gelinen yerde cinsiyete yönelik cinsel bakışın etkisi ve toplumlarda yerleşmiş kadın konumu sebebiyle farklı eşitsizlikler yaşanmaktadır.

Bu durumda mülteci kadınların güvenliklerinin sağlanması veya korunmalarına dair uluslararası ve yerel düzeylerde düzenlemeler mevcut olsa dahi uygulamadaki yetersizlik, yerleşmiş toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin varlığı ve toplumun cinsiyet eşitsizliğine sağladığı katkının mağduriyet ve eşitsizliklerin yaşanmasında önemli rolü olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Dili, dini, ırkı fark etmeksizin kadınların toplum içindeki yeri ve toplumun kadına bakışı, kadınları haklardan yeterince yararlanmalarını kısıtlamakta ve ikincil konumda bırakmaktadır. İster ev içi ilişkilerde olsun ister sosyal alanda toplumların kadına bakışı, konumlandırma biçimleri kadının kendini gerçekleştirme önünde engel teşkil etmektedir. Kadınların cinsiyetleriyle bağdaştırılan namus kavramı öne sürülerek ev ile sınırlandırılması, çalışsa bile belli sınırlamalar dayatılması ve cinsel taciz, şiddet, namus cinayetleri gibi kötü deneyimler yaşamaları toplumsal cinsiyetin yarattığı eşitsizliklerdir.

Günümüz toplumsal yaşantısında kadın konumunda iyileşme olduğu, kadınların çalışma hayatına girdiği, okuma yazma oranlarında artış olduğu, sosyal platformlarda yer aldığı gözlense de yerleşmiş toplumsal cinsiyet eşitsizliği nedeniyle çoğu kadının halâ eşitsizlikler yaşadığı ve farklı şiddet türlerinin muhatabı olduğu durumlar da aşikârdır.

Kadın yaşamının iyileştirilmesi sadece kadınlar açısından değil hayat standartlarının gelişip yükselmesi açısından da toplumsal olarak büyük önem taşımaktadır. Kadının da bir birey olduğu, hayatına dair kendi kararlarını verebileceği ve buna herkesin saygı duyması gerektiği vurgulanması gereken konulardandır.

KAYNAKÇA

- Adak, S. (2013). Aile Dışında Hayat Var mı? Bir Kampanyanın Ardından. <http://www.sosyalistfeministkolektif.org/kampanyalar/sfk-kampanyalari/aile-disinda-hayat-var/aile-d-s-nda-hayat-var-m-bir-kampanyan-n-ard-ndan/>, Erişim Tarihi: 07.07.2020.
- Adıgüzel, S. Ö. ve Tanyaş, B. (2020). Suriyeli Mülteci Kadınların Göç Deneyimleri: Zorunlu Göç, Gündelik Yaşam ve Uyum Üzerine Nitel Bir Çalışma. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 6/2, 173-210.
- Adıgüzel, Y. (2019). *Göç sosyolojisi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Ağçoban, S. (2016). Kadın Olgusunun Kültürel Gelişimi ve İslam'da Kadının Yeri Üzerine Tartışmalar. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, 2/1, 14-24.
- Akış, Y. (2018). Uluslararası zorunlu göç literatüründe toplumsal cinsiyet: Başlıca yaklaşımlar ve eleştiriler. Tanıl Bora (Ed.), *Küreselleşme Çağında Göç* içinde (s. 379-398). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Akkaş, İ. ve Uyanık, Z. (2016). Kadına Yönelik Şiddet. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, SBE Dergisi*, 6/1, 32-42.
- Akşit, E. E. (2009). Haydi Kızlar Okula: Kızların Eğitimi, Kadınların Bilgisi ve Kamusal Alan Tartışmaları. *Toplum ve Bilim*, 114, 7-26.
- Aktaş, C. (2006). Feminizmin Beyaz Batılı Kadın Seçkinciliği. <http://www.muhammedbalci.com/hukukdunyasi/insanhaklari/253.pdf>, Erişim Tarihi: 15.06.2021.
- Aktaş, G. (2013). Feminist söylemler bağlamında kadın kimliği: Erkek egemen bir toplumda kadın olmak. *Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 30/1, 53-72.
- Altay, S. (2019). Ataerkillik ve Kadının İkincilliği: Kuramsal Bir Analiz. *E-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, 1/1, 417-427.
- Altınay, A. G. ve Arat, Y. (2008). Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddet. http://www.ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/559_1.pdf, Erişim Tarihi: 14.07.2021.
- Altınbaş, D. (2006). Feminist Tartışmalarda Liberal Feminizm. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 0/9, 21-52.

- Atan, M. (2015). Radikal Feminizm: “Kişisel Olan Politikdir” Söyleminde Aile. *Middle East Social Science Studies*, 1/2, 1-21.
- Atay-Avşar, T. (2013). Kırsal alanda kadınların cinsiyete dayalı işgücüne katılımlarının toplumsal değişim açısından ele alınması: Antakya (Hatay) kent merkezine yakın iki farklı köy araştırması [*Doktora Tezi*, Çukurova Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Aydın, R. (2016). Göçün kadın yaşamındaki etkileri. *I. Uluslararası Şehir, Çevre ve Sağlık Kongresi*, Kıbrıs.
- Bal, M. (2014). Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğine Genel Bakış. *KASHED*, 1/1, 15-28.
- Balcı, A. (2017). Sömügeci Feminizm: Ortadoğu’da ‘Kurtarılacak’ Kadın Öznenin İnşası, *Ortadoğu Analiz Dergisi*, 9/78, 80-81.
- Barın, H. (2015). Türkiye’deki Suriyeli kadınların toplumsal bağlamda yaşadıkları sorunlar ve çözüm önerileri. *Göç araştırmaları dergisi*, 1/2, 10-56.
- Başterzi, A. D. (2017). Mülteci, Sığınmacı ve Göçmen Kadınların Ruh Sağlığı. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 9/4, 379-387.
- Berg, B. L. ve Lune, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. İstanbul: Eğitim Yayınları.
- Berktaş, F. (2004). Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye. *Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları*. https://stk.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/02/01/berktay_std_7.pdf, Erişim Tarihi: 17.07.2021.
- Berktaş, F. (2013). Feminist Teoride Yeni Açılımlar. <https://demokratikmodernite.org/feminist-teoride-yeni-acilimler/>, Erişim Tarihi: 13.07.2021.
- Berktaş, F. (2014). *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın*. İstanbul: Metis.
- Biehl, K. ve Danış, D. (2020). Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Türkiye’de Göç Araştırmaları. Kristen Biehl, ve Didem Danış (Der.), *Toplumsal cinsiyet perspektifinden Türkiye’de göç araştırmaları* içinde, (s. 8-17). İstanbul: Sabancı Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Mükemmeliyet Merkezi (SU GENDER) ve Göç Araştırmaları Derneği (GAR) Yayını.
- Bilgili, N. ve Vural, G. (2011). Kadına Yönelik Şiddetin En Ağır Biçimi: Namus Cinayetleri. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 14/1, 66-72.

- Bora, A. ve Üstün İ. (2005). *Sıcak Aile Ortamı Demokratikleşme Sürecinde Kadın ve Erkekler*. İstanbul: TESEV Yayınları.
- Bora, A. (2008). *Sivil Toplum Kuruluşları İçin Toplumsal Cinsiyet Rehberi*. Ankara: STGM.
- Bora, A. (2011). *Kadınların Sınıfı: Ücretli Ev Emegi ve Kadın Öznelliğinin İnşası*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bora, A. (2012). Toplumsal Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık. *İstanbul bilgi üniversitesi sosyoloji ve eğitim çalışmaları birimi (SEÇBİR)*, 1-14. https://cws.emu.edu.tr/tr/PublishingImages/sbsb-203-secmeli-ders/Toplumsal%20cinsiyet%20ve%20Hukuk_Aksu%20Bora.pdf, Erişim Tarihi: 23.04.2021.
- Boyacıoğlu, İ. (2016). Dünden Bugüne Türkiye’de Kadına Yönelik Şiddet ve Ulusal Kadın Çalışmaları: Psikolojik Araştırmalara Davet. *Türk Psikoloji Yazıları*, 19, 126-145. <https://www.psikolog.org.tr/tr/yayinlar/dergiler/1031828/tpy130199612016000m000051.pdf>, Erişim Tarihi: 10.04.2021.
- Böke, E. G. (2020). İslâm Hukukunda Aile Kurumu ve Nikâh İlişkisi. *Uluslararası Aile Sempozyumu, Aile Kurumunun Bekasına Yönelik Çağdaş Fırsatlar/Tehditler Bildiriler Kitabı*, 253-276. <https://ailesemp.sinop.edu.tr/dosyalar/Cilt1.pdf>, 11.06.2021.
- Budak, C. (2018). Türkiye’de Feminist Hareketin Dünü ve Yarını. *dergipark.gov.tr/jobda*, 1/1, 38-49.
- Buz, S. (2003). Aile Politikalarına Mülteciler Boyutunda Bir Bakış. *Aile ve Toplum*, 2/6, 1-7.
- Buz, S. (2005). Türkiye’deki Sığınmacıların Psiko-sosyal Sağlığı. *Hacetepe Üniversitesi, Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 16/2, 93-106.
- Buz, S. (2007). Göçte kadınlar: Feminist yaklaşım çerçevesinde bir çalışma. *Toplum ve sosyal hizmet*, 18/2, 37–50.
- Candaş, A. (2010). Türkiye’de Eşitsizlikler: Kalıcı Eşitsizliklere Genel Bakış. *Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Politika Forumu*.
- Castles, S. ve Miller, M. J. (2008). *Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Connerton, P. (1999). *Toplumlar Nasıl Anımsar*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Coşkun, E., Sarıalioğlu, Ö. ve Dinçer, C. G. (2020). Göç Araştırmalarında Söylem, Yöntem ve Etik: Feminist Bir Yöntem Mümkün Mü? https://cins.ankara.edu.tr/23_6.pdf, Erişim Tarihi: 15.06.2021.
- Çağlar, Ş. (2010). Medya Analiz Yöntemleri. <http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/kok/medyaanalizyontemleri126.pdf>, Erişim Tarihi: 11.06.2021.
- Çaha, Ö. (2010). İslami Kadın Hareketi: Özel Yaşam Alanından Kamusal Alana Müslüman Kadın. <http://www.hazardernegi.org/islami-kadin-hareketi-ozel-yasam-alanindan-kamusal-alana-musluman-kadin/>, Erişim Tarihi: 18.06.2021.
- Çakır, Ö. (2008). Türkiye’de Kadının Çalışma Yaşamından Dışlanması. *Erciyes Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 0/31, 25-47.
- Çalık, M. ve Sözbilir, M. (2014). Parameters of content analysis. *Education and Science*, 39/174, 33-38.
- Çarkoğlu, A. ve Kalaycıoğlu, E. (2013). Türkiye’de Aile, İş ve Toplumsal Cinsiyet. <http://kasaum.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/34/2013/11/turkiyedeaileisvetoplumsalcinsiyetraporu2.pdf>, Erişim Tarihi: 09.06.2021.
- Çelik, H. ve Ekşi, H. (2007). Söylem Analizi. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2114>, Erişim Tarihi: 12.06.2021.
- Çelik, Ş. (2020). Hatay-Suriye Sınırında Kaçakçılık (1940). *Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24/3, 1053-1067.
- Çiftçi, H. (2018). Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşlarının Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Tutum, Algı ve Empatik Eğilimlerinin Analizi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7/3, 2233-2256.
- Dalgın, N. (2020). İslâm’ın Aile Kurumunun Bekasına Katkısı. Emrah Dindi, Ayşe İnan Kılıç, Doğan Fırıncı ve Fatma Koçak (Ed.), *Uluslararası Aile Sempozyumu, Aile Kurumunun Bekasına Yönelik Çağdaş Fırsatlar/Tehditler Bildiriler Kitabı*, (s. 127-145). <https://ailesemp.sinop.edu.tr/dosyalar/Cilt1.pdf>, Erişim Tarihi: 15.05.2021.
- Dedeoğlu, S. (2011). Türkiye’de Göçmenlerin Sosyal Dışlanması: İstanbul Hazır-Giyim Sanayinde Çalışan Azerbaycanlı Göçmen Kadınlar Örneği. *Ankara Üniversitesi, SBF Dergisi*, 6/1, 27-48.

- Demirbaş, H. ve Bekâroğlu, E. (2013). Evden Uzakta Olmak: Sığınmacıların/Mültecilerin Psikolojik Sorunları ve Alınacak Önlemler. *Kriz Dergisi*, 2/1, 11-24.
- Demirbilek, S. (2007). Cinsiyet Ayrımcılığının Sosyolojik Açıdan İncelenmesi. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, 44/511, 12-27.
- Demircan, A. (2003). Cahiliye ve Hz. Peygamber Döneminde Çok Kadınla Evlilik. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/260594>, Erişim Tarihi: 22.07.2021.
- Dökmen, Z. Y. (2009). *Toplumsal Cinsiyet: Sosyal Psikolojik Açıklamalar*. İstanbul: Remzi kitabevi.
- Eliuz, Ü. (2011). Cinsel Kimlik Paniği: Kadın Olmak. *Turkish Studies*, 6/3, 221-232.
- Enginyurt, D. (2018). Sosyal Hareketler Sosyoloji Açısından Feminizm. *Uluslararası Sosyoloji ve Ekonomi Dergisi*. 0/1, 36-59.
- Erdoğan, M. (2014). Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum. www.hugo.hacettepe.edu.tr, Erişim Tarihi: 05.06.2021.
- Erdoğan M. M. (2015). Türkiye'ye Kitlesel Göçlerde Son ve Dev Dalga: Suriyeliler. M. Murat Erdoğan, ve Ayhan Kaya, (Der.). *Türkiye'nin Göç Tarihi: 14 Yüzyıldan 21 Yüzyıla Türkiye'ye Göçler*, (s. 316-347). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Erdoğan, M. M. (2019). Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler. <https://www.kas.de/>, Erişim Tarihi: 11.07.2021.
- Erdoğan, M. ve Vatandaş, C. (2020). Bireysel ve Toplumsal Dışlanma Pratiği: Önyargı ve Ayrımcılık. *İnsan ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 3/1, 474-485.
- Eren, A. (2005). Korku Kültürü, Değerler Kültürü ve Şiddet. *Aile ve Toplum Dergisi*, 2/9. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/198137>, Erişim Tarihi: 27.04.2021.
- Ergüven, N. S. ve Özturanlı B. (2013). Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye. *AÜHFD*, 62/4, 1007-1061.
- Ermumcu, S. (2013). Sığınmacıların ve Mültecilerin Sosyal güvenlik Hakları. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 4/2, 58-76.
- Ersen, A. ve Duman, M. (2019). *Türkiye'de Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler: Tespitler Ve Öneriler*. İstanbul: Aryan Basım.

- Genç, H. D. ve Öztürk, D. (2016). Türkiye'deki Suriyeli Kadınlar: Mevcut Durumları, Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Liberal Düşünce Dergisi*, 0/84, 67-91.
- Gezer Tuğrul, Y. (2019). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kadınların Annelik Deneyimleri Üzerine Bir Saha Çalışması. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/837784>, Erişim Tarihi: 09.07.2021.
- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Güldü, Ö. ve Ersoy Kart, M. (2007). Toplumsal Cinsiyet Roller ve Siyasal Tutumlar: Sosyal Psikolojik Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi, SBF Dergisi*, 64/3, 97-116.
- Gönül, S. (2020). Zorunlu göç ve toplumsal cinsiyet: Suriyeli kadınların evlilik deneyimleri. Kristen Biehl, ve Didem Danış (Der.), *Toplumsal cinsiyet perspektifinden Türkiye'de göç araştırmaları* içinde, (s. 80-100). İstanbul: Sabancı Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Mükemmeliyet Merkezi (SU GENDER) ve Göç Araştırmaları Derneği (GAR) Yayını.
- Gümüsoğlu, F. (2008). Ders kitaplarında toplumsal cinsiyet. *Toplum ve Demokrasi*, 2/4, 39-50.
- Günündi Ersöz, A. (2015). Özel Alan / Kamusal Alan Dikotomisi: Kadınlığın "Doğası" ve Kamusal Alandan Dışlanmışlığı, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 18/1, 80-102.
- Güneş, H. N. (2018). Feminist Akımlarda Aile. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 7/3, 142-153.
- Güneş, F. (2017). Feminist Kuramda Ataerki Tartışmaları Üzerine Eleştirel Bir İnceleme. *Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 27/2, 245-256.
- Güngördü, Z. ve Kurtarır, E. (2016). Mülteciler ve Hatay'da geleceğin plansız inşası. *Göç Dergisi*, 4/1, 83-98.
- Günay, Ü. (1999). Dinin Bireysel ve Toplumsal Boyutu. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 39/2, 91-117.
- Gürhan, N. (2010). Toplumsal Cinsiyet ve Din. *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, 0/4, 58-80.
- Halimi, G. (1990). *Hapsedilmiş Kadın*. İstanbul: Broy Yayınları.

- Harunoğulları, M. ve Cengiz, D. (2014). Suriyeli Göçmenlerin Mekânsal Analizi: Hatay (Antakya) Örneği. <http://tucaum.ankara.edu.tr/> Erişim Tarihi: 22.04.2021.
- İçli, G. (2017). Toplumsal cinsiyet eşitliği politikaları ve küreselleşme. *Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 0/30, 133-144.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2015). *Dünden Bugüne İnsan ve İnsanlar*. İstanbul: Evrim Yayınevi.
- Kahraman, S. D. (2010). Kadınların Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğine Yönelik Görüşlerinin Belirlenmesi. *DEUHYO ED*, 3/1, 30-35.
- Karakaya, H. (2018a). Görünmez Emek ve Ev Kadınları. *Fırat Üniversitesi, Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2/1, 73-94.
- Karakaya, H. (2018b). Toplumsal Cinsiyet Algısı, Din ve Kadın. *DergiPark*, 2/2, 36-62.
- Karataş, Z. (2015). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1/1, 62-80.
- Karkın, V. ve Yazıcı, Ö. (2015). Arap Baharı'nın Suriye'ye Yansıması ve Türkiye'ye Sığınan Mülteciler (Gaziantep Örneği). *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 4/12, 201-213.
- Karpat, K. H. (2015). Önsöz. M. Murat Erdoğan, ve Ayhan Kaya, (Der.). *Türkiye'nin Göç Tarihi: 14 Yüzyıldan 21 Yüzyıla Türkiye'ye Göçler*, (s. XXIII-XL). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kaufman, M. (2008). The 7 P's of Men's Violence. www.michaelkaufman.com, Erişim Tarihi: 04.05.2021.
- Kaval, M. (2016). İlahi Dinlerde Kadın'ın Kıymet Problemi. *Akademik Bakış Dergisi*, 0/55, 306-324.
- Kaya, M. (2018). İki Hukuk Arasında Arafta: Suriyeli Kadın Mültecilerin İnförmel Evlilikleri ve Boşan(Ama)Ma Krizi. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 5/31, 4709-4721.
- Keser, İ. (2011). *Göç ve Zor*. İstanbul, Ütopya Yayınevi.
- Kılıç, K. L. ve Eyüp, B. (2011). İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Ortaya Çıkan Toplumsal Cinsiyet Rollerine Üzerine Bir İnceleme. <http://sobiad.odu.edu.tr>, Erişim Tarihi: 23.07.2021.
- Kırbaçoğlu, M. H. (1997). Kadın Konusunda Kur'ân'a Yöneltilen Başlıca Eleştiriler. *İslami Araştırmalar Dergisi*, 10/4, 259-270.

- Kirişçi, K. (2014). *Misafirliğin Ötesine Geçerken: Türkiye'nin "Suriyeli Mülteciler" Sınavı*. Ankara: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK).
- Kirman, M. A. (2003). Yeni Dinî Hareketleri Tanımlama Problemi Ve Tipolojik Yaklaşımlar. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 3/1, 27-43.
- Kolay, H. (2015). Kadın Hareketinin Süreçleri, Talepleri ve Kazanımları. *EMO Kadın Bülteni*, 0/3, 5-11.
- Kurtuldu, K. ve Şahin, E. (2018). Göçün Kadın Yaşamı ve Sağlığı Üzerine Etkileri. *Ordu Üniversitesi Hemşirelik Çalışmaları Dergisi*, 1/1, 37-46.
- Kuzgun, Y. ve A. Sevim, S. (2004). Kadınların Çalışmasına Karşı Tutum ve Dini Yönelim Arasındaki İlişki. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37/1, 14-27.
- Kümbetoğlu, B. (2005). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Kümbetoğlu, B. (2020). *Nitel Araştırmalarda Analiz*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Marcos, S. (2006). *Bedenler, Dinler ve Toplumsal Cinsiyet*. Ankara: Ütopya Yayınları.
- Nurdoğan, A. K., Dur, A. İ. B. ve Öztürk, M. (2016). Türkiye'nin Mülteci Sorunu ve Suriye Krizinin Mülteci Sorununa Etkileri. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/299579>, Erişim Tarihi: 25.05.2021.
- Orhun, O. (2021). Eleştirel Erkeklik Çalışmaları ve Raewyn Connell. *ETHOS*, 14/1, 14-30.
- Özaydınlık, K. (2015). Toplumsal Cinsiyet Temelinde Türkiye'de Kadın ve Eğitim. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 0/33, 93-112.
- Özbek, Ç. ve Köşk, U. C. (2018). Yeniden Üretim Döngüsü İçinde Kadın Göçmenler. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 0/1, 39-58.
- Özdemir, H. (2019). Toplumsal Cinsiyet Perspektifinde Erkeklik ve Kadınlık Algısı: Bir Alan Araştırması. *Asya Studies*, 0/10, 90-107.
- Özer, M. O. ve Beyazıt, E. (2020). Kent Kuramları Bağlamında Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacılar. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17/46, 545-562.
- Öztürk, E. (2009). Tarihte ve Günümüzde Kadın Hakları. Tevhit Ayengin (Ed.), *Çanakkale On dokuz Mart Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İnsan Hakları ve*

- Din (Sempozyum) Bildirileri* içinde, (s. 244-266).
http://acikerisim.lib.comu.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/COMU/602/insan_haklari_ve_din_2010.pdf?sequence=1&isAllowed=y, Erişim Tarihi: 23.07.2021.
- Özüdoğru, B. (2018a). Beyaz Feminizm ve Öteki Kadınlar. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 0/12, 304-319.
- Özüdoğru, B. (2018b). Yalnız Yaşayan Suriyeli Kadınlar: Adana Örneği. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8/15, 1134-1162.
- Pehlivan, P. V. (2017). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kuramsal Yaklaşımlar: Bir Literatür Taraması. *İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 16/31, 497-521.
- Sancar, S. (2006). *Cinsiyet eşitsizliği bir “kadın sorunu” değil, toplumun sorunudur*. Ankara: Yalçın Matbaacılık.
- Sarıgöl, P. (2020). Kesişimsellik Teorisi ve Farklılıkların Feminizmi. *Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi*, 0/6, 331-352.
- Sarihan, H. N. (2018). Türkiye-Suriye Perspektifinde Evlilik Hukukuna Dair İnceleme.
[http://humanistburo.org/dosyalar/humdosya/Turkiye%20Suriye%20Perspekti finde%20Evlilik%20Hukukuna%20Dair%20Inceleme%20\(H.N.Sarihan\).pdf](http://humanistburo.org/dosyalar/humdosya/Turkiye%20Suriye%20Perspekti finde%20Evlilik%20Hukukuna%20Dair%20Inceleme%20(H.N.Sarihan).pdf), Erişim Tarihi: 16.07.2021.
- Savcı, İ. (1999). Toplumsal Cinsiyet ve Teknoloji. *Ankara Üniversitesi, SBF Dergisi*, 54/1, 123-142.
- Savran, G. (2011). Özel/Kamusal, Yerel/Evrensel: İkilikleri Aşan Bir Feminizme Doğru. <http://www.praksis.org/wp-content/uploads/2011/07/008-09.pdf>, Erişim Tarihi: 22.05.2021.
- Seven, M. A. ve Engin, A. O. (2005). Türkiye’de Kadının Eğitimi Alanındaki Eşitsizlikler. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/32038>, Erişim Tarihi: 21.07.2021.
- Soyşekerci, S. (2006). Cinsiyet Ayrımcılığı Olarak Üstün Erillik Olgusunun Aile İşletmelerindeki Etkisi: Kuramsal Bir Bakış. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3/2, 1-26.
- Sütçü, G. B. (2008). Araştırma Bize Ne Öğretir? Yönteme ve Araştırmacıya Eleştirel Bakabilmek. *Selçuk İletişim*, 5/3, 45-57.

- Şahinler, N. ve Savaş, N. (2011). Hatay Kırsalında Kadının Statüsü ve Sorunları. https://www.dogaka.gov.tr/assets/upload/dosyalar/www.dogaka.org.tr_204_BT1Y18BI_Hatay_Kirsalinda_Kadinin_Statusu_ve_Sorunlari.pdf, Erişim Tarihi: 25.07.2021.
- Şeker, D. ve Uçan, G. (2016). Göç Sürecinde Kadın. *CBÜ, Sosyal Bilimler Dergisi*, 14/1, 200-214.
- Şener, Ü. (2012). Kadınların Yoksunluğu. *Mülkiye Dergisi*, 36/4, 51-67.
- Şener, Ü. (2011). Kadın Çalışmalarında Sosyal Etki Analizi. *TEPAV yayınları*.
- Taş, C. (2016). Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri. *Akademik Hassasiyetler*, 163-175.
- Tekeli, İ. (2008). *Göç ve Ötesi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tong, R. P. (2006). *Feminist Düşünce*. İstanbul: Gündoğan yayınları.
- Topgül, S. (2016). Sosyal Dışlanma ve Göç: Mülteci İşçiler Örneği. *Sosyoloji Dergisi*, 0/33, 269-289.
- TÜSİAD. (2018). İletişimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Rehberi. <https://tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/9975-iletisimde-toplumsal-cinsiyet-esitligi-rehberi>, Erişim Tarihi: 10.04.2021.
- Ültay, E., Akyurt, H. ve Ültay, N. (2021). Sosyal Bilimlerde Betimsel İçerik Analizi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, 0/10, 188-201.
- Ünal, S. ve Doğan, F. (2019). Yerli Halkın Bakışından Suriyeli Kadın Sığınmacılar: Mardin’de Yabancınnın Ötekileştirilmesi ve Ahlaki Dışlama. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15/25, 3286-3327.
- Vatandaş, C. (2004). Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/100951>, Erişim Tarihi: 19.03.2021.
- Yapıcı, A. (2016a). Toplumsal Cinsiyet Din ve Kadın. <https://books.google.com.tr/>, Erişim Tarihi: 26.07.2021.
- Yapıcı, A. (2016b). Cinsiyete Göre Farklılaşan Dindarlıklar ve Kadınlara Dinsel Yaşamın Farklı Görüntüleri. *Dini Araştırmalar, Kadın Özel Sayısı*, 19/49, 131-161.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, S. (2017). Kadına Yönelik Şiddet ve Ataerkillik. 6. *Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi - Bildiriler Kitabı II*, 193-213.

- Yıldırımaltı, S., İslamoğlu, E. ve İyem, C. (2017). Suriyeli Sığınmacıların Toplumsal Kabul ve Uyum Sürecine İlişkin Bir Araştırma. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/453989>, Erişim Tarihi: 11.06.2021.
- Yılmaz, İ. (2019b). İslâm Hukukunda Çok Eşliliği Meşru Kılan Şartlar ve Buna Ruhsat Veren Özel Durumlar. *Bilimname*, 0/37, 559-591.
- Yüksek, A. (2020). İslam Aile Hukukunda Boşama Yetkisi Ve Kadının Boşanması. *Sosyal Araştırmalar*, 7/32, 340-354.
- Yükselbaba, Ü. (2008). Kamusal Alan Modelleri ve Bu Modellerin Bağlamları. *İÜHFM*, 66/2, 227-272.

